

ΔΗΜΟΣ ΘΑΣΟΥ

ΘΑΣΙΑΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΒΑΛΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΧΙΟΝΗ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ
ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑΣ (1912-2012)

ΕΠΕΤΕΙΑΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΔΗΜΟΥ ΘΑΣΟΥ
ΘΑΣΟΣ 2012

ΔΗΜΟΣ ΘΑΣΟΥ

ΘΑΣΙΑΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΒΑΛΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΧΙΟΝΗ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ
ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑΣ (1912-2012)

ΕΠΕΤΕΙΑΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΔΗΜΟΥ ΘΑΣΟΥ
ΘΑΣΟΣ 2012

Copyright 2012 Κωνσταντίνος Ι. Χιόνης

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Νικόλαος Ρουδομέτωφ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Κωνσταντίνος Χιόνης

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Α.Ε. - ΚΟΜΟΤΗΝΗ

Τηλ.: 25310 81149 email: epikoinonia.ae@gmail.com

Χαιρετισμός του Δημάρχου Θάσου

Με το επετειακό αυτό λεύκωμα ο Δήμος της Θάσου εγκαινιάζει τις «Δημοτικές εκδόσεις», ένα χρέος δικό του στον τόπο και την ιστορία και μια προσωπική μου υπόσχεση κυρίως προς τις μελλοντικές γενιές των Θασίων που θα δέσουν τη ζωή και την τύχη τους με το νησί της Θάσου, αλλά και απότιση φόρου τιμής στις γενιές που πότισαν το δέντρο της λευτεριάς για να καρπίσει.

Ευχαριστώ θερμά το δάσκαλό μας και ιστορικό ερευνητή Κωνσταντίνο Χιόνη, ο οποίος με ενθουσιασμό δέχτηκε να υλοποιήσει το καθόλου εύκολο παρόν πόνημα, με τη ζέση, η οποία τον διακρίνει πάντα, αφιερώνοντας αμέτρητες ώρες στην έρευνα ιστορικών αρχείων και δαπανώντας χρήματα δικά του.

Επίσης ευχαριστώ τον πρόεδρο της Θασιακής Ένωσης Καβάλας Νίκο Τσιλογεώργη που ακούραστα συμπαραστέκεται, πρωτοστατεί και αποτελεί πολύτιμο συνεργάτη στον αγώνα για τη διάσωση και διάδοση της τοπικής ιστορίας της ιδιαίτερης πατρίδας μας, στόχο υψηλό που υπηρετεί με συνέπεια η Θασιακή Ένωση Καβάλας καθ' όλη τη διάρκεια της ογδοντάχρονης πορείας της.

Θα αποτελούσε όμως σοβαρή παράλειψη αν δεν απηύθυνα τις θερμές μου ευχαριστίες στον ακάματο ερευνητή της τοπικής ιστορίας και σημαντικό τροφοδότη της συλλογικής ιστορικής μας

μνήμης Νικόλαο Ρουδομέτωφ, που πρόθυμα παραχώρησε μέρος του αρχείου του στο συγγραφέα του λευκώματος.

Για τον ίδιο λόγο ευχαριστώ τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, που πέρυσι έκλεισε τον πρώτο αιώνα δημιουργικής παρουσίας στο νησί μας, καθώς και τους αγαπητούς Βασίλη Καλούδη, Γιάννη Τσούπρα, Γιώργο Βουλουτίδη που με την προσφορά φωτογραφικού υλικού από τα προσωπικά τους αρχεία έκαναν πιο πλήρες το λεύκωμα και πιο πλούσια τη μνήμη μας.

Το πρωί της 18^{ης} Οκτωβρίου 1912 η «Λόγχη», η «Θύελλα» και ο «Πέλοψ», τα πολεμικά του στόλου μας, κατέπλευσαν ελευθερωτές στο νησί μας. **«Ο ενθουσιασμός των κατοίκων εκορυφώθη. Πολλοί εξ αυτών κατόρθωσαν να έχουν κρυμμένες σημαίες τις οποίες ανήρτησαν επί κοντών και επί των εξωστών των οικιών των και διαρκώς πυροβολούντες εφαινότο ως να ήτο ημέρα της Αναστάσεως του Κυρίου».** Έτσι απαθανάτιστηκε η χαρραγή της λευτεριάς του νησιού μας από την σκλαβιά του Οθωμανικού ζυγού στο ημερολόγιο του θωρηκτού «Υδρα», από τον ναύτη Δ. Λορέτζο και τον δίοπο πυροβολητή Βασίλειο Π. Πασσάλη.

Κρυμμένες σημαίες βαθιά μέσα στα σεντούκια, κρυμμένος πόθος για λευτεριά και Ελλάδα βαθιά μέσα στις ψυχές. Αυτός είναι ο Θάσιος του 1912. Έλληνας, ελληνόφωνος και Ορθόδοξος Χριστιανός.

Αυτή η ψυχή, αυτό το φρόνημα, αυτή η πίστη σφυρηλατήθηκαν στο αμόνι της παιδείας από φωτισμένους λόγιους του νησιού, από φλογερούς πατριώτες δασκάλους στα δεκατρία ελληνικά σχολεία του, από ευσεβείς κληρικούς στις πολυάριθμες ελληνορθόδοξες εκκλησίες του.

Σ' ετούτη την ψυχή, την ελληνική, σε όλους αυτούς τους πρωτομάστορες της λύτρωσής μας, αλλά πιότερο στον άγνωστο αγωνιστή της λευτεριάς του νησιού μας, αφιερώνουμε, ως ανάθημα, αυτό το βιβλίο.

Το ίδιο και στη γενιά μας και στις γενιές που θα 'ρθουν, ως φάρο και οίακα ομόνοιας, ομοθυμίας και αγωνιστικότητας για την πατρίδα.

Στη λευτεριά, τη μνήμη και την απελευθέρωση.

Κώστας Χατζηεμμανουήλ

Δήμαρχος Θάσου

Πρόλογος του Προέδρου της Θασιακής Ένωσης Καβάλας

Η Θασιακή Ένωση Καβάλας στην ογδοντάχρονη και πλέον διαδρομή της πραγματοποίησε αξιόλογο πολιτιστικό έργο, υπηρετώντας σταθερά τις αρχές του ιδρυτικού καταστατικού της, που είναι η εκδήλωση διαρκούς ενδιαφέροντος για τη διατήρηση της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της όμορφης Θάσου μας.

Το 1984 η Θ.Ε.Κ. οργάνωσε και γιόρτασε για πρώτη φορά την απελευθέρωση της Θάσου από τους Τούρκους, θεωρώντας πως η 18^η Οκτωβρίου 1912

είναι η σημαντικότερη στιγμή στη μακραίωνη ιστορία του νησιού μας. Από το έτος μάλιστα αυτό, και για αρκετά χρόνια συνδύαζε τα «Ελευθέρια» με τη βράβευση των αριστούχων Θασίων ή θασιακής καταγωγής μαθητών – θεσμό που είχε καθιερώσει από το 1974 – γιατί διέκρινε στον κοινό αυτό εορτασμό έναν ωραίο συμβολισμό: Οι απόγονοι εκείνων που αγωνίστηκαν για την απελευθέρωση της Θάσου συνεχίζουν την αγωνιστική παράδοση των προγόνων τους πραγματοποιώντας νίκες στο στίβο της μάθησης.

Φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια ελεύθερης Θάσου. Με τη σκέψη πως επέτειοι όπως η φετινή συμβάλλουν στην ενεργοποίηση της ιστορικής μνήμης, μεταμορφώνουν την ιστορική γνώση σε δύναμη συλλογικής αυτοσυνειδησίας και σε δημιουργική πνοή για το παρόν και μέλλον ο Δήμος Θάσου σε συνεργασία με

τη Θασιακή Ένωση Καβάλας προσφέρουν στους Θασίους και το ευρύτερο κοινό, το Επετειακό Λεύκωμα του Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη «Το Χρονικό της Απελευθέρωσης της Θάσου».

Πιστεύοντας πως βασικό στοιχείο της ιστορικής παιδείας αποτελεί η γνώση και η ερμηνεία των γεγονότων, των αιτίων αλλά και της δράσης των ιστορικών προσωπικοτήτων που προσδιορίζουν την ιστορική φυσιογνωμία του παρελθόντος, καλωσορίζουμε το νέο έργο του ιστορικού και για πολλά χρόνια προέδρου της Θ.Ε.Κ. Κωνσταντίνου Χιόνη, το οποίο έρχεται να ενισχύσει την ελληνική και θασιακή γραμματεία και να πλουτίσει, ακόμη περισσότερο, την εκδοτική κληρονομιά του συλλόγου μας.

Κλείνοντας το προλογικό αυτό σημείωμα, ως πρόεδρος της Θασιακής Ένωσης Καβάλας, αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω, προσωπικά και εκ μέρους του Δ.Σ., τις πιο θερμές ευχαριστίες μου στον κ. Κωνσταντίνο Χιόνη για την πολύχρονη, πολύπλευρη και πολυσήμαντη προσφορά του στον ιστορικό σύλλογό μας και στο Δήμαρχο Θάσου κ. Κώστα Χατζηεμμανουήλ για τη διαρκή, πολύτιμη, ηθική και υλική υποστήριξή του στο έργο μας.

Για το Δ.Σ.

Ο Πρόεδρος της Θ.Ε.Κ.

Νικόλαος Τσιλογεώργης

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ποτέ άλλοτε ο Νεοελληνισμός δε γνώρισε τέτοιες στιγμές θριάμβου, όσες έζησε κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων. Η εποποιΐα των 1912-1913 έχει αναμφίβολα τη διάσταση του θαύματος όσο βρίσκεται πάνω από το μέτρο του ανθρώπινου δυνατού και πέρα από τα όρια οποιασδήποτε νομοτέλειας. Στο χώρο, όμως, της ιστορικής θεώρησης όλα έχουν την εξήγησή τους. Γι' αυτό σήμερα με την καθολικότητα που δίνει στη θεώρησή μας η χρονική απόσταση και η πληρότητα της ιστορικής έρευνας κρίνουμε ότι η μεγαλουργία εκείνη των Ελλήνων δεν αποτελεί ένα μεταφυσικό θαύμα, αλλά είναι ένα ορόσημο, μια μεγάλη ιστορική πράξη που σφράγισε όχι μόνο τη μοίρα των δημιουργών του αλλά και των απογόνων του. Είναι το ανεπανάληπτο ιστορικό γεγονός που κληροδότησε στο Νεοελληνισμό το υψηλό μέτρο του ηρωισμού και ξανασύνδεσε το έθνος μας με τις ωραιότερες παραδόσεις της ελληνικής λεβεντιάς. Η δρακογενιά των μακεδονομάχων παρέλαβε ένα έθνος ταπεινωμένο, ύστερα από την ήττα του 1897, και το οδήγησε στο θρίαμβο των Βαλκανικών πολέμων, στις φλόγες που αναβαπτίστηκε ο ελληνοισμός για να ξανάβρει τον εαυτό του, ν' αγωνιστεί για τα ιδανικά του. Με το παράδειγμα της ομοψυχίας και της αυτοθυσίας των αγωνιστών του απέδειξε ότι η ευψυχία μπορεί να νικήσει τη δύναμη, η πίστη τη βία, η ελευθερία τη σκλαβιά.

Οι νικηφόροι Βαλκανικοί πόλεμοι είχαν ως αποτέλεσμα να διπλασιαστεί η Ελλάδα σ' έκταση με την προσθήκη όλης της Μα-

κεδονίας και των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου. Στη συνδυασμένη νικηφόρα δράση του ελληνικού στρατού και στόλου οφείλεται η απελευθέρωση της Θάσου. Η ανεξαρτησία της δεν αποτελεί την αφετηρία, αλλά το τέρμα των εθνικών αγώνων των Θασίων, που άρχισαν με τη συμμετοχή τους στον αγώνα της ανεξαρτησίας. Αποτελεί τη συνισταμένη όλων των προσπαθειών των κατοίκων της Θάσου για αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι, λοιπόν, ήρθαν να ανασυνδέσουν δυναμικά κι ολοκληρωμένα το ιστορικό παρελθόν του νησιού μας, να αποκαταστήσουν την ιστορική συνέχειά του.

Κάθε φορά που πανηγυρίζουμε την επέτειο της απελευθέρωσης της Θάσου η σκέψη μας ανατρέχει στα περασμένα. Γιατί τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα που ρυθμίζουν την πορεία των εθνών ή άλλων μικρότερων περιοχών, δεν είναι γεννήματα ορισμένων σύντομων χρονικών περιόδων, μέσα από τα οποία ανακλύπουν, αλλά προϊόντα μιας μακροχρόνιας διαδικασίας. Η έννοια της εξέλιξης αποτελεί βασική αρχή της ιστορίας. Γι' αυτό κι επιβάλλεται να προβούμε σε μια πολύ σύντομη ιστορική αναδρομή στο παρελθόν του νησιού μας, γιατί τα κορυφαία ιστορικά γεγονότα δεν είναι γεννήματα μιας ιστορικής στιγμής αλλά επακόλουθα μιας ιστορικής συνέχειας που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το παρελθόν.

Η ιστορία της Θάσου συμπληρώνεται τα τελευταία χρόνια με πληθώρα νέων στοιχείων που φέρνουν στο φως ιστορικοί και αρχαιολόγοι. Τα ανασκαφικά ευρήματα των αρχαιολόγων αποδεικνύουν την ύπαρξη και παρουσία στη Θάσο προϊστορικών οικισμών, ενώ η αρχαιολογική έρευνα των ιστορικών διαφωτίζει άγνωστες και σκοτεινές πτυχές των χρόνων της τουρκοκρατίας. Οι ανακοινώσεις που έγιναν στα έξι συμπόσια Θασιακών Μελετών, που πραγ-

ματοποιήθηκαν στη Θάσο κατά τα έτη 1991-2001, αλλάζουν σήμερα τα ιστορικά δεδομένα. Άλλωστε, οι παλιές εκδόσεις, πρώτα του ιατρού Σταύρου Μερτζίδα, που κυκλοφόρησε το 1911, έπειτα του Γεωργίου Παπαευστρατίου, που κυκλοφόρησε το 1922, και στη συνέχεια του Πέτρου Αξιώτη, που εκδόθηκε το 1927 και επανεκδόθηκε το 1953, δεν έχουν γραφτεί από ιστορικούς και περιέχουν αρκετές ιστορικές ανακρίβειες. Οι νεότερες πάλι εκδόσεις, που κυκλοφόρησαν μετέπειτα, έχουν γραφτεί για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες του τουρισμού, που άρχισε να αναπτύσσεται στη Θάσο.

Το μόνο ιστορικό έργο, που γράφτηκε από ειδικό και αφορά τη νεότερη ιστορία της Θάσου, είναι του μακαρίτη καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Απόστολου Βακαλόπουλου. Η ιστορία του αποτελεί, πράγματι, υπόδειγμα συγγραφής μιας ολοκληρωμένης και τεκμηριωμένης τοπικής ιστορίας. Αλλά και αυτή η ιστορία χρειάζεται να συμπληρωθεί, αφού τα νέα στοιχεία, που έφεραν στο φως οι αρχειακές πηγές, επιβάλλουν σήμερα την επανέκδοσή της.

Δεν ξέρω αν οι πνευματικές μου δυνάμεις θα μ' επιτρέψουν στο μέλλον ν' αναλάβω το έργο της συγγραφής της νέας ιστορίας της Θάσου, που θα συμπεριλάβει όλα τα άγνωστα στοιχεία που ήλθαν στο φως με τις ανακοινώσεις που έγιναν από ιστορικούς και αρχαιολόγους στα συμπόσια της Θάσου. Η επανέκδοση, λοιπόν, της ιστορίας της Θάσου είναι επιβεβλημένη, αφού οι πρώτοι σκοτεινοί αιώνες της τουρκοκρατίας διαφωτίζονται από τις τουρκικές απογραφές των ετών 1519-1830, ενώ παράλληλα συμπληρώνεται και από τις άγνωστες σελίδες της δράσης πνευματικών μορφών της Θάσου, και από τη συμμετοχή Θασίων στους απελευθερωτικούς αγώνες του έθνους.

Η παρούσα έκδοση αποφασίστηκε από το Δήμο Θάσου στα πλαίσια του εορτασμού των ελευθερίων του νησιού και εντάχθηκε στις πανηγυρικές εκδηλώσεις για την επέτειο της συμπλήρωσης εκατονταετηρίδας από την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Η Θασιακή Ένωση Καβάλας πρόθυμα ανταποκρίθηκε στο αίτημα του Δήμου για συνεργασία προκειμένου να επιτευχθεί η υλοποίηση της συγγραφής του χρονικού της απελευθέρωσης της Θάσου. Αναλαμβάνοντας το βαρύ φορτίο της συγγραφής αυτής, θεώρησα αναγκαία την παράθεση μιας σύντομης ιστορικής αναδρομής στο παρελθόν του νησιού μας, αναφέροντας συνοπτικά τα νέα ιστορικά στοιχεία που ήλθαν στο φως, και στη συνέχεια να δώσω το ιστορικό της απελευθέρωσης της Θάσου.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Η ιστορία της Θάσου χάνεται μέσα στα βάθη των προϊστορικών χρόνων. Τα πρώτα ίχνη ανθρώπινης παρουσίας εμφανίζονται στη Θάσο γύρω στο 20.000 π.Χ. στις Τζίνες των Λιμεναρίων. Η εκμετάλλευση του ορυχείου της ώχρας είχε μια μακροβιότητα. Παράλληλα οι ανασκαφικές έρευνες έφεραν στο φως και προϊστορικούς οικισμούς που εμφανίζονται από τις αρχές της 6^{ης} χιλιετίας. Η ζωή στον οικισμό των Λιμεναρίων ξεκινά από το 5.700-5.600 π.Χ. και σταματά το 1.500 π.Χ. περίπου. Από τα μέσα της 6^{ης} χιλιετίας κάνει την εμφάνισή του και ο οικισμός στο Καστρί, ο οποίος εξακολουθεί να δίνει σημεία ζωής έως τον 8^ο αιώνα π.Χ.

Άλλος ένας προϊστορικός οικισμός εντοπίστηκε στη θέση «Άγιος Ιωάννης Λουκάς». Ανάγεται χρονικά στην 4^η χιλιετία, διακόπτεται η κατοίκησή του και επανεμφανίζεται κατά τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους. Διασώζεται μάλιστα στη θέση αυτή και ένα ελαιοτριβείο. Ένας άλλος νεότερος προϊστορικός οικισμός βρέθηκε στη σκάλα Σωτήρος. Η ζωή του οικισμού αυτού αρχίζει από το 3.000 π.Χ. και σβήνει γύρω στο 1.700 π.Χ.

Στην κορυφή του «Μπάμπουρα» διασώζονται προϊστορικά βραχυγραφήματα, ενώ στο πρηνές μέρος αυτού υπάρχει και ένας πύργος της ελληνιστικής εποχής, καθώς και νεκροταφείο των πρωτοβυζαντινών χρόνων. Τελευταία εντοπίστηκε και ανασκάπτεται και ένας άλλος προϊστορικός οικισμός, που βρίσκεται στο λόφο του «Αγίου Αντωνίου» Ποτού. Η ζωή του οικισμού αυτού αρχίζει από το 3.900 π.Χ. και σταματά γύρω στο 1.500 π.Χ. περίπου. Το

εκκλησάκι του Αγίου Αντωνίου, πάνω στην κορυφή του λόφου, είναι φτιαγμένο πάνω σε παλιά πρωτοβυζαντινή εκκλησία, που ερειπώθηκε και ξαναέγινε. Ο νεότερος βυζαντινός οικισμός αναπτύχθηκε κάτω στην πεδιάδα, όπου υπήρχε η εκκλησία της Παναγίας, και στο συνεχόμενο λόφο.

Στη Θάσο υπάρχουν και σπήλαια που χρησίμευαν για διαμονή των ανθρώπων. Στη σκάλα των Μαριών υπάρχει ένα σπήλαιο προσβάσιμο μόνο από τη θάλασσα. Βρέθηκαν στο σπήλαιο αυτό διάφορα ευρήματα και μεγάλες λίθινες κατασκευές. Παρόμοια σπήλαια βρίσκονται και στις «Τρύπες» των Μαριών, όπου υπάρχουν ευρήματα από τη νεοελληνική εποχή έως τα κλασικά χρόνια, και στη «Δρακότρυπα» της Παναγίας.

Τα πλούσια μεταλλεία της Θάσου φαίνεται ότι προσείλκυσαν την προσοχή των Φοινίκων, που ήλθαν και ίδρυσαν εμπορικούς σταθμούς εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων χρυσού και του αργύρου της. Τα Αίνυρα και τα Κοίνυρα είναι τοπωνύμια που διασώθηκαν από την εποχή των Φοινίκων. Αρχικά ήσαν απλοί εμπορικοί σταθμοί, μετέπειτα όμως αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν σε ανθηρές πόλεις. Η ζωή στα Κοίνυρα συνεχίστηκε έως τους νεότερους χρόνους, μέχρι που καταστράφηκε από πειρατική επιδρομή των χρόνων της τουρκοκρατίας. Στη νομισματική συλλογή του Μιχ. Σπόντη διασωζόταν μάλιστα και ένα νόμισμα της αρχαίας αυτής πόλης των Κοινύρων¹.

Η παρουσία Φοινίκων στη Θάσο, που την τοποθετεί ο Ηρόδοτος γύρω στα 1.600-1.500 π.Χ., αμφισβητείται σήμερα. Μπο-

1. Βλ. *Σταύρου Μερτζίδη*, *Θασιακά*, ήτοι ιστορία της νήσου Θάσου, Καβάλα 1911, σ.115.

ρεί να ήλθαν νεότερα κατά τον 11^ο αιώνα π.Χ., αλλά και τούτο αμφισβητείται από ορισμένους αρχαιολόγους, όπως είναι ο Κ. Φρέτριχ, ο Γιάκομπς και Φίντλεντερ, που εξέφρασαν διάφορες απόψεις².

Δεν ξέρω ποια άποψη ανταποκρίνεται στην αλήθεια. Γεγονός είναι ότι η Θάσος κατοικούνταν από θρακικά φύλα, όταν ήλθαν οι Πάριοι για μόνιμη εγκατάσταση.

ΑΡΧΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Η πρώτη ιστορική περίοδος της Θάσου εγκαινιάζεται από τους Παρίους, όταν με χρησμό του μαντείου των Δελφών, στις αρχές του 7^{ου} π.Χ. αιώνα, κατέφθασαν με αρχηγό τον Τελεσικλή, πάτερα του ποιητή Αρχίλοχου, και αποίκησαν το νησί. Η άφιξη των Παρίων στη Θάσο πρέπει να έγινε γύρω στα 680 π.Χ. Για να στεριώσουν, όμως, οι Πάριοι, χρειάστηκαν πολυχρόνιοι πόλεμοι με τα απέναντι θρακικά φύλα που κατείχαν τη Θάσο και τα απέναντι θρακικά παράλια. Οι αιματηρές αυτές συγκρούσεις δεν έφεραν και τα ανάλογα αποτελέσματα. Γι' αυτό νέες αφίξεις αποίκων καταφθάνουν στη Θάσο γύρω στα 660 π.Χ. από την Πάρο και την υπόλοιπη Ελλάδα. Όλοι οι νεοφερμένοι ήσαν μισθοφόροι και είχαν ως κίνητρο τα πλούτη των νέων χωρών. Ένας από τους μισθοφόρους ήταν και ο ποιητής Αρχίλοχος, ο οποίος σε ποίημά του αναφέρει ότι συγκεντρώθηκε τότε στη Θάσο η δυστυχία των Πανελλήνων: «*Πανελλήνων οϊζύς ες Θάσον συνέδραμεν*».

2.Βλ. *Σωτήρη Γερακούδη*, Ιστορία της Θάσου, Αστρίς Θάσου 2005, σ.26.

Στη Θάσο ο Αρχίλοχος πέρασε δύσκολες μέρες και δημιούργησε μεγάλες έχθρες. Για να σωθεί σε μια μάχη με τους Σαΐους, αναγκάστηκε να ρίψει την ασπίδα του, ενέργεια που διακωμώδησε, για να διασκεδάσει την παλιά αντίληψη του ρίψασπη, αναφέροντας σε ποίημά του: «*Ας χαιρέται κάποιος από τους Σαΐους την ασπίδα μου, που άθελά μου την άφησα πλάι σ' ένα θάμνο· γλίτωσα, όμως, τη ζωή μου. Τι με νοιάζει· ας πάει να χαθεί. Πάλι θ' αποκτήσω μιαν άλλη εξίσου καλή*».

Οι δυσκολίες αυτές έκαναν τον Αρχίλοχο να μισήσει το νησί. Η απέχθειά του εκφράζεται σε στίχους:

Ήδε δ' ὥστε ὄνου ράχισ

Ἔστηκεν ὕλης αγρίης ἐπιστεφής.

Η απέχθειά του αυτή διαπιστώνεται και σ' άλλο ποίημα:

Οὐ γὰρ τι καλὸς χώρος οὐδ' ἐφίμερος

Οὐδ' ορατός, οἶος ἀμφὶ Σίριος ροάς.

Το μίσος του κατά της Θάσου αποδεικνύεται και από στίχους ενός άλλου ποιήματός του:

Μηδ' ο Ταντάλου λίθος

Της δ' ὑπερ νήσου κρεμάσθω.

Όταν οι Πάριοι εξασφάλισαν την εγκατάστασή τους στη Θάσο, άρχισαν να επεκτείνονται και στην απέναντι παραλία, όπου ίδρυσαν αποικίες και πολλά εμπόρια, που εξελίχθηκαν, μερικά απ' αυτά τα εμπόρια, σ' ανθηρές αποικίες. Δημιουργήθηκε έτσι η περίφημη «*Θασίων ήπειρος*», που περιλάμβανε πολλές αποικίες, όπως είναι η Νεάπολη, Οισύμη, Γαληψός, Σκαπτή Ύλη, Στρύμη, Σάμη κ.ο.κ. Εξουσίαζαν οι Θάσιοι τα ονομαστά για το χρυσό και τον άργυρο μεταλλεία του Παγγαίου, που μαζί με τα μεταλλεία του νησιού απέδιδαν εισοδήματα 200-300 ταλάντων το χρόνο. Γρήγο-

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

ρα η Θάσος απέκτησε δύναμη κι έγινε ένα ισχυρό κράτος. Έκοψε νόμισμα από τον 6^ο π.Χ. αιώνα και χρησιμοποίησε τον πλούτο της για να ναυπηγήσει στόλο, να κατασκευάσει τείχη για την προστασία της πόλης της, να φτιάξει λιμάνια, να κτίσει ιερά, να υψώσει θαυμάσια οικοδομήματα.

Η Θάσος είναι γεμάτη από αρχαιότητες, που είναι διάσπαρτες σ' όλο το νησί. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αρχαιότητες που βρίσκονται στην περιοχή του νησιού, στο Λιμένα. Εκεί διασώζεται το πολεμικό λιμάνι, που διατηρείται σε καλή κατάσταση. Βλέπουμε τα ερείπια του εμπορικού λιμανιού. Συναντούμε το χορηγικό μνημείο καθώς ανεβαίνουμε για το θέατρο. Εκεί υπάρχουν οι ναοί του Ποσειδώνα και του Πυθίου Απόλλωνα, τα ιερά του Πάνα και του Ηρακλέους, η συνοικία των αρχαϊκών κατοικιών, η θριαμβική αψίδα του Καρακάλλα, η Ακρόπολη, τα τείχη με τις πύλες του, όπως είναι η πύλη του Σιληνού, της Σεμέλης, της θεάς με το άρμα, του Ηρακλέους και Διονύσου κ.ά.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ακόμα το Θέατρο, που βρίσκεται πάνω στο βουνό, και η Αρχαία Αγορά, από την οποία αναδύεται όλο το μεγαλείο της νεκρής πια πόλης. Εκεί βρίσκονται τα προπύλαια, οι στοές, οι εξέδρες, ο μεγάλος βωμός, το μνήμα του Γλαύκου, η πλήρη του πλοίου, το τέμενος του Αγοραίου Δία, ο κυκλικός βωμός του Θεαγένη και το ηρώο του Λευκίου Καίσαρα. Εκεί θαυμάζεις την τέλεια αποχέτευση και βλέπεις τα ευρήματα που έφεραν στο φως οι ανασκαφές των Γάλλων αρχαιολόγων, που άρχισαν από τα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Αρχαιότητες υπάρχουν και στην Αλυκή καθώς και σ' άλλα μέρη της Θάσου. Τα ευρήματα των ανασκαφών, που είναι δημιουργήματα της ψυχής και της σκέψης των αρχαίων Θασίων, κο-

σμούν σήμερα το Αρχαιολογικό Μουσείο Θάσου, καθώς και άλλα μουσεία του κόσμου, που αποκτήθηκαν είτε από αρχαιοκάπηλους, είτε μεταφέρθηκαν από ξένους αρχαιολόγους κατά την τουρκοκρατία, όταν προέβησαν σ' ανασκαφές μ' άδεια της τουρκοαιγυπτιακής διοίκησης.

Η θέση της Θάσου στον αρχαίο ελληνικό κόσμο ήταν σημανίσιουσα. Επιφανείς Θάσιοι, που διακρίθηκαν στις τέχνες, στα γράμματα και στον αθλητισμό, απέκτησαν μεγάλη φήμη ανά το Πανελλήνιο. Ο ζωγράφος Πολύγνωτος, που εργάστηκε πρώτα στη Θάσο, έπειτα στην Αθήνα και αλλού, έγινε πασίγνωστος για τα έργα του. Ο ρήτορας και σοφιστής Στησίμβροτος δίδασκε ομηρικά έπη στην Αθήνα και έγραφε λιβέλους κατά πολιτικών προσώπων της εποχής του. Ο παρωδός Ηγήμων έδρασε κι αυτός στην Αθήνα, ενώ ο Θεαγένης κατέστη το ίνδαλμα του αθλητή στην αρχαία Ελλάδα για τις πολλές νίκες του και λατρεύτηκε μετέπειτα ως ήρωας.

Η Θάσος, γενικά, κατά τους αρχαίους χρόνους εξέπεμπε μια ακτινοβολία σ' όλο τον ελληνισμό, γι' αυτό και την επονόμασαν Αθήνα του Βορά. Στην ιστορική της πορεία γνώρισε τη δόξα και την ταπείνωση. Βασικοί ιστορικοί σταθμοί της αρχαίας Θάσου είναι ότι οι Λακεδαιμόνιοι στα τέλη του 6^{ου} π.Χ. αιώνα διώχνουν τον τύραννο της Θάσου Σύμμαχο, το 494 ο τύραννος της Μιλήτου Ιστιαίος πολιορκεί τη Θάσο, αλλά αναγκάστηκε να διακόψει την πολιορκία της, το 492 δηλώνει η Θάσος υποταγή στο Μαρδόνιο, και τον επόμενο χρόνο υποχρεώνεται να γκρεμίσει τα τείχη της και να παραδώσει το στόλο της στους Πέρσες. Από το 478 π.Χ. είναι μέλος της Α' Αθηναϊκής συμμαχίας, αλλά αποστατεί και συγκρούεται με την Αθήνα. Ο Αθηναίος στρατηγός Κίμων, ύστερα από τρία χρόνια πολιορκίας, νίκησε το στόλο της Θάσου και κατέλαβε το νησί. Οι Θά-

σιοι χάνουν τις αποικίες τους και υποχρεώνονται να πληρώνουν το χρόνο 3 τάλαντα φόρο. Επιστρέφονται μετέπειτα οι αποικίες στους Θασίους, αλλά ο φόρος αυξάνεται από 3 σε 30 τάλαντα. Ακολουθεί ο Πελοποννησιακός πόλεμος (431-404) και η Θάσος τότε βρίσκεται με το μέρος των Αθηναίων και τότε με το μέρος της Σπάρτης. Τελικά, φονεύονται οι αττικίζοντες Θάσιοι το 404 μ' εντολή του Λυσάνδρου στο ιερό του Ηρακλέους.

Το 375/74 π.Χ. η Θάσος είναι μέλος της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας και το 340/39 προσαρτάται από το Φίλιππο Β' στο μακεδονικό κράτος. Το 202 κυριεύεται από το Φίλιππο Ε', ενώ το 196 π.Χ. οι Ρωμαίοι διατάζουν την απελευθέρωση της Θάσου. Το 42 π.Χ. η Θάσος χρησιμοποιείται από τους δημοκρατικούς Ρωμαίους ως βάση τους. Μετά την ήττα των δημοκρατικών καταλαμβάνεται από τον Αντώνιο και προσαρτάται στο ρωμαϊκό κράτος.

BYZANTINOI ΧΡΟΝΟΙ

Οι πρώτοι βυζαντινοί αιώνες παραμένουν σκοτεινοί. Η Θάσος αναφέρεται ως τόπος εξορίας των αιρετικών του χριστιανισμού. Από τα τέλη του 6^{ου} μ.Χ. αιώνα αλληπάλληλες πειρατικές επιδρομές ρημάζουν το νησί. Πρώτα οι Σλάβοι, μετά οι Ανδαλουσιοί και ύστερα οι Σαρακηνοί. Τη Θάσο είχαν ως ορμητήριό τους οι Σαρακηνοί πειρατές, που κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη το 904 μ.Χ., την οποία και λεηλάτησαν. Οι λεηλασίες του νησιού συνεχίζονται και στους επόμενους αιώνες από Τριπολίτινους, Βενετούς, Φράγκους, Ισπανούς, Ιωαννίτες ιππότες κ.ά. Το 1204 πέρασε η Θάσος στους Βενετούς και στη συνέχεια περιήλθε στους Παλαιολόγους, μετά την ανακατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1261 από το

Μιχαήλ Η' Παλαιολόγο. Το 1306, όμως, η Θάσος πέφτει στα χέρια του Γενοβέζου τυχοδιώκτη Τεντίζιο Ζακαρία, ο οποίος κατέστησε το νησί το βασικό ορμητήριό του για τις πειρατικές επιδρομές του. Γύρω στα 1350 λεηλατείται η Θάσος από Τούρκους πειρατές. Οι πειρατικές επιδρομές των Τούρκων συνεχίζονται και τα επόμενα χρόνια. Η Θάσος ελευθερώνεται το 1357 από τους αδελφούς Αλέξιο και Ιωάννη, που ήσαν βυζαντινοί άρχοντες και έφεραν ο πρώτος τον τίτλο του στρατοπεδάρχου και ο δεύτερος τον τίτλο του πριμικήριου. Με την έγκριση του αυτοκράτορα Ιωάννη Ε' Παλαιολόγου ενσωματώνουν τη Θάσο με τις απέναντι κτήσεις τους και διατηρούν την κυριαρχία τους στο νησί για κάποιο χρονικό διάστημα. Μετά το θάνατο του Αλεξίου, ο Ιωάννης δεν κατόρθωσε να επιτύχει την υποστήριξη των Βυζαντινών, γι' αυτό και ζήτησε τη βοήθεια της Βενετίας, που το 1373 τον πολιτογράφησε μάλιστα ως πολίτη της. Ο ίδιος ίδρυσε τη μονή του Παντοκράτορα, στην οποία αποσύρθηκε, αφού μεταβίβασε τις κτήσεις του στη Θάσο στη μονή της μετανοίας του. Η μεταβίβαση των ιδιοκτησιών της Θάσου έγινε από τον Ιωάννη τον πριμικήριο το 1384 και η πράξη επικυρώνεται το 1386 από τον πατριάρχη Νείλο, ενώ το 1394 επικυρώνεται και από τον αυτοκράτορα Μανουήλ Β' Παλαιολόγο και από το νέο πατριάρχη Αντώνιο³.

Οι πειρατικές επιδρομές που δέχτηκε η Θάσος στα μέσα του 14^{ου} αιώνα είχαν ως αποτέλεσμα να μειωθεί ο πληθυσμός του νησιού. Οι αδελφοί Αλέξιος και Ιωάννης λαμβάνουν προστατευτι-

3.βλ. Β. Νεράντζη-Βαρμάζη, Αγιορείτικες ιδιοκτησίες στη Θάσο κατά τον 14^ο αιώνα, *Θασιακά*, τ.10 (1996-1997), σ.526-530. Βλ. ακόμα Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, *Ιστορία της Καβάλας*, Καβάλα 1968, σ.100-101.

κά μέτρα στο δεύτερο μισό του 14^{ου} αιώνα για την ανάπτυξη της γεωργίας και την προστασία του πληθυσμού που απέμεινε⁴. Οχυρώνουν το Μαρμαρολιμένα και επισκευάζουν το παλιό κάστρο του Λιμένα. Το 1403 ανοικοδομείται και ο οχυρωματικός περίβολος του Κάστρου των Λιμεναρίων με τη συνδρομή των Κωνσταντινοπολιτών Κωνσταντίνου και Ιωάννου, γεγονός που αποδεικνύει ότι η Θάσος βρισκόταν το 1403 υπό την εξουσία του βυζαντινού αυτοκράτορα Μανουήλ Β΄. Η μαρτυρία αυτή επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι μετά από μια δεκαετία παραχωρείται η Θάσος από το Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγο στο γενουατικό οίκο των Γατελούζι. Σ' επιγραφή του 1434 αναφέρεται ο Oberto Grimaldi, γνωστός καπετάνιος του Dogino Γατελούζου, ο οποίος είχε ορισθεί διοικητής της Θάσου⁵.

Το 1455 η Θάσος παραχωρείται στους Τούρκους. Η πρωτοβουλία της παράδοσης ανήκει στον ιστορικό της Άλωσης Κριτόβουλο τον Ίμβριο. Ο μακαρίτης καθηγητής Απόστ. Βακαλόπουλος, που συνέγραψε την ιστορία της Θάσου, αναφέρει ότι ο Κριτόβουλος «βλέποντας τη νέα εξέλιξη των πραγμάτων, όπως αυτή είχε διαμορφωθεί μετά την Άλωση, έρχεται σε συνεννοήσεις και συμβιβασμό με τον κατακτητή ν' απομακρύνει την ύελλα των εχθρικών καταστροφών και την απειλή της ανατροπής του κοινωνικού καθεστώτος. Η πρωτοβουλία του Κριτόβουλου δεν περιορίζεται μόνο στο νησί, στην Ίμβρο, αλλ' απλώνεται και στα δυο άλλα κοντινά νησιά, στην Λήμνο και στη Θάσο». Αυτός απέτρεψε το ρεύμα της φυ-

γής των ευγενών της Θάσου «*χρησταίς ελπίσι κουφίσας*». Αυτός στέλνει με δώρα πρεσβεία στο Μεχμέτ Β΄ και με την παράκληση να αφήσει τα νησιά «*εν τη προτέρα αυτών καταστάσει... και αποφέρειν τους τε ωρισμένους φόρους ετησίως και άρχοντα έχειν ον αν κελεύση*».

Την υποτέλεια σκέφθηκαν και οι Φράγκοι ηγεμόνες για να διατηρήσουν τις ηγεμονίες τους στα νησιά του Βορείου Αιγαίου. Οι πρέσβεις των Φράγκων ηγεμόνων, που εστάλησαν γι' αυτό το σκοπό, συναντήθηκαν με τους αντιπροσώπους του Κριτόβουλου στην Αδριανούπολη κι εκεί αποφάσισαν, εφόσον οι απόψεις τους συνέπιπταν για τη μελλοντική τύχη των νησιών, να επιδιώξουν όλοι τους να επιτύχουν την παραμονή των νησιών του Βορείου Αιγαίου, όπως ήταν πριν, κάτω από τις ίδιες πολιτικές συνθήκες. Η πρότασή τους έγινε δεκτή από το Μεχμέτ Β΄ και «*δωρείται τας νήσους, καθώς ήσαν εν τω του βασιλέως καιρώ τεταγμένοι*», τη Λήμνο και τη Θάσο στον Dogino Α΄ και την Ίμβρο στον Παλαμίδα, με τη συμφωνία να πληρώνουν ετήσιο κατ' αποκοπή φόρο⁶.

4.Βλ. Β. Νεράντζη-Βαρμάζη, ό.π.,σ.526-527.

5.Βλ. Χαράλαμπος Μπακιρτζής, Τρεις επιγραφές στο Κάστρο της Θάσου, Θασιακά, τ.1(1984), σ.7-20.

6.Βλ. Απόστ. Βακαλοπούλου, Ιστορία της Θάσου (1453-1912), Θεσ/νίκη 1984, εκδ. ΕΜΣ,σ.14-16.

ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ο ηγεμόνας της Λέσβου Dorino A', ο οποίος είχε και τη Θάσο ως φέουδό του, απεβίωσε στις 30.6.1455. Τον διαδέχτηκε ο γιος του Domenico, ο οποίος υποκύπτοντας στην πίεση του σουλτάνου αναγκάστηκε το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους να παραχωρήσει τη Θάσο ως δώρο στο σουλτάνο. Δυο χρόνια αργότερα, το 1457, σταυροφορικός στόλος με αρχηγό το Lodovico Scarampi ελευθερώνει το φρούριο του Λιμένα που το υπερασπίζον 60 Τούρκοι μαχητές. Επιστρέφουν, όμως, οι Τούρκοι με τον καπουδάν πασά Ζαγκάν και ανακαταλαμβάνουν το νησί τον Οκτώβριο του 1459, το οποίο και παραχωρούν το 1460 στο Δημήτριο Παλαιολόγο σ' ανταμοιβή των υπηρεσιών που προσέφερε στο σουλτάνο.

Το 1466 καταλαμβάνει το νησί ο Βενετός ναύαρχος Βίκτωρ Καπέλο. Οι Βενετοί παραμένουν στη Θάσο έως το 1479, οπότε με τη συνθήκη ειρήνης που υπογράφηκε στην Κωνσταντινούπολη υποχρεώνονται να την επιστρέψουν στους Τούρκους. Έκτοτε η Θάσος παρέμεινε υπό τουρκική κατοχή έως το 1813 που παραχωρείται στον πασά της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή.

Οι πρώτοι αιώνες της τουρκοκρατίας παρέμειναν σκοτεινοί. Τα πρώτα περιηγητικά κείμενα του Benedetto Bordone, που εκδόθηκε στη Βενετία το 1528, και του Tomaso Porcacchi, που δημοσιεύτηκε το 1572, δεν πείθουν ότι οι συγγραφείς τους επισκέφθηκαν το νησί. Η μόνη αξιόπιστη πηγή φαίνεται να είναι το περιηγητικό κείμενο του Κυριάκου Αγκωνίτη, ο οποίος επισκέφθηκε το νησί το 1444 και αναφέρει: «*Thasianam hanc insulam praeclaram atque marmoream urbem et eiusque insulae occidentale emporium Neocastrum, Calirachium, Anastasium, Potamium, Chinarum*»⁷. Από

τη μαρτυρία αυτή μαθαίνουμε ότι υπήρχαν στη Θάσο το 1444 το Νεόκαστρο, το σημερινό Κάστρο των Λιμεναρίων, η Καλλιράχη, το Αναστάσιο (Παναγία), η Ποταμιά και τα Κοίνυρα.

Σήμερα η πρώτη αυτή σκοτεινή περίοδος της τουρκοκρατίας διαφωτίζεται από τα τουρκικά αρχεία που άρχισαν να δημοσιεύονται. Σε κατάστιχα των ετών 1540 και 1544, που φέρουν αύξ. αριθ. 210 και 240, αναφέρεται ο συνοικισμός των Θασίων «Άγιος Ιωάννης» στην Κωνσταντινούπολη με 20 σπίτια, που ονομαζόταν «Πόρτα». Αυτοί ήσαν οι απόγονοι των Θασίων τεχνιτών, που μεταφέρθηκαν στην Πόλη μετά το 1479, για να εργασθούν στους ταρσανάδες της πρωτεύουσας προκειμένου να καλύψουν ανάγκες του αυτοκρατορικού στόλου.

Νέα στοιχεία, που διαφωτίζουν την χρονική περίοδο της οθωμανοκρατίας στη Θάσο, αποτελούν οι τουρκικές απογραφές, που περιέχουν ενδιαφέρουσες πληροφορίες. Η Θάσος ανήκε διοικητικά κατά την πρώτη περίοδο της τουρκοκρατίας στο μιλριβά της Καλλίπολης. Από την απογραφή του σουλτάνου Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή μαθαίνουμε ότι η Θάσος είχε το 1519 πέντε κοινότητες, το Λιμάνχισαρ (Λιμένας), Μπουλγάρ (Ραχώνι), Γενίχισαρ (Κάστρο), Κακή Ράχη και Θεολόγος. Στην απογραφή του 1570 προστίθεται και μια νέα κοινότητα, το Καζαβίτι⁸. Επομένως η κοινότητα του Καζαβιτίου είναι νεότερο δημιούργημα. Πρέπει να έγινε μετά το 1519 και προ του 1570. Το ίδιο συμβαίνει και με την κοινότητα Μαριές. Εμφανίζεται για πρώτη φορά ως οικισμός σε απογραφή του τέλους του 16^{ου} αιώνα, που υπάγεται διοικητικά

7.Βλ. Χαράλαμπος Μπακιρτζή, ό.π., σ.19, σημ.48.

8.Βλ. Ευαγγελίας Μπαλτά, Η Θάσος στις οθωμανικές απογραφές του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, Θασιακά, τ.10 (1996-1997), σ.503-520.

στο Γενίχισαρ, ενώ σε νεότερη απογραφή του 1626 παρουσιάζεται ως ανεξάρτητος οικισμός. Αργότερα εμφανίζονται και άλλα δυο χωριά, η Παναγία και το Σωτήρος. Η Παναγία, το παλιό Αναστάσιο, υπαγόταν φορολογικά στο Λιμάνχισαρ, ενώ αργότερα, όταν οι κάτοικοι του Λιμάνχισαρ κατέφυγαν στην Παναγία για να προστατευθούν από τις πειρατικές επιδρομές, τότε η Παναγία κατέστη μεγάλο χωριό, έγινε για λίγα χρόνια πρωτεύουσα του νησιού και το Λιμάνχισαρ μετατράπηκε σε επίγειο της Παναγίας. Η Ποταμιά ανήκε φορολογικά έως το 1830 στην κοινότητα Θεολόγου, όπως ανήκαν και οι παραλιακοί οικισμοί των Κοινύρων και της Αλυκής, που καταστράφηκαν μετέπειτα από τις πειρατικές επιδρομές.

Από τα τουρκικά απογραφικά κατάστιχα παρακολουθούμε τις πληθυσμιακές αυξομειώσεις των κατοίκων της κάθε κοινότητας της Θάσου. Παρατηρούμε μια συχνή αύξηση του πληθυσμού του κάθε χωριού του νησιού μέσα από τις απογραφές του 1519, 1550, 1570 και 1601, ενώ για πρώτη φορά διαπιστώνεται μια μείωση στην απογραφή του 1626, η οποία μείωση γίνεται δραματική στην απογραφή του 1670. Η απότομη αυτή μείωση του πληθυσμού της Θάσου αναμφίβολα οφείλεται σε κάποια αιτία. Κι αναρωτιέται κανείς αν πρόκειται για λιμό ή για κάποια πειρατική επιδρομή. Προσωπικά πιστεύω ότι η δραματική αυτή μείωση προκλήθηκε από την καταστροφική πειρατική επιδρομή των Μαλτέζων, που διασώθηκε στην προφορική παράδοση των κατοίκων του Θεολόγου, την οποία κατέγραψε ο G. Perrot, ο Παντελής Κοντογιάννης κ.ά.

Συχνές ήταν οι πειρατικές επιδρομές που δέχτηκε η Θάσος από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα. Οι πειρατικές αυτές επιδρομές εντείνονται και γίνονται καταστρεπτικότερες κατά το πρώτο μισό του

17^{ου} αιώνα. Από την απογραφή του 1626 προκύπτει ότι οι φορολογούμενες οικογένειες του Θεολόγου μειώθηκαν από 599, που ήταν προ τριακονταετίας, σε 439. Η κατάσταση αυτή έγινε ακόμα τραγικότερη, όταν ο πληθυσμός της Θάσου αποδεκατίζεται από τη φοβερή επιδρομή του Τάγματος της Μάλτας, που πραγματοποιήθηκε γύρω στα 1651. Οι συνέπειες της επιδρομής αυτής ήταν οδυνηρές. Από τις 439 οικογένειες του Θεολόγου έμειναν μόνο 268, ήτοι χάθηκαν 171 οικογένειες, ενώ οι απώλειες στο Λιμένα και στο Κάστρο ήταν ακόμα μεγαλύτερες. Στο Λιμένα χάθηκαν 194 οικογένειες, από τις 274 που κατοικούσαν εκεί, και στο Κάστρο 118, από τις 186 που υπήρχαν. Οι απώλειες, λοιπόν, ήταν τρομαχτικές, αφού στο Λιμένα η μείωση του πληθυσμού έφτασε στο 70% και στο Κάστρο 63,44%. Θύματα της καταστροφικής μανίας των πειρατών έπεσαν και μοναστήρια της Θάσου⁹. Ένα από αυτά ήταν και του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στο Θεολόγο, καθώς και της Εικοσιφοίνισσας στην Κακηράχη, που πλήρωναν 200 άσπρα φόρο, όπως προκύπτει από το απογραφικό κατάστιχο του 1570, το οποίο αναφέρει και άλλα έξι μοναστήρια, ήτοι της Παναγίας, που πλήρωνε 100 άσπρα φόρο, του Αγίου Γεωργίου στο Καζαβίτι, του Καρακάλλου στο Γενίχισαρ, του Παντοκράτορα, του Δοχειαρίου και του Αγίου Όρους στο Θεολόγο. Από τα μοναστήρια του Θεολόγου εξαφανίζεται έκτοτε του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου και στη θέση του έγινε νεότερα, το 1899, το νεκροταφείο του Άνω Θεολόγου.

Στη μείωση του πληθυσμού συνέβαλαν κι άλλοι παράγοντες. Ο αρχηγός του Βενετικού στόλου πλησίασε τη Θάσο το 1684 και άρπαξε 36 άντρες για την κωπηλασία των κατέργων, 40 γυναί-

9.Βλ. *Ευαγγελίας Μπαλτά*, ό.π., σ.507-519.

κες και 74 αγόρια και κορίτσια. Μ' αυτόν τον τρόπο συνεχιζόταν η αιμορραγία του πληθυσμού των νησιών του Αιγαίου.

Το 1519 οι κάτοικοι της Θάσου ήταν περίπου 3100 ψυχές. Μετά από ένα σχεδόν αιώνα οι κάτοικοι διπλασιάστηκαν, αλλά οι συνεχείς πειρατικές επιδρομές επανέφεραν τον πληθυσμό στις 3100 ψυχές. Οι πειρατικές αυτές επιδρομές είχαν ως αποτέλεσμα να καταστραφούν οι παράλιοι οικισμοί της Θάσου. Οι νέοι που δημιουργούνται σ' αθέατα και απρόσιτα ορεινά μέρη θα απομώσουν το νησί για 2-3 αιώνες. Θα επανέλθουν οι κάτοικοι στις αρχικές τους κοιτίδες, όταν θα εκλείψει πια ο κίνδυνος της πειρατείας.

Από τα φορολογικά κατάστιχα παρακολουθούμε ακόμα την κίνηση της παραγωγής των προϊόντων της Θάσου. Το 1519 η οικονομία της στηριζόταν, κυρίως, στην κτηνοτροφία και στην οινοπαραγωγή κατά ποσοστά 50% και 28% αντίστοιχα, ενώ η παραγωγή του λαδιού μόλις έφθανε το 1,5% από το σύνολο των φορολογικών υποχρεώσεων του νησιού. Το 1550 η οινοπαραγωγή αναβαπτίστηκε και ανήλθε στο 42%, ενώ η κτηνοτροφία μειώθηκε στο 45%. Η παραγωγή του λαδιού διπλασιάστηκε, γεγονός που προοιωνίζε και τη μελλοντική εξέλιξη του προϊόντος αυτού. Το 1670-1671 είχε επικρατήσει πλέον το λάδι, αφού ανήλθε στο 60% του παραγωγικού δυναμικού, ενώ η οινοπαραγωγή είχε πέσει στο 9% και η κτηνοτροφία στο 15%. Έτσι η παραγωγική διάρθρωση της Θάσου διαμορφώνεται πολύ διαφορετικά από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα απ' ό,τι ίσχυε το 1519¹⁰. Η ανάπτυξη του εμπορίου, που αρχίζει από τις

αρχές του 18^{ου} αιώνα, δίνει νέα ώθηση στην τοπική παραγωγή. Πλοία των Ευρωπαίων καταφθάνουν για να φορτώσουν και να μεταφέρουν προϊόντα του νησιού σε διάφορες ευρωπαϊκές αγορές. Η επίδοση των Θασίων στο εμπόριο και στη ναυτιλία άνοιξε δρόμους ανώτερης οικονομικής δράσης, που είχε απρόβλεπτες για το νησί συνέπειες. Ισχυρές θασιακές οικογένειες εμφανίζονται και παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στα κοινοτικά πράγματα του νησιού. Ασχολούνται με το εμπόριο, αποκτούν πλούτο, προβαίνουν σ' αλληπάλληλες αγορές ακινήτων και αντιστέκονται στις αυθαιρεσίες των Τούρκων αξιωματούχων.

Από τις πιο ισχυρές οικογένειες της Θάσου είναι η οικογένεια του Μεταξά Δημητρίου. Αναγνωρίζοντας το κύρος και τη δυναμική του οι άλλοι κοτσαμπάσηδες της Θάσου και εκτιμώντας την ορθή γνώμη και κρίση του εμφανίστηκαν το 1779 ενώπιον του ιεροδίκη και ζήτησαν να συνταχθεί χοτζέτι που να ορίζει το Μεταξά Δημητρίου ως εκπρόσωπο όλων των χριστιανών της Θάσου ενώπιον των οθωμανικών αρχών και να είναι υπεύθυνος στο νησί για τη συλλογή και πληρωμή των εξόδων των Οθωμανών αξιωματούχων¹¹. Διατηρεί φιλικές σχέσεις με υψηλές προσωπικότητες της τουρκικής κυβέρνησης και δε διστάζει να τα βάλει με Τούρκους αξιωματούχους που θέλησαν να αδικήσουν τους Θασίους. Γνωστή είναι η περίπτωση του βοεβόδα της Λήμνου Απτούλ Κερίμ, που είχε διαταχθεί από το σουλτάνο να ναυπηγήσει δύο πλοία «σιαλούπια» για τις ανάγκες του αυτοκρατορικού στόλου. Ο Απτούλ παρήγγειλε την ξυλεία από τη Θάσο, αλλ' όταν την παρέλαβε, αρ-

10.Βλ. Δ.Ν. Καρύδη- Μ. Kiel, Μυτιλήνης αστυγραφία και Λέσβου χωρογραφία (15^{ος} -19^{ος} αι.), Αθήνα 2000, έκδ. «Ολκός», σ.184.

11.Βλ. Φ.Π. Κοτζαγεώργη, Εικόνες από την κοινωνία της Θάσου κατά τον 18^ο αι. μέσα από οθωμανικά έγγραφα, Θασιακά, τ.12 (2001-2003), σ.350.

νήθηκε να πληρώσει τα έξοδα της υλοτομίας και της μεταφοράς. Οι κάτοικοι διεμαρτυρήθηκαν και ο Κερίμ για να τους εκφοβίσει συνέλαβε τον μπας κοτσάμπαση της Θάσου Μεταξά Δημητρίου και τον ενέκλεισε στις φυλακές της Καβάλας με την κατηγορία ότι γίνεται πρόξενος κωλυσιεργίας των σπουδαιών υποθέσεων του κράτους με την παρακίνηση των κατοίκων σε στάση. Οι Θάσιοι μ' αναφορά τους κατέφυγαν στην Υψηλή Πύλη, που ασχολήθηκε με το θέμα, και με φερμάνι του Σελίμ Γ', που εκδόθηκε στις 8.3.1792, διακαίωσε τους Θασίους και διέταξε την πληρωμή τους και την αποφυλάκιση του κοτσάμπαση Μεταξά Δημητρίου¹².

Από το 1779 ο Μεταξάς Δημητρίου συνέχισε να εκπροσωπεί τους χριστιανούς ενώπιον των οθωμανικών αρχών. Το 1801 ζούσε, αφού το έτος αυτό συνέταξε τη διαθήκη του¹³, ενώ το 1806 δε ζούσε, αφού αναφέρεται σ' έγγραφο ως μακαρίτης¹⁴. Μετά το θάνατό του, μπας κοτσάμπασης Θάσου έγινε ο γιος του Αναγνώστης, τον οποίο και διαδέχτηκε ο αδελφός του Χατζηγιώργης Μεταξάς. Από τους τρεις πρώτους, που διετέλεσαν μπας κοτσάμπασηδες, διαπιστώνεται ότι το αξίωμα αυτό ήταν κληρονομικό και ανήκε στην ισχυρότερη οικογένεια του νησιού. Το αξίωμα του

μπας κοτσάμπαση μετονομάσθηκε στα χρόνια του Μεχμέτ Αλή σε πρόεδρος της Θάσου με μεγάλες αρμοδιότητες. Πρόεδροι της Θάσου από το 1813, που καθιερώθηκε ο θεσμός αυτός, μέχρι το 1874 που καταργήθηκε, διετέλεσαν:

1) Χατζηγιώργης Μεταξάς (1813-1821), 2) Χατζηγιάννης (1822-1830), 3) Χατζησταμάτης Χατζηϊωάννου (1830-1839), γιος του Χατζηγιάννη, 4) Χατζηκωνσταντίνος Χατζησωτηρίου ή Χατζηκωνσταντής (1839-1851) και 5) Δημήτριος Χατζηκωνσταντής ή Χατζηκωνσταντινίδης (1852-1874), γιος του προηγούμενου.

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

Με σουλτανικό φερμάνι παραχωρείται η Θάσος το 1813 στο Μεχμέτ Αλή ως κτήμα τελείας κυριότητας¹⁵. Η παραχώρηση έγινε με αίτημα του Μεχμέτ Αλή, ο οποίος ένωθε μεγάλη ευγνωμοσύνη στους Θασίους, που τον μεγάλωσαν, όταν καταδιώχτηκε η οικογένειά του. Από το παραχωρητήριο φερμάνι μαθαίνουμε: «... ενεργάφη τούτο ως κτήμα τελείας κυριότητος επ' ονόματι του ειρημένου, ίνα συμφώνως προς το υψηλόν φερμάνιόν μου χαρισθώσιν αι, εκτός του κεφαλικού φόρου, συνεισφοραί υπέρ του ναυστάθμου, ξυλείας, αντισηκώματα ναυτών και λοιποί φόροι, καθώς και το εγγεγραμμένον ποσόν του μισθώματος... διέταξα δε, όπως η νήσος αύτη διά της διορθώσεως της εγγραφής της εγγραφή δι' υψηλού χαττίου ως τελείας κυριότητος ιδιοκτησία αυτού και, πλην του κεφαλικού φόρου, μη ζητηθώσι παρ' αυτού είτε μισθώματα του

12.Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, Βιογραφίες νεότερων ανδρών της Θάσου, Θασιακά, τ.3(1986), σ.98-100. Πρβλ. και *A.E. Bakalopoulos*, Thasos, son histoire, son administration de 1453 á 1912, Paris 1953, σ.98-99, όπου δημοσιεύεται το σχετικό φερμάνι. Βλ. ακόμα και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, Μεταξάς Δημητρίου, εφ. «Ταχυδρόμος» Καβάλας, φ.17.5.1969.

13.Βλ. *Απ. Ε. Βακαλοπούλου*, Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα των χρόνων της τουρκοκρατίας, Θασιακά, τ.4(1987), σ.165-168, αρ.εγ.8.

14.Βλ. *Απ. Ε. Βακαλοπούλου*, ό.π., σ.176-178, αρ.εγ.12. Βλ. και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, Βιογραφίες νεότερων ανδρών της Θάσου, Θασιακά, τ.3 (1986), σ.100.

15.Βλ. *A.E. Bakalopoulos*, ό.π., σ.103-106, αρ.εγ.16.

δημοσίου είτε δικαιώματα ναυστάθμου, αντισηκώματα ναυτών είτε άλλο τι υπό τύπον φόρου».

Από το φερμάνι αυτό της παραχώρησης σαφώς προκύπτει ότι, πλην του κεφαλικού φόρου, όλοι οι άλλοι φόροι μεταβιβάσθηκαν στο Μεχμέτ Αλή. Επομένως οι τελωνειακοί φόροι που συλλεγόμενους νεότερα είναι μεταγενέστεροι του χρόνου της παραχώρησης του νησιού στο Μεχμέτ Αλή, ήτοι μετά το 1813 και προ του 1840, όπου αναφέρεται Τούρκος τελώνης στο ημερολόγιο του αγνώστου προεστού του Καζαβιτίου¹⁶.

Από το 1813 υπάρχει ένα είδος συγκυριαρχίας Τούρκων και Αιγυπτίων στη Θάσο. Ο σουλτάνος παραχώρησε τη Θάσο στο Μεχμέτ Αλή, αλλά διατήρησε τον κεφαλικό φόρο (χαράτς), που μετέπειτα μετονομάσθηκε σε στρατιωτικό φόρο, δηλωτικό της υποτέλειας του Μεχμέτ Αλή στο σουλτάνο. Το είδος αυτό της συγκυριαρχίας Τούρκων και Αιγυπτίων, που επικράτησε στη Θάσο κατά τα έτη 1813-1854, αρχίζει να αλλάζει μορφή μετά το 1854. Οι Αιγύπτιοι εκμεταλλεζόμενοι την εμπλοκή της Τουρκίας στον Κριμαϊκό πόλεμο (1853-1856) αντικατέστησαν τον Τούρκο διοικητή της Θάσου με Αιγύπτιο. Στόχος τους ήταν η στενότερη εξάρτηση του νησιού από την Αίγυπτο και η εκμετάλλευση των οικονομικών πόρων του νησιού. Οι πολιτικές συγκυρίες ευνόησαν το σχέδιό τους. Η ήττα των σουλτανικών στρατευμάτων από το Μεχμέτ Αλή είχε ως αποτέλεσμα να αναγνωρισθεί η κληρονομική μεταβίβαση της Αιγύπτου στους απογόνους του Μεχμέτ Αλή, ενώ το 1867 ο Ισμαήλ

16.Βλ. Αποστ. Βακαλοπούλου, Ιστορία της Θάσου (1453-1912), Θεσ/νίκη 1984, εκδ.ΕΜΣ, σ.107, υποσ.242.

αποκτά τον τίτλο του χεδίβη και με σουλτανικό φερμάνι, που εκδόθηκε το 1873, αναγνωρίζεται η Αίγυπτος ως ανεξάρτητο κράτος. Έτσι το νέο κράτος αποκτά κυριαρχικά δικαιώματα πάνω στη Θάσο κάτω από μια σκιώδη σουλτανική επικυριαρχία. Ο μακαρίτης καθηγητής Απ. Βακαλόπουλος, που μελέτησε και συνέγραψε τη νεότερη ιστορία της Θάσου στα γαλλικά το 1953 και στα ελληνικά το 1984, αναφέρει ότι η κυριαρχία του σουλτάνου στη Θάσο ήταν αφανής, ενώ «αισθητή είναι μόνο η αιγυπτιακή εξουσία». Την ίδια άποψη έχει και ο Γερμανός περιηγητής Löher, ο οποίος σημειώνει ότι ο σουλτάνος ήταν ο επικυρίαρχος του νησιού, αλλά άρχοντας, εξουσιαστής, δηλαδή κυρίαρχος, ήταν ο ηγεμόνας της Αιγύπτου¹⁷.

Την κατάσταση αυτή εκμεταλλεύτηκαν οι Θάσιοι για να οργανώσουν το δικό τους άγραφο προνομιακό πολίτευμα. Αναλύοντας τους λόγους που οδήγησαν σ' ένα είδος αυτονομίας της Θάσου ο Απ. Βακαλόπουλος αναφέρει: «*Το νησί είναι απομακρυσμένο από την Αίγυπτο και η επαφή του μ' αυτήν είναι μάλλον χαλαρή. Οι κάτοικοί του ζουν απαλλαγμένοι από βαριές φορολογικές επιβαρύνσεις κάτω από έναν ήπιο ζυγό, ιδίως μετά το 1854, γιατί η Πύλη τους έχει σχεδόν εγκαταλείψει και η Αίγυπτος δεν ενδιαφέρεται και πολύ γι' αυτούς. Οι χαλαρές αυτές σχέσεις των κυριάρχων με το νησί είχαν με το πέρασμα των χρόνων ευεργετικές συνέπειες στη εξέλιξή του. Οι κάτοικοι αισθάνθηκαν τους εαυτούς των περισσότερο ελεύθερους στην άσκηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων και στη διαμόρφωση της πολιτικής οργάνωσης του νησιού. Μέσα λοιπόν στις ιδιότυπες αυτές συνθήκες βρίσκουν πρόσφορο έδαφος για καλλιέργεια οι παλιοί άγραφοι κοινοτικοί θεσμοί του,*

17.Βλ. Α. Βακαλοπούλου, ό.π., σ.170-171.

αναπτύσσονται και εξελίσσονται ολοένα και περισσότερο προς μια αξιωμαλέτητη μικροσκοπική πολιτειακή οργάνωση. Η αντίθεση της πολιτικής αυτής καταστάσεως της Θάσου προς τις άλλες τουρκοκρατούμενες ελληνικές χώρες έδωσε την ψευδαίσθηση σε πολλούς ότι στο νησί επικρατούσε ένα αυτόνομο καθεστώς και ότι την αυτονομία αυτή τη χρωστούσε στον Μεχμέτ Αλή. Η ψευδαίσθηση αυτή δημιουργήθηκε ιδίως μετά το 1873, οπότε άρχισαν οι Αιγύπτιοι να παραβιάζουν βαθμιαία τα προνόμια του νησιού, πράγμα που έκανε τους κατοίκους να νοσταλγούν και να εξιδανικεύουν τη ζωή και το πολίτευμά τους στα χρόνια του Μεχμέτ Αλή και των πρώτων διαδόχων του»¹⁸.

Οι φόροι των Θασίων προ του 1858 ήσαν πράγματι ελάχιστοι. Πλήρωναν για το λάδι τους μόνο τη δεκάτη, ενώ για τους χονδρούς κορμούς των δέντρων κατέβαλαν σε χρήμα 10% επί της αξίας κάθε κομματιού (βουβά και γραντιές). Η ξυλεία που χρησιμοποιούνταν για οικιακή χρήση ήταν αφορολόγητη, όπως αφορολόγητα παρέμειναν και τα υπόλοιπα δασικά προϊόντα, ήτοι δαδί, πευκοφλοιός, πίσσα, κατράμι, καυσόξυλα και κάρβουνα. Οι φόροι αυτοί πήγαν να αλλάξουν με την εφαρμογή του *tanzimat* και στη Θάσο. Καίτοι η Θάσος είχε εξαιρεθεί αρχικά από το *tanzimat*, νέες εντολές, όμως, από την Κωνσταντινούπολη και την Αίγυπτο διέταζαν την εφαρμογή αυτού και στη Θάσο. Καίτοι το *tanzimat*, που προτάθηκε για τη Θάσο, δεν ήταν και τόσο οδυνηρό, εντούτοις οι Θάσιοι αντέδρασαν και έστειλαν αντιπροσώπους τους στο χεδίβη για ανάκληση της προγενέστερης διαταγής του περί εφαρμογής του *tanzimat* και στη Θάσο. Το αίτημα των αντιπροσώπων της Θά-

σου έγινε αποδεκτό από το χεδίβη, γεγονός που γνωστοποιήθηκε από το διοικητή της Θάσου Τζαφέρ βέη με το υπ' αριθ. 4/17.6.1858 έγγραφο του¹⁹.

Η χεδιβική αρχή, όταν ανέλαβε τη διοίκηση της Θάσου, καθιέρωσε το θεσμό του προέδρου, αξίωμα ισάξιο με τη θέση του Τούρκου διοικητή του νησιού, παραχώρησε προνόμια και ασυδοσίες στους κατοίκους και επέφερε μεγάλες φορολογικές ελαφρύνσεις. Από τα δημιουργήματα του Μεχμέτ Αλή πρέπει να ήταν και η Γενική Συνέλευση της Θάσου. Πρόεδρός της ήταν πάντα ο πρόεδρος του νησιού, ο οποίος τη συγκαλούσε μια φορά το χρόνο τακτικά και έκτακτα όταν υπήρχε ανάγκη. Η συγκρότησή της γινόταν από τον πρόεδρο και από ένα ή δύο αντιπροσώπους κάθε χωριού, που εκλέγονταν από τους κατοίκους, οι οποίοι και χορηγούσαν στους εκπροσώπους τους γραπτή πληρεξουσιότητα. Είχε μεγάλες αρμοδιότητες και αποφάσιζε για όλες τις σοβαρές υποθέσεις που απασχολούσαν το νησί. Εξέλεγε τα μέλη του Συμβουλίου, που δικάζαν διάφορες υποθέσεις, και μετέπειτα τους παρέδρους του Πρωτοδικείου Θάσου. Μπορούσε να προκαλέσει την παύση διοικητικού ή δικαστικού υπαλλήλου και να ζητήσει την επανεκδίκαση υπόθεσης που νόμιζε ότι εκδόθηκε εσφαλμένα. Απέκτησε και δικαστικές αρμοδιότητες, αφού δικάζε διαφορές που ανέκυπταν μεταξύ των κοινοτήτων ως προς το όριά τους. Επομένως η Γενική Συνέλευση των αντιπροσώπων της Θάσου, όπως αναφέρει και ο Απ. Βακαλόπουλος, «ήταν ένα είδος μικροσκοπικής αριστοκρατικής

19.Βλ. Α. Βακαλοπούλου, ό.π., σ.111-112. Βλ. ακόμα Α.Ε. Βακαλοπούλου, ό.π., σ.115-117, αρ.εγ.29 και 30.

18.Βλ. Α. Βακαλοπούλου, ό.π., σ.113-114.

βουλής, το ανώτατο νομοθετικό σώμα της, που ασκούσε την εξουσία του, χωρίς όμως πάντοτε να δεσμεύσει τις αποφάσεις του διοικητή και της Αιγυπτιακής κυβερνήσεως»²⁰.

Κατά την πρώτη περίοδο της αιγυπτιοκρατίας (1813-1854) διαμορφώθηκε στη Θάσο ένα άγραφο προνομιακό κατά την περίοδο αυτή πολίτευμα που προξενούσε το θαυμασμό του κάθε επισκέπτη. Διάχυτη ήταν η φήμη της ευημερίας του νησιού, γεγονός που προκαλούσε το ενδιαφέρον πολλών για μετακίνησή τους στη Θάσο. Άλλοι μετακινούνταν για εύρεση εργασίας, άλλοι κατέφευγαν κυνηγημένοι από τους Τούρκους ή για να αποφύγουν δολοηψίες με την τουρκική δικαιοσύνη, και άλλοι για να εμπορευθούν τον πλούσιο δασικό πλούτο της. Μετά την υποταγή της Θάσου το 1821 και την ηρεμία που επικράτησε, διαπιστώνουμε ότι πρώτη μετακινήθηκε και εγκαταστάθηκε στο Θεολόγο η οικογένεια Νικολή. Η εγκατάσταση αυτή πρέπει να έγινε μετά το 1821 και προ του 1827, αφού μετά την επανάσταση της Κρήτης κατέφυγε στη Θάσο και για πρώτη φορά αναφέρεται ως μάρτυρας σε ιδιωτικό πωλητήριο έγγραφο του 1827. Το 1837 καταφθάνει στο Θεολόγο για εμπορικούς λόγους ο Μιχάλης Θεμελής από τη Βίτσα των Ζαγορίων, ενώ οι αδελφοί Τζιάτα, κυνηγημένοι από τους Τούρκους, έρχονται από τη Βλάστη στο Θεολόγο γύρω στα 1845. Την ίδια εποχή έρχονται από τη Σιάτιστα στο Θεολόγο οι αδελφοί Δέμπα, ενώ από την ηπειρώτικη οικογένεια Χρηστίδη, ο Κωστάκης εγκαθίσταται στο Θεολόγο και ο αδελφός του Γεώργιος, εμπειρικός ιατρός, στην Παναγία. Από την Κρήτη οι αδελφοί Χατζηγεμμανουήλ ήλθαν πρώτα στο Θεολόγο και ύστερα μετακινήθηκαν και εγκαταστάθηκαν στην

Παναγία. Στο Θεολόγο εγκαταστάθηκαν οι οικογένειες Μαρκιανού, Παγκάλου, Λαλάκη, Γαλανού, Πετρίδη κ.ά. Στην Καλλιράχη οι Ζηλιαχωβινοί από τη Ζηλιάχοβα Σερρών και οι Σκοπελίτες από τη Σκόπελο, στο Λιμένα οι Σούλτοι και οι Γουργιώτηδες, στο Σωτήρος οι Αγαπητοί, στο Καζαβίτι η οικογένεια Κωνσταντινίδη, στην Παναγία η οικογένεια Λαΐτου κ.ο.κ. Αναφέρουμε ακόμα την περίπτωση των πειρατών που ήλθαν και εγκαταστάθηκαν στη Θάσο μετά τα χτυπήματα που δέχτηκαν από τον Κανάρη το 1832 και από το Μιαούλη το 1840. Η Θάσος ήταν γνώριμη των πειρατών, γι' αυτό και κατέφυγαν στη Θάσο, όταν κυνηγήθηκαν, όπου παντρεύτηκαν, απέκτησαν οικογένειες και εγκαταστάθηκαν οριστικά στο νησί με τις οικογένειές τους. Οι πειρατές αυτοί ήταν αγωνιστές του 1821, προσέφεραν μεγάλες εθνικές υπηρεσίες, αλλά ο Ιωάννης Καποδίστριας, και μετέπειτα ο Όθων, δεν μπόρεσε να τους εντάξει στον τακτικό στρατό από οικονομική αδυναμία και αναγκάστηκαν να γίνουν πειρατές για να επιβιώσουν. Τέτοιες οικογένειες ήταν του Καλαμίδα, Μανωλίτσου, Ντόμπρου, Ζορμπά, Κουζή κ.ά.

Η εικοσαετία 1854-1874 είναι η καλύτερη περίοδος για τους Θασίους. Οι διάδοχοι του Μεχμέτ Αλή συνεχίζουν να δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον για τη Θάσο. Με διαταγή του χεδίβη Ισμαήλ πασά χαρίζονται το 1867 όλα όσα έπρεπε να πληρώσουν οι Θασίοι εκείνη τη χρονιά ως φόρους στο Βακούφι, ήτοι 20.500 γρόσια που πλήρωναν κατ' αποκοπή κάθε χρόνο, καθώς και τα 2.000 έως 3.000 γρόσια για τα πέντε κονδύλια, δηλαδή φόρους που αφορούσαν τα αιγοπρόβατα, τα μελίσσια, τα γεννήματα, τεζιάγια και χουτζέτια²¹.

20.Βλ. Α. Βακαλοπούλου, ό.π., σ.101.

21.Βλ. Α.Ε. Βακαλοπούλου, ό.π., σ.119-120, αρ.εγ.32.

Το 1874 διανέμεται δωρεάν σίτος στους Θασίους, ενώ το 1875 συντάσσεται από το γενικό διοικητή του νησιού Ιμπραήμ Α-σαφή βέη ο πρώτος κανονισμός για την προστασία των δασών της Θάσου. Νέος κανονισμός συντάσσεται το 1885, όταν ήλθε στη Θάσο ο Μουσταφά βέης ως γενικός διοικητής του νησιού. Ο κανονισμός αυτός θέλει να προφυλάξει τα δάση από την άφρονη ανθρωπινή εκμετάλλευσή τους²². Από σειρά εγγράφων που μας έχουν διασωθεί, διαφωτίζεται η περίοδος αυτή της μεγάλης οικονομικής ανάπτυξης της Θάσου. Εταιρίες κάνουν την εμφάνισή τους και εκμεταλλεύονται το δασικό πλούτο του νησιού. Γίνονται πλήθος παραγγελίες για τηλεγραφόξυλα, τραβέρσες, πίσσα, δαδί κ.ο.κ. Μεγαλέμποροι της Θάσου συνεταιρίζονται για να ελέγχουν και να έχουν την αποκλειστικότητα του εμπορίου των δασικών προϊόντων του νησιού. Οι έγγραφες συμφωνίες των μεγαλεμπόρων δεν τηρούνται πάντα. Μερικές φορές οι διαφορές κατέληγαν και στα δικαστήρια.

Η εκμετάλλευση των δασικών προϊόντων απασχολούσε πολλά εργατικά χέρια και προσέφερε εργασία σε πολλούς κατοίκους της Θάσου. Οι έμποροι, για να εξασφαλίσουν τη συγκέντρωση πίσσας, κατραμίου, πετίκας και εκκοπής διάφορης ξυλείας την κατάλληλη χρονική στιγμή, προπλήρωναν αυτούς που ασχολούνταν με τα δασικά προϊόντα, για να ζήσουν τις οικογένειές τους, αλλά για εξασφάλιση του εμπορίου υποχρεώνονταν να υπογράψουν χρεομόλογα και να υποσχεθούν ότι θα παραδώσουν την πίσσα, το δαδί, το κατράμι ή τα ξύλα σε παράλιο μέρος του νη-

σιού. Από τον κώδικα αποφάσεων του Πρωτοδικείου Θάσου του έτους 1896 διαπιστώνουμε ότι αρκετοί ήταν εκείνοι που δεν εκπλήρωναν τις υποχρεώσεις τους και σύρονταν στα δικαστήρια.

Όλη αυτή η κίνηση των δασικών προϊόντων δημιούργησε ένα πλέγμα οικονομικών συμφερόντων για εμπόρους, μπαλτατζήδες, εργάτες και για όσους ασχολούνταν με την κατασκευή της πίσσας και του κατραμίου. Μεγάλες εμπορικές επιχειρήσεις στήθηκαν, συνεταιρισμοί λειτούργησαν, πλοία μετέφεραν τα δασικά προϊόντα της Θάσου σε γνωστά λιμάνια της εποχής εκείνης, μεσίτες και υπάλληλοι εργάζονταν στα γραφεία που διατηρούσαν οι επιχειρήσεις σε μεγάλες πόλεις. Από τα αρχεία των μεγαλεμπόρων, και ιδιαίτερα του Σωτηρίου Λαμπίρη, που ένα μικρό μέρος μόνο δημοσιεύτηκε, ενώ το μεγαλύτερο μέρος παραμένει ανέκδοτο, μαθαίνουμε για τη συνεχή αναζήτηση μεγάλων πλοίων για τη μεταφορά των δασικών προϊόντων τους. Ο Σωτήριος Λαμπίρης διατηρεί γραφεία στην Ερμούπολη και στη Σμύρνη και ναυλώνει συνέχεια πλοία που μεταφέρουν τα προϊόντα του στη Σύρο, Μυτιλήνη, Χίο, Αλεξάνδρεια, Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη και σ' άλλα γνωστά μέρη. Η οικονομική αυτή ευημερία και ανάπτυξη των Θασίων διακόπηκε με την πώληση των δασών του νησιού στην ελληνική εταιρία του Ν. Ι. Ψιακή.

22.Βλ. Α.Ε. Bakalopoulos, ό.π., σ.123-125 και 129-133, αρ.εγ.37 και 42.

ΨΙΑΚΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Το ψιακικό ζήτημα ένωσε τους Θασίους για ένα κοινό αγώνα κατά των Αιγυπτίων. Το φιλοβακουφικό κόμμα ήταν ακόμα ισχυρό και κατά τη δεύτερη περίοδο της αιγυπτιοκρατίας στη Θάσο (1854-1902). Μετά την κατάργηση του αξιώματος του προέδρου το 1874, το αντιβακουφικό κόμμα της αντιπολίτευσης άρχισε να ενισχύεται και να μεταβάλλεται σ' ένα ισχυρό φιλοτουρκικό κόμμα. Έγινε ακόμα ισχυρότερο, όταν έφτασε η είδηση της πώλησης των δασών του νησιού από το χεδίβη Χαλίμ πασά στην εταιρία του Ν. Ψιακή το έτος 1894. Το συμβόλαιο δεν ενεργοποιήθηκε βέβαια, γιατί την ίδια χρονιά πέθανε ο χεδίβης Χαλίμ και ο διάδοχός του Ισμαήλ ακύρωσε το συμβόλαιο. Πέθανε, όμως, και ο Ισμαήλ μέσα σε έξι μήνες και ο νέος χεδίβης Αμπάς Χιλμή Β' προχώρησε στη σύναψη νέου συμβολαίου με την εταιρία του Ν. Ψιακή. Η είδηση της νέας πώλησης διαδόθηκε και οι Θάσιοι αντέδρασαν δυναμικά, ιδιαίτερα όσοι θίγονταν στα εργασιακά τους. Με την υποκίνηση των υποστηρικτών του αντιβακουφικού κόμματος εμπόδισαν δυο φορές την απόβαση των εκπροσώπων της εταιρίας στο νησί και πέταξαν μάλιστα τη δεύτερη φορά τις αποσκευές τους στη θάλασσα, γεγονός που ανάγκασαν το χεδίβη να ακυρώσει το συμβόλαιο και να αποζημιώσει την εταιρία.

Η εχθρική αυτή ενέργεια των Θασίων κατά της απόφασης του χεδίβη είχε δυσάρεστες συνέπειες. Έκτοτε άρχισε η σταδιακή άρση των προνομίων και ασυδοσιών που απολάμβαναν οι Θάσιοι από τα χρόνια του Μεχμέτ Αλή. Μια σειρά διατάξεων που εκδόθηκαν, αφαιρούσαν και τα τελευταία προνόμια των κατοίκων της Θάσου. Κατά των διατάξεων αυτών αντέδρασαν προσωπικότητες της Θάσου που ήσαν φιλοβακουφικοί. Για να καταστείλουν την κίνηση οι Αιγύπτιοι απέλυσαν από την υπηρεσία τους τον ιατρό Γ.

Μ. Χρηστίδη και συνέλαβαν τους προεστούς του Καζαβιτίου και των Μαριών Αναστάσιο Λογοθέτη και Δημήτριο Θωμαΐδη και τους καταδίκασαν σ' εξάμηνη φυλάκιση. Απαλλάχτηκαν, όμως, από το Εφετείο Θεσσαλονίκης, όπως μαθαίνουμε από την επιστολή που στέλνει στις 9.8.1899 ο μητροπολίτης Μαρωνείας Ιωακείμ στο μητροπολίτη Θεσσαλονίκης²³.

Οι φυλακίσεις των προεστών της Θάσου δεν πτόησαν τους Θασίους. Αντίθετα, επειδή με τις συνεχιζόμενες αλλεπάλληλες παραβιάσεις των προνομίων τους απελπίστηκαν, γι' αυτό και αποφάσισαν να αγωνιστούν. Την ημέρα των Αγίων Αποστόλων του 1901 ο λαός της Θάσου ξεσηκώθηκε και σε πάνδημο συλλαλητήριο υποχρέωσε το Διοικητή να αναστείλει προσωρινά τα φορολογικά μέτρα που επέβαλε ο ίδιος, ενώ για τα υπόλοιπα έγινε υπόδειξη να απευθυνθούν οι Θάσιοι στον ίδιο το χεδίβη. Καίτοι έγινε παρέμβαση του Πατριάρχη, ύστερα από παράκληση του μητροπολίτη Μαρωνείας, ο χεδίβης παρέμεινε αμετάπειστος. Η ανώμαλη αυτή κατάσταση συνεχίστηκε ως το Μάρτιο του 1902, που συνέβησαν τα αιματηρά γεγονότα του Θεολόγου, όπου οι Θάσιοι συγκεντρώθηκαν στο χωριό αυτό για να λάβουν οριστικές αποφάσεις. Ο διοικητής του αποσπάσματος Χουρσίτ έσπευσε να διαλύσει τη συνάθροιση. Η σύγκρουση που επήλθε και οι φόνοι που ακολούθησαν, είχαν ως αποτέλεσμα να εκλεγεί αντιπροσωπεία των Θασίων που θα μετέβαινε στην Καβάλα για να ζητήσει την επέμβαση των Τούρ-

23. Βλ. *Ιωάννου Ελ. Σιδηρά*, Σελίδες εκκλησιαστικής δράσεως των μητροπολιτών Μαρωνείας Ιωακείμ Βαλασιάδη (1894-1900) και Κωνσταντίνου Γαζή (1900-1902) στη Θάσο, *Θασιακά*, τ.14 (2007-2008), σ.543, αρ.εγ.4.

κων²⁴. Η υπόσχεση, όμως, της Υψηλής Πύλης για επαναφορά των παλιών προνομίων δεν τηρήθηκε. Απεναντίας, οι Τούρκοι προσπαθούν να εισαγάγουν μεταρρυθμίσεις διοικητικές, οικονομικές και νομοθετικές για να προσαρμόσουν το νησί στο δικό τους σύστημα.

Η νέα τουρκική διοίκηση ακολούθησε διαφορετική πολιτική ως προς τα δάση της Θάσου. Από τη μια ήθελε να προστατέψει τα δάση από την άναρχη εκμετάλλευση, από την άλλη φρόντιζε να μην προκαλεί τους κατοίκους, που τους άφηνε να ελπίζουν σε μια ευνοϊκή ρύθμιση του προβλήματός τους. Το θέμα της κυριότητας των δασών κυριαρχεί κατά την περίοδο 1902-1912. Οι Θάσιοι συνεχώς βομβαρδίζουν την Υψηλή Πύλη μ' αναφορές τους. Από τις αναφορές αυτές και από την αλληλογραφία του ελληνικού υποπροξενείου Καβάλας διαφωτίζονται πολλά σκοτεινά σημεία της περιόδου αυτής²⁵. Υποσχέθηκαν οι Τούρκοι την επαναφορά των παλιών προνομίων της Θάσου, αλλά η υπόσχεση αυτή δεν εκπληρώθηκε. Αντί των προνομίων επέβαλαν διπλή φορολογία. Πλήρωναν οι Θάσιοι στους Αιγυπτίους τους παλιούς φόρους, αλλά πλήρωναν και τους νέους φόρους που επέβαλε η τουρκική διοίκηση.

---

24. Για τα γεγονότα του 1902 στη Θάσο βλ. *Αναστάση Κουμτζέλη*, Η αφήγηση του Θασιίτη αγωνιστή Αναστάση Κουμτζέλη για την άγνωστη εξέγερση του 1902 στη Θάσο, Πρακτικά Α' Τοπικού Συμποσίου Καβάλας. Η Καβάλα και η περιοχή της, Θεσσαλονίκη 1980, σ.445-469. Στα ίδια γεγονότα αναφέρεται και ο *Ηλίας Λαμπίρης*, Τα γεγονότα του 1902 στη Θάσο, Θασιακά, τ.1 (1984), σ.29-33. Βλ. ακόμα *Πέτρου Γεωργαντζή*, Σελίδες της πρόσφατης ιστορίας της Θάσου (1900-1907) από έγγραφα του υπουργείου των Εξωτερικών της Ελλάδας, Θασιακά, τ.10 (1996-1997), σ.158-194, αρ.εγ.7.

25. Βλ. *Πέτρου Α. Γεωργαντζή*, ό.π., σ.176-178, αρ.εγ.8 και 9. Πρβλ. και *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, Ιστορική εξέλιξη της απονομής της δικαιοσύνης στη Θάσο (1709-1912), Θάσος 2012, σ.89-90.

Αφήρεσαν οι Τούρκοι τη Θάσο από τους Αιγυπτίους, αλλά δε θέλησαν να τους αφαιρέσουν και την κυριότητα των δασών, για να μην οξύνουν περισσότερο τα πράγματα. Έτσι κωλυσιεργούσαν τις υποθέσεις σε βάρος των Θασιίων. Απόφαση του Συμβουλίου του Κράτους αποφαινεται το 1910 ότι «δεν υπάρχουν ούτε έγγραφα ούτε σημειώσεις δυνάμενοι να χρησιμεύσωσιν ως απόδειξις της ασυδοσίας της ρηθείσης νήσου από φόρους και δασμούς του δημοσίου...»²⁶. Οι Θάσιοι απογοητευμένοι από τη συμπεριφορά των Τούρκων, που δεν τήρησαν την υπόσχεσή τους για επαναφορά των παλιών προνομίων τους, μετανιωμένοι για τον αγώνα τους, που άλλαξε το πολιτειακό τους σύστημα, αλλά δεν τους δικαίωσε, άρχισαν να αναπολούν την παλιά χεδιβική εποχή και να συνειδητοποιούν το λάθος που έκαναν. Αντέδρασαν στην προαιρετική εισφορά φορολογίας, που θέλησε να επιβάλει ο διευθυντής του Βακουφίου Ρεσίτ βέης, ο οποίος και υποχρεώθηκε από τη Γενική Συνέλευση των αντιπροσώπων του νησιού να αναγνωρίσει ότι η χρήση των δασών ανήκει αποκλειστικά στους Θασιίους²⁷. Η επικράτηση των θέσεων της Γενικής Συνέλευσης και η ανοχή του Βακουφίου στις αποφάσεις αυτής, είχε ως συνέπεια να γεφυρωθούν οι διαφορές που υπήρχαν ανάμεσα στο χεδίβη και τους Θασιίους. Αποτέλεσμα αυτής της μεταστροφής των πνευμάτων ήταν να σπεύσουν οι αντιπρόσωποι της Θάσου να υποδεχθούν το χεδίβη Αμπάς Χιλμή, όταν έμαθαν το Μάιο του 1912 ότι κατέπλευσε στο λιμάνι της

---

26. Βλ. *A.E. Bakalopoulos*, ό.π., σ.186-188, αρ.εγ.67.

27. Βλ. *Αποστόλου Βακαλοπούλου*, Γεγονότα στη Θάσο κατά τα τελευταία χρόνια της συγκυριαρχίας της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Αιγύπτου σ' αυτήν (τέλη 19^{ου} – αρχές 20^{ου}), Θασιακά, τ.6 (1989), σ.23-44. Πρβλ. και *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, ό.π., σ.92-93.

Καβάλας με τη θαλαμηγό του «*Μαχρούσα*». Τον κάλεσαν μάλιστα να επισκεφθεί και τη Θάσο, πρόσκληση που δεν πραγματοποιήθηκε λόγω της επεληθούσας απελευθέρωσης²⁸.

Η ΘΑΣΟΣ ΣΤΟΥΣ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ

Βασικό ρόλο στη διατήρηση του υπόδουλου ελληνισμού αναμφίβολα έπαιξε η παιδεία. Αυτή βοήθησε να ξεπεράσει ο υπόδουλος ελληνισμός τις κρίσιμες ώρες της εθνικής του δοκιμασίας. Αυτή ενίσχυσε τα πρώτα στοιχεία της νεοελληνικής εθνικής παρουσίας που είχε ανακόψει η τουρκική κατάκτηση. Αυτή αντιστάθηκε στις τρομερές συνέπειες της τουρκικής κατάκτησης και δεν άφησε να εκβαρβαρωθεί το υπόδουλο γένος. Η συμβολή της παιδείας υπήρξε μεγάλη, αφού με την καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης κατόρθωσε να γαλουχήσει γενιές ολόκληρες με το όραμα της ανάστασης του έθνους.

Μικρές εστίες υποτυπώδους εκπαίδευσης λειτουργούσαν και στη Θάσο από το 17^ο αιώνα. Έκαναν το δάσκαλο ιερείς και μοναχοί, που είχαν κάποιες στοιχειώδεις γνώσεις από τα κολυβογράμματα της εποχής τους που ήξεραν. Ένας τέτοιος ιερέας των Μαριών αναφέρεται ως δάσκαλος σ' ένα έγγραφο του 1636²⁹. Σ' ενθύμηση του 1765, γραμμένη σε μηναίο της μονής Μιχαήλ Αρχαγγέλου, σημειώνεται: «*Εκοιμήθη ο δούλος του Θεού Αναστάσιος*

διδάσκαλος της χώρας έτος 1765»³⁰. Παρουσία δασκάλου μνημονεύεται και σ' ένα έγγραφο που συντάχτηκε στο Θεολόγο στις 1.4.1823,³¹ ενώ σχετική μαρτυρία για πρόσληψη διδασκάλου το 1838 μνημονεύεται και στο χειρόγραφο ημερολόγιο του άγνωστου προεστού του Καζαβιτίου, όπου αναγράφεται: «*1838 Ιουνίου 1. Ο Μανόλης αποφασίστηκε διδάσκαλος διά γρ.500*»³². Λειτουργούσαν, λοιπόν, σχολεία στη Θάσο προ του 1850, αφού όχι μόνο παρουσίες, αλλά και προσλήψεις διδασκάλων αναφέρονται. Τα σχολεία, όμως, αυτά δεν ήταν ούτε οργανωμένα ούτε στεγάζονταν σε σχολικά κτίρια, αλλά μόνο σε υπερώα εκκλησιών ή σε κοινοτικά παραπήγματα ή σ' ενοικιαζόμενα δωμάτια. Το πρώτο διδακτήριο, που οικοδομήθηκε στη Θάσο, ήταν αυτό που αναφέρεται στην από 15.7.1850 επιστολή που έστειλε ο προεστός του Θεολόγου Δημήτριος Χ"Γιαξής ή Δημητρούδης στο θείο του αρχιμανδρίτη Καλλίνικο Σταματιάδη, ο οποίος τον πληροφορούσε ότι ιδρύθηκε «*ελληνική σχολή*» στη Θάσο και τον προσκαλούσε να έλθει για να πάρει τη θέση του δασκάλου. Έκτοτε κάθε χωριό προσπαθεί να αποκτήσει το σχολικό κτίριό της.

Στη βελτίωση της εκπαίδευσης στη Θάσο συνέβαλαν και τα δεκάδες μετόχια που διέθεταν οι μονές του Αγίου Όρους στο νησί το 13^ο αιώνα. Η μονή του Διονυσίου διέθετε τρία μετόχια στη Θάσο, από τα οποία τα δύο υπήρχαν στο Θεολόγο. Τα μετόχια αυτά κατέστησαν πνευματικά φυτώρια, αφού μεγάλες πνευματικές

28.Βλ. *Γεωργίου Τσαλουχίδη*, Η θερμή υποδοχή του Αμπάς Χιλμή από Θάσιους το 1912, *Θασιακά*, τ.14 (2007-2008), σ.613-617.

29.Βλ. *Γεωργίου Ι. Αυγουστίδη*, Μαριές Θάσου, εκδ. «Παρουσία», Καβάλα 2009, σ.72.

30.Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, Η παιδεία στη Θάσο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, *Θασιακά*, τ.7 (1990-1991), σ.428.

31.Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα της Θάσου, *Θασιακά*, τ.4 (1987), σ.95, αρ.εγ.2.

32.Βλ. *Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου*, Ιστορία της Θάσου..., σ.92.

μορφές που καλύπτουν με τη δράση τους όλο το 18^ο αιώνα, υπήρξαν πνευματικά τέκνα της μονής Διονυσίου. Η πνευματική δράση των μορφών αυτών μας ήταν άγνωστη. Ο ιερομόναχος Σεραφείμ 1660-1720, μετέπειτα επίσκοπος Τζερβενού, ξεχώρισε ως κωδικογράφος και δάσκαλος. Ο Σωτήριος Δούκας, από το Θεολόγο, ήταν ανειπιός του Σεραφείμ Τζερβενού και υπήρξε από τους πρώτους Έλληνες τυπογράφους³³. Από τη Θάσο καταγόταν ακόμα και ο επίσκοπος Νύσσης Μητροφάνης, καθώς και ο ομώνυμός του Μητροφάνης, αρχιμανδρίτης της Ρωσίας³⁴. Τελευταίος από τους μεγάλους πνευματικούς δασκάλους έρχεται και ο αρχιμανδρίτης Καλλίνικος Σταματιάδης, ο οποίος και εμύησε στη Φιλική Εταιρεία τον πρόεδρο της Θάσου Χατζηγιώργη Μεταξά. Όλοι αυτοί συνέβαλαν στην πνευματική διαφώτιση των Θασίων, αν και εργάστηκαν εκτός Θάσου. Η οικονομική ευρωστία, άλλωστε, που παρατηρείται κατά το 19^ο αιώνα επέτρεψε σ' αυτούς να κτίσουν τα πρώτα σχολεία. Μέσα σ' αυτά τα σχολεία διδάχτηκε η αρχαία ιστορία, καλλιεργήθηκε η εθνική συνείδηση, έγινε κριτική της δουλείας, ακούσθηκαν φιλελεύθερα κηρύγματα. Στη διαφώτιση της θασίτικης νεολαίας συνέβαλαν και οι ξένοι που ήλθαν μετά το 1821 και εγκαταστάθη-

33.Βλ. *Γεωργίου Παπάζογλου*, Δύο Θάσιοι στο Άγιον Όρος και στην Βλαχία: Σεραφείμ ιερομόναχος και Σωτήριος Δούκας Στωϊκοβιτς (17-18 αι.), Θασιακά, τ.7 (1990-1991), σ.51-64. Βλ. ακόμα *Αλεξάνδρου Παπάζογλου*, Η ιστορία της νήσου Θάσου του Γεωργίου Παπαευστρατίου και ο Σωτήριος Δούκας ο τυπογράφος, Θασιακά, τ.13(2004-2006), σ.227-238.

34.Βλ. *Γεωργίου Παπάζογλου*, Σεραφείμ Τζερβενός και Μητροφάνης Νύσσης-Μητροφάνης Θάσιος: Άγνωστες πτυχές της ζωής και του έργου λογίων Θασίων ιεραρχών (17-18 αι.), Θασιακά, τ.9 (1994-1995), σ.391-419.

καν στη Θάσο είτε για ν' αποφύγουν τη σύλληψη των οργάνων της τουρκικής εξουσίας της περιοχής των, είτε για ν' απολαύσουν τις ασυδοσίες των κατοίκων του νησιού. Πολλοί απ' αυτούς ξεχωρίζουν, όπως είναι οι ιατροί Γ. Μ. Χρηστίδης, Αν. Κωνσταντινίδης, Γ. Πετρίδης, Κελαδής κ.ά. Πρωτοστατούν στην ίδρυση αλληλοδιδασκτικών σχολείων, κεντρικής σχολής στο νησί και στη σύσταση του πολιτιστικού συλλόγου «**Φοίνιξ**». Με πρωτοβουλία τους προσλαμβάνονται φλογεροί δάσκαλοι με γνώσεις για να διδάξουν. Αυτοί οι δάσκαλοι θα σφυρηλατήσουν την εθνική συνείδηση της νεολαίας, που θα εκδηλωθεί με τη συμμετοχή τους στους απελευθερωτικούς αγώνες του έθνους.

Από τους εθνικούς αυτούς αγώνες δεν έλειψαν οι Θάσιοι. Συμμετέχουν στην επανάσταση του 1821, αλλά τα γεγονότα τους υποχρεώνουν μετά από ένα εξάμηνο να δηλώσουν υποταγή για να γλιτώσουν από τη σφαγή το νησί. Ο μακαρίτης καθηγητής Απόστολος Βακαλόπουλος, που στηρίχτηκε στην προφορική παράδοση, εξιστορεί μόνο τα γεγονότα που συνέβησαν από τον Ιούνιο του 1821 έως το Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Δεν ήταν γνωστοί οι Θάσιοι που μετέβησαν κι αγωνίσθηκαν με τους άλλους Έλληνες στη νότια Ελλάδα. Ένας από αυτούς τους Θάσιους ήταν και ο Σωτήριος Δημητρίου. Από πιστοποιητικό που υπογράφουν στις 13.2.1844 οι οπλαρχηγοί Δημήτριος Καρατάσος, Διαμαντής Ν. Ολύμπιος, Χατζηχρήστος και Νικόλαος Γριτζιώτης, γνωστός ως Κριετζιώτης, μαθαίνουμε ότι ο Σωτήριος Δημητρίου συμμετείχε στη μάχη της Κασσάνδρας υπό τον αρχηγό Κων/νο Δουμπιώτη, στα Ψαρά με το Ράντο, στο Σκοινόλακα με τον Καρατάσο, στην Αταλάντη, όπου ως μπουλουκτζής είχε υπό την οδηγία του 30 στρατιώτες, στο Τρίκερι και σε άλλες με οπλαρχηγό το Μήτρο Ηλιακόπουλο. Μετά την ε-

πανάσταση, υπηρέτησε στη χιλιαρχία του Καρατάσου μέχρι που διαλύθηκε. Παντρεύτηκε κι εγκαταστάθηκε οριστικά στην Αταλάντη³⁵.

Άλλος ένας πιο σημαντικός αγωνιστής από τη Θάσο είναι ο Θωμάς Γεωργίου. Είναι αυτός που ενημέρωσε το ναύαρχο Ανδρέα Μιαούλη για την κατάσταση που επικρατούσε στον τουρκικό στόλο της Χίου το 1822. Έγινε αξιωματικός και καπετάνιος και συμμετείχε σε πολλές μάχες. Το 1826 διετέλεσε φρούραρχος της Σκιάθου. Μετά την απελευθέρωση συνέχισε να υπηρετεί στο στρατό μέχρι που συνταξιοδοτήθηκε. Στην από 4.5.1846 αίτησή του προς την Επιτροπή Εθνικού Αγώνα αναφέρει χαρακτηριστικά: «Χάριν, όμως, της αλήθειας και της δικαιοσύνης δεν δύναμαι να παρέλθω υπό σιωπήν ότι στοχάζομαι την φιλοτιμίαν μου αρκετά προσβεβλημένην και να ομολογήσω φανερά κορυφωθείσαν την δυστυχίαν μου, καθότι δεν δύναμαι να παρουσιασθώ μεταξύ των ανθρώπων ουδ' ως αξιωματικός και να θρέψω την πολυάριθμον οικογένειάν μου ελληνικώς, αν και εθυσίασα το παν υπέρ της Ελλάδος, όπου δεν έχω καμμίαν κτηματικήν περιουσίαν εκ της οποίας να οικονομώ τας ανάγκας μου, διότι η πατρίς μου ως είναι γνωστόν είναι η νήσος Θάσος, εις την οποίαν εγκατέλειψα χάριν της ελλ. πατρίδος όλα τα κτήματά μου υπό την τουρκικήν εξουσίαν, ήτις εκτός τούτων εστέρησε και την ζωήν των συγγενών μου»³⁶.

Ελάμβανε σύνταξη μόνο 15 δραχμών και γι' αυτό ζητούσε ή να τύχει του ανάλογου βαθμού που κατείχε ή να αυξανόταν η σύ-

νταξή του. Σε τούτο συνηγορούσε και ο δήμαρχος Σκιάθου Αλ. Αποστολίδης, ο οποίος στην από 4.5.1846 βεβαίωσή του αναφέρει: «Ο Θωμάς Γεωργίου εκ Θάσου, κάτοικος και δημότης Σκιάθου, κινούμενος από πατριωτικόν ζήλον και γενναιότητα, δράξας τα όπλα εκίνησε κατά των εχθρών απ' αρχήν του ιερού αγώνος, όπου η φωνή της πατρίδος τον επροσκάλει, διατελών πάντα με το σώμα του αιμνήστου Καρατάσου και έχων υπό την οδηγίαν του τότε τριάκοντα, τότε πενήκοντα και τότε εκατόν στρατιώτας, ων ο δεξιός βραχίον του Καρατάσου εις όλας ανεξαιρέτως τας μάχας και εκστρατείας ετιμήθη παρά της Κυβερνήσεως και με τον βαθμόν του πεντηκοντάρχου, εθυσίασε όλην την κατάστασίν του εις μισθούς και έξοδα των στρατιωτών του απωλέσας εν ιδιόκτητόν του πλοίον και ήδη ευρίσκεται εις μεγίστην ανέχειαν, έχων και πολυμελή οικογένειαν»³⁷. Δε γνωρίζουμε αν δικαιώθηκε ο Θωμάς Γεωργίου. Γεγονός είναι ότι και ο Σωτήριος Δημητρίου και ο Θωμάς Γεωργίου υπηρέτησαν στο σώμα των Θεσσαλομακεδόνων του Δ. Καρατάσου και ότι παντρεύτηκαν και παρέμειναν σε περιοχές της ελεύθερης Ελλάδας.

Ένας τρίτος Θάσιος αγωνιστής, που επαιτούσε το 1829 στην Αίγινα, είναι ο Αυγερινός Βάγιας. Αυτός είχε λάβει μέρος σε πολλές μάχες, τραυματίσθηκε αλλά θεραπεύτηκε, σακατεύτηκε, όμως, στην εκστρατεία της Χίου με το τακτικό του Φαβιέρου και έκτοτε παρέμεινε σακάτης, και για να ζήσει αναγκάστηκε να επαιτεί³⁸. Όλοι αυτοί οι Θάσιοι, και άλλοι που παραμένουν άγνωστοι, είναι

35.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, Σωτήριος Δημητρίου, ένας Θάσιος αγωνιστής του 1821, Θασιακά, τ.11 (1998-2000), σ.341-347.

36.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, Θωμάς Γεωργίου, ένας Θάσιος οπλαρχηγός στον αγώνα του 1821, Θασιακά, τ.12 (2001-2003), σ.757, ερ.εγ.12.

37.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό. π., σ.756, αρ.εγ.11.

38.Βλ. την από 12.1.1829 αναφορά του Θάσιου αγωνιστή που δημοσιεύουμε στην παρούσα έκδοση.

νέα στοιχεία, που συμπληρώνουν την ιστορία της Θάσου, γιατί αποδεικνύουν ότι πολλοί Θάσιοι, μετά την υποταγή τους, συνέχισαν τον αγώνα τους στο σώμα του Δ. Καρατάσου.

Μια άλλη σειρά εγγράφων, που εναπόκεινται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους, φέρνουν στο φως νέα στοιχεία, που αναφέρονται στην ολιγόχρονη απελευθέρωση της Θάσου κατά τους πρώτους μήνες του 1828. Πρωταγωνιστής φαίνεται να είναι ο Δημήτριος Χ΄ Γιαξής ή Δημήτριος Δημητρούδης, θετός γιος του προέδρου της Θάσου Χατζηγιώργη Μεταξά. Ο ρόλος του Δημ. Χ΄ Γιαξή ή Δημητρούδη στην ανάληψη του έργου της στρατιωτικής επιχείρησης από τον καπετάν Αποστολάρα για την απελευθέρωση του νησιού ενισχύεται και από το γεγονός ότι οι από 17.2.1828 και 3.3.1828 αναφορές, που απευθύνονται από τους Θασίους στον Ι. Καποδίστρια και Δ. Σταγειρίτη, έχουν γραφεί από το Δ. Χ΄ Γιαξή ή Δημητρούδη. Στην εθνική προσφορά του αναφέρεται βιογραφικό σημείωμα που έχει γραφεί για το γιο του Κυαξάρη: «... ο πατήρ αυτού υπήρξε εις εκ των όσων επάνω εις την ιδίαν αυτού πατρίδα ήρχισεν τον ιερόν αγώνα· αυτός τον επροστάτευσεν όσον καιρόν διήρκησεν εκεί μετά και άλλων τινών εκ των προυχόντων· πρώτος όλων συνεισέφερεν και περισσότερον άλλων εις τας κατ' έτος γενομένας διά το γένος συνεισφοράς και άλλα όσον η πατρίς διά την υπόθεσιν ταύτην κατέβαλλεν έως τον καιρόν του Κυβερνήτου· εις δε τον καιρόν του Κυβερνήτου διακινδύνευσε την ζωήν αυτού· απελθών αντίπερα της πατρίδος του με τινάς των Ψαριανών Ελλήνων πολλές ημέρας και εφόρτωνε εδώδιμα διά να μετακομισθούν

εις την ελευθέραν πατρίδα, όπου ην παντελής έλλειψις τούτων...»³⁹.

Ο Δημ. Χατζηγιαξής ή Δημητρούδης κατόρθωσε να μετατρέψει τους πειρατές σε απελευθερωτές της Θάσου. Μετά την υποταγή τους οι Θάσιοι δέχτηκαν πολλές πειρατικές επιδρομές από ομοεθνείς τους. Στην από 17.2.1828 αναφορά τους προς τον Ι. Καποδίστρια, για να μην θίξουν τους πειρατές του καπετάν Αποστολάρα, πρώην αγωνιστές του εθνικού αγώνα, αναφέρουν γενικά και αόριστα: «... ηξεύρετε καλά τι ετραβήξαμεν εις όλα αυτά τα χρόνια, τόσον από το δυσβάσταχτον παντοτινόν τυραννικόν βάρος του εχθρού, όσον και από τας αδιακόπους και πολλές εξόδους καθημερινάς, αδιακόπους και πολυεξόδους διενοχλήσεις των ομοεθνών διαφόρων και πολλαχόθεν ομογενών μας. Ταύτα πάντα γνωστόν σας είναι και από πολλούς άλλους»⁴⁰.

Η μετατροπή των πειρατών σε απελευθερωτές της Θάσου έγινε στις αρχές του 1828. Τότε παρατηρείται μια κίνηση στο νησί, όταν έγινε γνωστή η καταστροφή του τουρκοαιγυπτιακού στόλου και η δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Η εκλογή του Ι. Καποδίστρια ως κυβερνήτη της Ελλάδας και η φήμη ότι θα ενσωματώνονταν όλες οι επαναστατημένες ελληνικές περιοχές στο νέο ελληνικό κράτος, που έμελλε να συσταθεί, οδήγησε τους Θασίους να προβούν σε κατεπείγουσες ενέργειες. Έρχονται σ' επαφή με τους πειρατές, πρώην αγωνιστές του αγώνα της παλιγγενεσίας,

39.Βλ. Δημητρίου Στρατή, Μαρτυρίες για τη νεότερη ιστορία της Θάσου από ανέκδοτα έγγραφα της μονής Βατοπεδίου, Θασιακά, τ.11 (1998-2000), σ.271, αρ.εγ.5.

40.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, Η ολιγόχρονη απελευθέρωση της Θάσου το 1828, Θασιακά, τ.13 (2004-2006), σ.535, αρ.εγ.5.

έχουν τη συγκατάθεση του λογίου Δ. Σταγειρίτη, Μακεδόνα αξιωματούχου της Κυβέρνησης, και στέλνουν στην Αίγινα ως αντιπροσώπους τους τον Χατζηπαναγιώτη Χατζηιωάννου και Αποστόλη Γεωργίου για να επιδιώξουν την έγγραφη έγκριση της Κυβέρνησης. Τα πολιτικά πράγματα, όμως, αλλάζουν. Πληροφορούνται οι αντιπρόσωποι την άφιξη του Καποδίστρια στην Ελλάδα και επιδιώκουν συνάντηση μαζί του, που δεν την πετυχαίνουν. Γι' αυτό και καταθέτουν στο γραμματέα του την από 6.2.1828 αναφορά τους με την επιδίωξη να επιτύχουν γραπτή διαταγή ή οδηγία προκειμένου «να εγκαρδιωθῇ ο εκεί λαός διά να αποτινάξη τον ζυγόν διά πάντα».

Από την ίδια αναφορά μαθαίνουμε ακόμα τη δικαιολογία που προβάλλουν οι Θάσιοι για την προηγούμενη στάση τους: «... με άλλην μας εξηγήσαμεν την ευχαρίστησίν μας και τας υποκλίσεις μας του να καταταχθώμεν και ημεῖς εις την ολομέλειαν του έθνους, το οποίον, αν και εξ αρχής το πνεύμα της νήσου μας ήτο τοιούτον, ως και του λοιπού έθνους, μόλον τούτο διά την θέσιν της και τας περιστάσεις υπεχρεώθημεν να είμεθα υπό τον ζυγόν και να υποφέρωμεν με την τύψιν του συνειδότος»⁴¹.

Οι πειρατές του καπετάν Αποστολάρα ενισχύθηκαν και με άλλα τμήματα ενόπλων, όταν ειδοποιήθηκαν να σπεύσουν στη Θάσο προς τούτο. Συγκεντρώθηκε έτσι ένα σώμα τετρακοσίων ενόπλων, που δεν ανέμενε την επίσημη έγκριση της Κυβέρνησης. Στις 9.2.1828 οι ένοπλοι του καπετάν Αποστολάρα εισήλθαν στο Λιμένα και οι Τούρκοι, ύστερα από διήμερο που παρέμειναν εγκλεισμένοι στο παραλιακό γενουατικό πύργο, παραδόθηκαν στις 11.2.1828. Οι Τούρκοι αφέθηκαν ελεύθεροι να περάσουν με τα

ψιλά άρματά τους απέναντι στην Καβάλα και κράτησαν μόνο πέντε απ' αυτούς με τον αγά τους για εγγύηση.

Η απελευθέρωση της Θάσου δεν κράτησε για πολύ. Ήταν ολιγόχρονη. Ο Ι. Καποδίστριας δεν ενέκρινε την επιχείρηση της απελευθέρωσης της Θάσου για πολλούς λόγους. Κατά πρώτον πραγματοποιήθηκε από αγωνιστές που είχαν επιδοθεί τον τελευταίο καιρό στην πειρατεία. Με την από 17.2.1828 εγκύκλιό του κάλεσε τους οπλαρχηγούς Καρατάσο, Γάτζο, Δουμπιώτη, Καλαμιδέου, Γριζιάνο, Αποστολάρα και άλλους που παρεπιδημούσαν στη Σκόπελο, Σκιάθο, Σκύρο και Ηλιοδρόμιο να εγκαταλείψουν την αδράνειά τους και να γίνουν συμμέτοχοι του τελευταίου εθνικού αγώνα, για να μην αμαυρώσουν με την απραξία τους την προηγούμενη στρατιωτική δόξα τους. Τους διέτασε μάλιστα να μεταβούν το γρηγορότερο στο στρατόπεδο της Σαλαμίνας, όπου θα τους μετέφερε ο ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης⁴². Ο καπετάν Αποστολάρας, όμως, δεν υπάκουσε. Οι Θάσιοι τον υποστηρίζουν και τον υπερασπίζονται με σθένος στην από 3.3.1828 αναφορά τους, που απευθύνουν στον Ι. Καποδίστρια. Σ' αυτήν αναφέρουν για τον καπετάν Αποστολάρα: «...όστις καθ' ην έχομεν περί αυτού υπόληψιν εφέρθη τω όντι και με πατριωτισμόν και με φρόνησιν και την απαιτουμένην διάθεσιν»⁴³.

Την ίδια ημέρα, όμως, που συντάσσεται η από 3.3.1828 αναφορά των Θασίων, την ίδια ημέρα εντέλλεται και ο πλοίαρχος Αντώνιος Κριεζής «να μεταβεί με το πλοίο του εις Θάσον διά να

41.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό. π., σ.533, αρ.εγ.1.

42.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό. π., σ.542, αρ.εγ.8.

43.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό. π., σ.548, αρ.εγ.17.

ελευθερώσει και εκείνην την νήσον από τους ναύτας τυράννους της και τα εκεί πειρατικά να συλλάβει»⁴⁴.

Δε γνωρίζουμε πότε εκτελέσθηκε η εντολή του Κυβερνήτη. Γεγονός είναι ότι η απελευθέρωση έγινε με τη συγκατάθεση του Δ. Σταγειρίτη, μέλους της προηγούμενης Κυβέρνησης. Ο ίδιος ο Ι. Καποδίστριας αντέδρασε, και γιατί οι ελευθερωτές θεωρήθηκαν πειρατές, και γιατί δεν ήθελε να έρθει σε ρήξη με το Μεχμέτ Αλή, στον οποίο ανήκε η Θάσος, ανοίγοντας έτσι και δεύτερο μέτωπο, τη στιγμή που είχε να λύσει ανοιχτούς ακόμα λογαριασμούς με την Υψηλή Πύλη.

Η συμμετοχή των Θασίων στους αγώνες του έθνους συνεχίστηκε και νεότερα. Στην επανάσταση του 1878 αρκετοί Θάσιοι έτρεξαν να καταταγούν ως εθελοντές στα ελληνικά σώματα που ανέλαβαν δράση. Ένας από αυτούς ήταν και ο Νικόλαος Τσιάτας ή Τζιάτας, που σχετικό απολυτήριό του για την κατάταξη και την απόλυσή του διασώθηκε στο αρχείο της Σουσάνας Τζιάτα⁴⁵. Αθρόα ήταν ακόμα και η συμμετοχή των Θασίων στον άτυχο πόλεμο του 1897. Στον πόλεμο αυτό 201 Θάσιοι έσπευσαν να καταταγούν ως εθελοντές για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους προκειμένου να επιτευχθεί η απελευθέρωση των υπόδουλων τουρκοκρατούμενων ελληνικών περιοχών. Ένας μάλιστα απ' αυτούς, ο γιος της Λασκαρίνας Στεφανή και εγγονός του Δημητρίου Χατζηγιαξή ή Δημητρούδη, θυσιάστηκε για την πατρίδα του⁴⁶.

Η συμμετοχή αυτή των Θασίων όξυνε περισσότερο τις σχέσεις της Θάσου με το χεδίβη της Αιγύπτου. Η αντίδραση των Θασίων και η ματαίωση της πώλησης των δασών της Θάσου προκάλεσε βέβαια την οργή του χεδίβη, αλλά η συμμετοχή τους αυτή στον άτυχο αγώνα του 1897 συνέβαλε στην απόφασή του για άρση και των τελευταίων προνομίων που είχαν απομείνει στους Θασίους. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα να επέλθει και η οριστική ρήξη και σύγκρουση μεταξύ τους με συνέπεια τις δυναμικές κινητοποιήσεις των κατοίκων που επέφεραν την κατάργηση της αιγυπτιοκρατίας στη Θάσο.

Η επάνοδος των Τούρκων στη Θάσο (1902-1912) δεν έλυσε κανένα από τα προβλήματα των Θασίων, καίτοι το διάταγμα του σουλτάνου Απτούλ Χαμίτ, που διάβασε στο Λιμένα της Θάσου ο καϊμακάμης της Καβάλας Εμίν πασάς, ανέφερε ότι ο σουλτάνος «θέλει τηρήσει τα προνόμια αυτών»⁴⁷. Το ίδιο και η από 22.4.1902 έκθεση του Έλληνα υποπρόξενου της Καβάλας Γ. Σάρρου πληροφορούσε την ελληνική πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης ότι η επιτροπή των Θασίων έλαβε τη διαβεβαίωση ότι «ο σουλτάνος προτίθεται να τηρήσει ακεραίας τας κεχορηγημένας τη νήσω προνομίας και ασυδοσίας»⁴⁸. Η ίδια διαβεβαίωση αναφέρεται και σ' άλλες προξενικές εκθέσεις. Γεγονός είναι ότι οι Τούρκοι όχι μόνο δεν ετήρησαν τις υποσχέσεις τους αλλά επέβαλαν και διπλή εξοντωτική φορολογία. Πλήρωναν οι Θάσιοι φόρους στο Βακούφι, αλλά πλή-

44.Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, ό. π., σ.549, αρ.εγ.18.

45.Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, *Ανέκδοτα δικαιопρακτικά έγγραφα της Θάσου*. Αρχείο Σουσάνας Τζιάτα, Θασιακά, τ.4(1987), σ.105, αρ.εγ.16.

46.Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, *Η απελευθέρωση της Θάσου το 1912 και η εγκατάσταση των πρώτων Αρχών*, Θασιακά, τ.2(1985), σ.18, όπου γίνεται παραπο-

μπή στον Αντ. Θ. Σπηλιωτόπουλο, *Ιστορία του ελληνοτουρκικού πολέμου*, Εν Αθήναις 1897, τ.2. σ.169. Πρβλ. και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, *Η Θάσος και η δράση των Θασίων κατά το Μακεδονικό αγώνα*, Θασιακά, τ.1(1984), σ.69.

47.Βλ. *Πέτρου Α. Γεωργαντζή*, ό.π., σ.178, αρ.εγ.9.

48.Βλ. *Πέτρου Α. Γεωργαντζή*, ό.π., σ.176, αρ.εγ.8.

ρωναν και νέους φόρους που επέβαλε η τουρκική διοίκηση. Οι αλληπάλληλες αναφορές τους δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Η οικονομία της Θάσου μαράζωσε. Λόγω της μεγάλης φορολογίας που επιβλήθηκε, οι έμποροι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το εμπόριο των δασικών προϊόντων μ' αποτέλεσμα πολλοί εργάτες που δούλευαν στα δάση και στα ναυπηγεία να μείνουν άνεργοι. Η ανεργία ανάγκασε πολλούς νέους κατά τα έτη 1902-1910 να ξενιτευθούν στην Αμερική. Ο δρόμος της ξενιτιάς γενικεύτηκε ακόμα περισσότερο, όταν καθιερώθηκε το 1908 και η στρατεύση των χριστιανών στον τουρκικό στρατό. Μόνο από το Θεολόγο μετανάστευσαν κατά την περίοδο αυτή γύρω στους 400 νέους⁴⁹. Και πολλοί απ' αυτούς παρέμειναν στη νέα χώρα τους, όπου και απέκτησαν οικογένειες.

Στην εθνική αφύπνιση των νέων πρωτεύοντα ρόλο έπαιξε το σχολείο. Πολλές κοινότητες της Θάσου λόγω οικονομικής αδυναμίας αναγκάζονταν να προσλαμβάνουν ως δασκάλους ή υποδιδασκάλους ανθρώπους που δεν είχαν τις απαιτούμενες γνώσεις, για να τους πληρώνουν μόνο 10 τουρκικές λίρες το χρόνο. Οι προσλήψεις, όμως, αυτές δε βοηθούσαν στην προαγωγή της παιδείας. Γι' αυτό και οι προεστοδημογέροντες του Κάστρου, που είχαν συνεδριάσει την 1.8.1897 υπό την αιγίδα του μητροπολίτη Μαρωνείας και Θάσου Ιωακείμ, αποφάσισαν να λειτουργήσει η σχολή τους κατά το αρχόμενο έτος «με ένα διδάσκαλον, πτυχιούχον, πεπειραμένον, με μισθοδοσίαν τριάντα μέχρι το πολύ τριάκο-

ντα πέντε λιρών»⁵⁰. Την απόφαση αυτή του Κάστρου την ακολούθησαν κι άλλες κοινότητες της Θάσου. Παρά τη βελτίωση της κατάστασης που παρατηρείται ο δ/ντής των σχολών της Παναγίας Αλέκος Γεωργιάδης δεν είναι ευχαριστημένος. Σε υπόμνημά του, που υπέβαλε το 1906 στον καθηγητή της Μεγάλης του Γένους Σχολής και υποδιοευθυντή του αυτοκρατορικού μουσείου Β. Μυστακίδη, αναφέρει ότι υπάρχει χτυπητή αντίθεση ανάμεσα στον αριθμό των κατοίκων κάθε χωριού και στον αριθμό των παιδιών που φοιτούσαν στα σχολεία και μάλιστα των κορασιών. Και διαπιστώνει ότι «καταρρέουσι μελαγχολικώς τα εν τη νήσω τεμένη των Μουσών. Ελλείπει συστηματική διοργάνωσις των πόρων»⁵¹. Από το υπόμνημα αυτό μαθαίνουμε πάντως όλα τα ονόματα των δασκάλων που υπηρετούσαν το 1906 στη Θάσο, καθώς και τον αριθμό των μαθητών που φοιτούσαν σε κάθε σχολείο του νησιού.

Η κατάσταση της εκπαίδευσης στη Θάσο επιδεινώθηκε αυτή την εποχή από τις κοινοτικές διενέξεις που μετέβαλαν το νησί σε πεδίο συνεχών συγκρούσεων. Την κατάσταση αυτή καυτηριάζει ο Έλληνας υποπρόξενος της Καβάλας Ν. Σουϊδας, ο οποίος στην από 9.8.1907 τετρασέλιδη αναφορά του προς τον υπουργό Εξωτερικών σημειώνει: «... Απανταχού της νήσου κοινοτικά διενέξεις και κομματισμοί εμπαιθέστατοι μετέβαλαν την νήσον εις δύο μεγάλα μετά λύσης αντιμαχόμενα στρατόπεδα. Καθημερινά δε προς τας αρχάς καταδόσεις και προδοσίαι χρησιμεύουσιν ως μέσα αντεκδικήσεων και κομματικής υπερισχύσεως. Της τοιαύτης δε οικτράς εν

49.Βλ. Κωνσταντίνου Δ. Τσίμα, Το ρεύμα μετανάστευσης των Θεολογικών της Θάσου κατά τους τελευταίους χρόνους της τουρκοκρατίας, Θασιακά, τ.11 (1998-2000), σ.281.

50.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, Η παιδεία στη Θάσο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, Θασιακά, τ.7 (1990-1991), σ.450.

51.Βλ. Κωνσταντίνου Μανάφη, Χωριά, κάτοικοι, μαθηταί και διδάσκαλοι της νήσου, Θασιακά, τ.6 (1989), σ.87.

πάσι καταστάσεως επωφελούμενος ο φανατικός και ανισόρροπος μουτεσαφίρης Θάσου τρομοκρατεί την νήσον και καθιστά βαρύτερον και πλέον αισθητόν τον ζυγόν της δουλείας.

Τα εν τη νήσω λειτουργούντα σχολεία έχοντα διδασκάλους εστερημένους παντός ζήλου, παντός αισθήματος, πεφοβισμένους και αυτούς, απέχουσι πόρρωθεν από του να εκπληρώσι τον προορισμόν αυτών και να ανταποκρίνονται προς τας σημερινάς περιστάσεις και ανάγκας ...»⁵².

Η οργή του Ν. Σουΐδα κατά των Θασίων ήταν όλως άδικη. Ο ίδιος υποπρόξενος στην από 6.7.1907 προγενέστερη αναφορά του εκθείαζε τους Θασίους και τους χαρακτήριζε ως ανθρώπους με πατριωτικά αισθήματα. Ένα μήνα αργότερα, όταν τους ζήτησε να κατατρέξουν οκτώ Βουλγάρους, που εργάζονταν σε χωριά της Θάσου, και αρνήθηκαν, γιατί ήταν φιλήσυχοι, τους χαρακτήριζε ως εστερημένους φιλοπατρίας. Ο άκρατος αυτός εθνικός φανατισμός οδηγούσε μερικές φορές τα αντιμαχόμενα μέρη σ' ακρότητες. Θύματα των ακροτήτων έπεφταν και αθώοι, αφού δε γινόταν διάκριση σ' ενόχους κι αθώους κι αρκούσε ο χαρακτηρισμός Έλληνας ή Βούλγαρος για να βρεθεί κάποιος δολοφονημένος.

Όσον αφορά τις κοινοτικές διενέξεις που αναφέρει ο Ν. Σουΐδας, τούτο είναι γνώρισμα όχι μόνο των Θασίων, αλλά και όλης της ελληνικής φυλής. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα οι κοινότητες ερίζουν μεταξύ τους για τα όριά τους και έχουν εκδοθεί δεκάδες αποφάσεις από το Ιεροδικείο Θάσου. Ο βοεβόδας και ζαπίτης της Θάσου Σοφιάν αγάς το 1830 παρεμβαίνει για λύση διαφοράς μεταξύ των δύο μαχαλάδων του Θεολόγου. Στο από 13.6.1830 γράμ-

μα του αναφέρει: «Και όποιος από τους δύο μαχαλάδες δεν ήθελε ακούσει κατά πώς αποφασίσθη, να ηξέβρει ότι θα κατατρέχητε και από εμένα και από το βιλαέτι, διατί φτάνει πλέον, έχω πέντε μήνες από ήλθα εις το νησί σας και δεν είμαι μία ημέρα εις το ραχάτι μου»⁵³.

Μετά το 1870 οι διενέξεις των μουχταδημογερόντων της Θάσου είναι συχνότερες. Την κατάσταση επιδεινώνει ακόμα περισσότερο η εμφάνιση δύο πολιτικών ρευμάτων που εξελίσσονται σε κόμματα. Το πρώτο πολιτικό ρεύμα εκπροσωπείται από τον πρόεδρο του νησιού Δημ. Χατζηκωνσταντίνου ή Χατζηκωνσταντινίδη, ο οποίος ακολουθεί φιλοβακουφική πολιτική. Είναι η παράταξη των οπαδών του προέδρου που επικρατεί στην Παναγία και στο Λιμένα και διαθέτει οπαδούς στην Ποταμιά, στο Ραχώνι και στο Μικρό Καζαβίτι. Η άλλη παράταξη ξεκίνησε από αντίδραση και εξελίχθηκε σε αντιπολίτευση. Αρχηγός της αντιπολίτευσης ήταν ο Δημ. Χ΄ Γιαξής, εξάδερφος του προέδρου, που είχε την έδρα του στο Θεολόγο. Επηρέαζε, κυρίως, τη νότια Θάσο και επικρατούσε στο μεγαλύτερο μέρος του νησιού. Οι δύο παρατάξεις ήταν έτοιμες να συγκρουστούν και η κατάσταση οξύνθηκε, όταν στη διαμάχη αναμείχθηκαν και οι τοπικές Αρχές. Τον πρόεδρο υποστήριζε ο μητροπολίτης Μαρωνείας και Θάσου Άνθιμος, ενώ το Δημήτριο Χ΄ Γιαξή ο διοικητής της Θάσου Ιμπραήμ μπέης. Ο νέος διοικητής πέτυχε να συμφιλιώσει τους αρχηγούς των δύο παρατάξεων, όπως προκύπτει από επιστολή που στέλνει στις 6.6.1873 ο Δημ. Χ΄ Γιαξής

52.Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα των ετών 1769-1909, Θασιακά, τ.5 (1988), σ.109, αρ.εγ.7.

52.Βλ. Πέτρου Α. Γεωργαντζή, ό.π., σ.192, αρ.εγ.22.

στο γιο του Κων/νο Δημητριάδη, που σπούδαζε στο Μόναχο. Στο γράμμα αυτό ανέγραφε: «Ο διοικητής ο νέος ήλθεν από Αίγυπτο και είναι πολιτικός. Και μας έκανε αγάπην με τον Πρόεδρον. Όμως δεν αναγνωρίζομεν τα τέλη». Η μαρτυρία αυτή επιβεβαιώνεται και από άλλη επιστολή που έστειλε στις 18.5.1873 ο Γεώργιος Δ. Χ΄΄Γιαξής στον αδελφό του Κ. Δημητριάδη. Σ΄αυτήν ανέφερε: «Τα πολιτικά της Θάσου είναι εις μεγάλην ειρήνην. Νέος διοικητής ήλθεν, μιζλής (συμβούλιο) νέον. Κατέταξε τέσσαρες ανθρώπους: τον πατέρα μας, τον Δ. Χ΄΄Κωνσταντή, τον Δημήτριον Θωμάν και Αναστάσιον Λογοθέτην»⁵⁴. Στο Συμβούλιο βλέπουμε ότι συμμετέχουν οι ισχυρότεροι κοινοτάρχες της Θάσου, ήτοι ο προεστός του Άνω Θεολόγου Δημ. Χ΄΄Γιαξής, ο πρόεδρος της Θάσου και προεστός της Παναγίας Δημ. Χατζηκωνσταντής, ο προεστός των Μαριών Δημ. Θωμαΐδης και ο προεστός του Μικρού Καζαβιτίου Αναστάσιος Λογοθέτης.

Η συμφιλίωση αυτή ανάμεσα στον πρόεδρο της Θάσου και στον προεστό του Άνω Θεολόγου δεν κράτησε ούτε χρόνο. Το 1874 στασιαστικό κίνημα εκδηλώθηκε στον Άγιο Γεώργιο, όταν οι αντιπρόσωποι των κοινοτήτων της Θάσου συγκεντρώθηκαν για να συμμετάσχουν στην ετήσια γενική συνέλευσή τους. Με υποκίνηση του Δημ. Χ΄΄Γιαξή ξεσηκώθηκε μεγάλο μέρος του λαού της Θάσου κατά του προέδρου Δημ. Χατζηκωνσταντίνου, τον οποίο και θα κατοποιούσε, αν δεν προλάβαινε να διαφύγει μεταμφιεσμένος σε αγωγιάτη. Ο πρόεδρος αναγκάστηκε να παραιτηθεί, ενώ οι οπαδοί του Δημ. Χ΄΄Γιαξή περιέφεραν στους ώμους των τον αρχηγό τους

και τον ανακήρυξαν πρόεδρο, αξίωμα που δεν αποδέχτηκε ο Δημ. Χ΄΄Γιαξής, γιατί καταλάβαινε ότι δε θα αναγνωριζόταν από την αιγυπτιακή Κυβέρνηση⁵⁵. Το γεγονός τούτο έδωσε την ευκαιρία στους Αιγύπτιους να παρέμβουν και να καταργήσουν το αξίωμα του προέδρου της Θάσου, αξίωμα με κύρος και αρμοδιότητες, που προκαλούσε τις διενέξεις των ισχυρών και φιλόδοξων Θασίων, που διέθεταν πολιτική δύναμη.

Από το χρόνο της κατάργησης του αξιώματος του προέδρου της Θάσου έως το χρόνο της κατάλυσης της αιγυπτιακής (1874-1902) οι Θάσιοι διήλθαν μια ταραχώδη περίοδο. Οξυτάτες διαμάχες μεταξύ των προεστών και των δημογερόντων καταλήγουν σε συγκρούσεις, είτε από αντίθετες κομματικές τοποθετήσεις, είτε από τα συμφέροντα των προυχόντων που παρακινούν τους οπαδούς τους. Το 1884 ο ιατρός Κ. Δημητριάδης, που υπήρξε προεστός Άνω Θεολόγου, για να σωθεί από τους αντιπάλους του, αναγκάστηκε νύχτα να εγκαταλείψει το Θεολόγο και να εγκατασταθεί στο Λιμένα. Από αναφορά των Θασίων, που υποβάλλεται στις 31.1.1885 στον Έλληνα υποπρόξενο της Καβάλας Αλ. Τιμπουράκη, μαθαίνουμε ότι η κακοδαιμονία της Θάσου αποδίδεται στο διοικητή Ιμπραήμ Ασαφή βέη, τον οποίο κατηγορούν ως ανίκανο «εμπιστευθείς την διοίκησιν εις ανθρώπους ανικάνους και αμαθείς, μηδεμίαν επιρροήν ή σέβας χείροντας υπό των κατοίκων»⁵⁶. Σε τέτοιο βαθμό έφτασε η αδιαλλαξία και ο αλληλοσπαραγμός των παρατάξεων που ανάγκασε το Δ. Θωμαΐδη να τηλεγραφήσει στον

54.Βλ. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Ιστορία της Θάσου (1453-1912), Θεσ/νίκη 1984, εκδ. ΕΜΣ, σ. 99 και 105.

55.Βλ. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, ό.π., σ. 99-100.

56.Βλ. Κυριάκου Λυκουρίνου, Η πολιτική κατάσταση του 1885 στη Θάσο, Θασιακά, τ.6 (1989), σ.106.

πρωθυπουργό της Αιγύπτου και να αναφέρει: « Η Θάσος εν αναρχία· η ζωή μας κινδυνεύει»⁵⁷.

Η αντικατάσταση του Ιμπραήμ Ασαφή βέη δεν έφερε και την ηρεμία στο νησί. Ο Χοσρέφ, που ορίστηκε προσωρινός αναπληρωτής, εγκατέλειψε τη Θάσο ύστερα από 4 εβδομάδες «*μεμφομένος τη Διοίκηση για την ανεξέλεγκτη κατάσταση*». Τελικά, διοικητής Θάσου ορίστηκε ο Σιακήρ μπέης, ο οποίος παραιτήθηκε αμέσως και αντικαταστάθηκε από το Μουσταφά Ιμπεδή μπέη. Η άφιξη του νέου διοικητή της Θάσου δεν επέφερε και την ηρεμία στο νησί. Η διαίρεση και ο κομματισμός που υπέθαλψε η προηγούμενη διοίκηση περιορίστηκε αλλά δεν εξαλείφθηκε. Οι διενέξεις των τοπικών προκρίτων συνεχίστηκαν και στα επόμενα χρόνια. Χαρακτηριστική είναι η σύγκρουση των δημογερόντων του Κάστρου το 1895 με ξυλοδαμούς και αναφορές στις Αρχές του νησιού⁵⁸. Ένα γεγονός, όμως, αναπάντεχο ήλθε να ενώσει τους Θασίους, να ενισχύσει την αντιπολίτευση, που μετατράπηκε σε ισχυρό φιλοτουρκικό κόμμα, και να αποδυναμώσει ολωσδιόλου το φιλοβακουφικό. Είναι το περίφημο ζήτημα της πώλησης των δασών της Θάσου, στο οποίο αντέδρασε όλος ο θασιακός λαός.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ

Η συμβολή των Θασίων στο Μακεδονικό αγώνα ήταν αξιόλογη. Μετά τη σύσταση του Εθνικού Κέντρου Καβάλας και την το-

57.Βλ. *Κυριάκου Λυκουρίνου*, ό.π., σ.109.

58.Βλ. *Ιωάννη Σκούρτη*, Έριδες δημογερόντων στο Κάστρο της Θάσου (1895), Θασιακά, τ.12 (2001-2003), σ.603-614.

ποθέτηση του Στυλιανού Μαυρομιχάλη ως αρχηγού αυτού το 1906 άρχισαν να οργανώνονται και στη Θάσο επιτροπές αγώνα. Ο πυρήνας της πρώτης επιτροπής συστήθηκε στην Καλλιράχη. Αποτελέστηκε από το Θεόδωρο Αργυρόπουλο και από τα αδέρφια Δημήτριο, Κώστα και Σταυρόπουλο Οικονόμου. Την επιτροπή αυτή πλαισίωσαν μετέπειτα και οι αδελφοί Βασίλειος και Νικόλαος Πλωμαρίτης, ο παπα-Γιάννης Μαριώτης, ο Κων/νος Τζελέπης και ο Μήτσος Νικολάου Οικονομίδης ή Αννούσης. Παρόμοιες επιτροπές σχηματίστηκαν και σ' άλλα χωριά της Θάσου. Την επιτροπή αγώνα των Μαριών την αποτελούσαν ο Αναγνώστης Φυλαχτάκης, ο παπα-Δημήτριος Βαλσαμόπουλος και ο Αναστάσιος Κουμτζέλης, του Πρίνου ο Κώστας Πασπαλιάρης, ο Σταύρος Καρατάσιος και ο Δημήτριος Παπακωνσταντίνου, του Ραχωνίου ο Ιωάννης Μαύρος ή Κουρσούμης, ο Γεώργιος Θεολογίτης και ο Πατρίκος, της Παναγίας ο Κων/νος Φουρκός και Γρηγόρης Χατζημανώλης κ.ο.κ. Αποστολή των επιτροπών αυτών ήταν η παραλαβή και η απόκρυψη όπλων για να μεταφερθούν στη συνέχεια στις απέναντι ακτές της Καβάλας. Από εκεί άλλοι θα τα διοχέτευαν σε περιοχές της ανατολικής Μακεδονίας για να εξοπλισθούν τα ανταρτικά σώματα και οι κάτοικοι των χωριών.

Εθνικό κέντρο κατά τα έτη 1906-1908 φαίνεται να είναι η Καλλιράχη. Σ' αυτήν τοποθετείται ως δάσκαλος από το Εθνικό Κέντρο Καβάλας ο γυμναστής Πάνος Παρίσης από το χωριό Εμμανουήλ Παπά των Σερρών. Ανακλήθηκε, όμως, γρήγορα, γιατί οι νυχτοπορείες, οι στρατιωτικοί βηματισμοί, τα εθνικά εμβλήματα που τραγουδούσαν οι μαθητές, τον κατέστησαν ύποπτο στις τουρκικές αρχές. Η Καλλιράχη λυπήθηκε που τον έχασε, λύπη που εκφράστηκε και σε στίχους:

*Καημένη Καλλιράχη, στα μαύρα να ντυθείς,
τον Πάνο τον Παρίση δεν θα τον ξαναδείς.*

Το 1908 υπηρετούσαν ως δάσκαλοι στην Καλλιράχη ο Νικόλαος Μερτζιανίδης και ο Ευάγγελος Κώττας. Στο μέσο της χρονιάς αυτής εγκατέλειψε την Καλλιράχη ο Ευάγγελος Κώττας και τον αντικατέστησε ο Ιωάννης Αντωνιάδης-Κορωναίος, ένθερμος πατριώτης, ποιητής και στενός συνεργάτης του Εθνικού Κέντρου Καβάλας. Η Καλλιράχη κατά τη θητεία των δασκάλων αυτών γνώρισε στιγμές εθνικής έξαρσης. Η επιτροπή αγώνα διευρύνεται και οργανώνεται καλύτερα. Γραμματέας της οργανωτικής επιτροπής είναι ο Θεόδωρος Αργυρόπουλος, ενώ ένα πλήθος νέων, που αποτελούσαν τους συνδέσμους και πληροφοριοδότες, όπως ο Κώστας Σερδάρης, Ιωάννης Πατρίκος, Κων/νος Κοσινιάρης, Ιωάννης Σπετσιώτης, Μακρυγιάννης κ.ά., περιέτρεχαν τα χωριά της Θάσου και παρακολουθούσαν κάθε κίνηση. Οι ίδιοι νέοι κουβαλούσαν στο σπίτι της Μόρφως Εμμανουήλ Λαμπίδη, αδελφής του Δημ. Οικονόμου, τα όπλα, όπως θυμόταν η κόρη της Μαρία, μητέρα του κ. Κων/νου Μακαρίου. Οι ίδιες πληροφορίες επιβεβαιώθηκαν και από την Ευρυδίκη Αλετρά, μητέρα των αδελφών Οικονόμου, η οποία το 1908 ήταν μαθήτρια της Δ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου Καλλιράχης. Η ίδια μας πληροφόρησε ότι στο σχολείο υπηρετούσαν ως δάσκαλοι το 1908 ο Ιωάννης Κορωναίος, ο Νικόλαος Μερτζιανίδης, η Άννα Παπούλη και η Νίνα Δαχλίδου, που ήσαν Σερραίες.

Οι δύο δάσκαλοι της Καλλιράχης ήσαν όργανα του Εθνικού Κέντρου Καβάλας. Προφορικές μαρτυρίες ανέφεραν ότι συνέβησαν σε δύο φόνους Βουλγάρων. Ο Ιωάννης Αντωνιάδης-Κορωναίος μετέπειτα στάλθηκε για δράση σε χωριό της Ξάνθης. Στην Καλλιράχη μοίρασε και την ποιητική ανθοδέσμη του, που εκδόθηκε στο

τυπογραφείο της εφημερίδας «Σημαία» της Καβάλας. Η ποιητική ανθοδέσμη πρέπει να τυπώθηκε μετά την 30^η Ιουνίου 1908, γιατί υπάρχει ποίημα που αναφέρει ότι απαγγέλθηκε τη μέρα εκείνη. Μοιράσθηκε κρυφά σε έμπιστους μαθητές από την επιτροπή της Καλλιράχης κατά το σχολικό έτος 1908-1909. Στόχος της ποιητικής αυτής ανθοδέσμης ήταν να τονώσουν το εθνικό αίσθημα των μαθητών και να περάσουν στον κόσμο το μήνυμα ότι πλησιάζει η ώρα της ελευθερίας. Χαρακτηριστικό είναι το ποίημα που αναφέρει:

*Στον Άγιο Ίλια καθόμουνα μια μέρα μοναχός
κι ακούω μ' ένα στεναγμό να λέγει ο Πετρωτός...
εγνώρισα την νήσο αυτή, γνωρίζω τα παιδιά της,
το ξεύρω που μ' αγάπησε μ' όλη την καρδιά της.
Και όταν θα έλθει μια στιγμή, στιγμή φλογοντυμένη,
Θα σ' αγκαλιάσω με χαρά, Θάσος χαριτωμένη.*

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο διάλογος που απαγγέλθηκε στις 30.6.1908 από τις αδελφές Ευρυδίκη και Καλλιρόη Αλετρά:

*Καλλιρόη: Τί βλέπω Τούρκους στο νησί, τυράννους μεσ' στη Θάσο,
βάρβαρο χέρι απλώθηκε στην όμορφη αγκαλιά σου
και μόλυβε τα στήθια σου, αγνή Ελληνοπούλα,
και αντί να ζεις ελεύθερη, έγινες πάλι δούλα...*

*Ευρυδίκη: Μάνα, γλυκιά μανούλα μου, συγχώρα με μανούλα,
εάν με βλέπεις σήμερα με το γιασμάκι δούλα,
αν βλέπεις πόδι βάρβαρο τη γη μου να πατάει
και στα παιδιά μου τον γκιαούρ και πάλι να φωνάζει,*

*σ' αυτό δεν φταίει μια φτωχή κι ορφανεμένη κόρη...*⁵⁹

Η εθνική αυτή έξαρση που καλλιεργούνταν από τους δασκάλους της εποχής εκείνης αποδεικνύεται και από τετράδια μαθητών που μας έχουν διασωθεί. Και είναι εύλογο το ερώτημα που μας γεννιέται, πώς είναι δυνατόν οι μαθητές να τραγουδούν στα σχολεία τους άσματα που περιείχαν στίχους κατά της σκλαβιάς και των κατακτητών. Τετράδιο μουσικής μαθητή της Αστικής Σχολής Παναγίας του έτους 1898 προξενεί εντύπωση για το περιεχόμενό του, αφού περιέχει στίχους από θούρια και εμβατήρια, που στρέφονταν κατά των Τούρκων κυριάρχων της Θάσου. Χρειαζόταν τόλμη και αποκοτιά για να άδονται τέτοιοι στίχοι στα σχολεία όπως ήταν αυτοί από την «*Τουρκομάχο Ελλάδα*» και από άλλα θούρια και εμβατήρια:

*Ω λυγερόν και κοπτερόν σπαθί μου
και συ τουφέκι φλογερόν πουλί μου,
εσείς τον Τούρκον σφάξατε, τον τύραννον σπαράξατε
ν' αναστηθεί η πατρίς μου, να ζήσει το σπαθί μου.*

*Έλληνες πατριώται,
ανδρείοι στρατιώται,
ως πότε στον ζυγόν;
Ως λέοντες χυθήτε,
ως αστραπή ριφθήτε
κατά των βδελυρών*⁶⁰.

59.Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, Η Θάσος και η δράση των Θασίων κατά το Μακεδονικό αγώνα, Θασιακά, τ.1 (1984), σ.67-83.

60.Βλ. *Ιωάννας Χιόνη*, Η διδασκαλία ξένων γλωσσών κατά την τουρκοκρατία σε σχολεία της Θάσου, Θασιακά, τ.12 (2001-2003), σ.725-726.

Από τα μέσα του 1907 πολλοί Θάσιοι επιστήμονες είναι οργανωμένοι στο Μακεδονικό αγώνα. Οι ιατροί της Θάσου προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο Εθνικό Κέντρο Καβάλας. Βρίσκονται σε συνεχή επαφή και συνεργάζονται για θέματα των κοινοτήτων τους. Από την Παναγία είναι ο Γ. Μ. Χρησιτίδης, από το Λιμένα ο Κ. Δ. Δημητριάδης, από την Καλλιράχη ο Δ. Βασιλειάδης, από τα Λιμενάρια ο Αυγουστής Αναστασιάδης, από το Θεολόγο ο Δ. Λαμπίρης κ.ο.κ.

Άνθρωποι του Εθνικού Κέντρου Καβάλας ασκούσαν μια γενικότερη εποπτεία στη Θάσο, ιδιαίτερα σε μεγάλα κέντρα όπως ήταν τα Λιμενάρια. Εκεί στάλθηκε ο Κρητικός Ιωσήφ Μυλωναδάκης, ο οποίος είχε μεγάλο αποικιακό κατάστημα στον Αϊ-Νικόλα Καβάλας, για να επιβλέπει τους εργάτες των μεταλλείων Spreidel, και παρέμεινε ως το τέλος του Μακεδονικού αγώνα. Ο ποιητής Ιωάννης Κωνσταντινίδης, που περιόδευε τα χωριά της Θάσου, συχνά επισκεπτόταν τον Ιωσήφ Μυλωναδάκη. Σε μια από τις επισκέψεις του συνοδευόταν και από τον Γεώργιο Ψαριανό, ο οποίος προέβη στη δολοφονία του πρώτου Βούλγαρου στη Θάσο. Στις 7.7.1907, στο πανηγύρι της Αγίας Κυριακής, ο Γ. Ψαριανός μαχαίρωσε το Βούλγαρο Πέτρο, την ώρα που έψηνε το αρνί. Ο κόσμος σκόρπισε και ο Γ. Ψαριανός με τον ποιητή Ι. Κωνσταντινίδη πέρασαν με βάρκα στην Καβάλα⁶¹. Ήταν ο πρώτος φόνος Βουλγάρου και υπήρξε το προοίμιο της μετέπειτα δίωξης των ολίγων Βουλγάρων που εργάζονταν στη Θάσο. Πρωταγωνιστής και πάλι στα γεγονότα ήταν ο Γεώργιος Καψάλης από τα Ψαρά, που ήταν γνωστός στους Θασίους ως Ψαριανός. Ο Γεώργιος Ψαριανός εμφανίζεται

61.Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.76.

και πάλι στη Θάσο το Δεκέμβριο του 1907 συνοδευόμενος από δύο ενόπλους. Από την με ημερομηνία 27.5.1908 αναφορά του Στυλιανού Μαυρομιχάλη, που την απευθύνει στο Εθνικό Κέντρο Αθηνών με το ψευδώνυμο Σουλειϊμάν, μαθαίνουμε ότι ο Γεώργιος Ψαριανός διέδιδε στους Θασίους ότι διορίσθηκε από το Κέντρο αρχηγός της Θάσου και κάλεσε τους κατοίκους να ορκιστούν και να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον αγώνα. Και συνεχίζοντας η αναφορά του Στυλιανού Μαυρομιχάλη αναφέρει: «Οι απλοϊκοί Θάσιοι έδωκαν πίστιν εις αυτόν και τον εφωδίασαν με όπλα και πολεμοφόδια και χρήματα ακόμη. Προσλαβόντες και άλλους 4 Θασίους συνεπλήρωσε την συμμορίαν του και εκμεταλλεζόμενος το όνομα υμών και την εθνικὴν εργασίαν άρχισε να ληστεύει και εκβιάζει τους εκ των εκεί ημετέρων προκρίτους.

Τα γεγονότα εγκαίρως ανηνέχθησαν εις ημάς και αφ' ενός μεν εδώσαμεν αμέσως τας καταλλήλους οδηγίας και συμβουλάς, αφ' ετέρου δε προσπαθήσαμε να φέρωμεν εις θεογνωσίαν τον αυτοχειροτόνητον καπετάν Γεώργη Ψαριανόν προσπαθούντες να τον προσελκύσωμεν και απαλλάξωμεν την Θάσον του λυμαιώνος της... Επανήρχισε την τακτική του εισπράττων διά της βίας χρήματα και ν' ατιμάζει γυναίκας και κορίτσια...

Εις την τοιαύτην των πραγμάτων κατάστασιν ευρισκόμενη εις λίαν στενόχωρον θέσιν, καθόσον τα πράγματα δεν μας επέτρεπον να στείλω εντεύθεν άνδρας διά να τον φονεύσω φοβούμενος συμπλοκήν μετά της συμμορίας του, ης τα αποτελέσματα θα ήσαν βεβαίως λυπηρά διά τους ατυχείς συντρόφους του, οίτινες παραπληγηθέντες έμπλεξαν με αυτόν, και διά τους Θασίους, οίτινες θα εσύροντο εις ανακρίσεις και φυλακίσεις. Διά τούτο... προσεπάθησα διά των οικείων φίλων των να διαφωτίσω κατ' ιδίαν τα παιδιά του,

τα οποία όλα σχεδόν ήσαν εκ Θάσου και να τα αποσπάσω απ' αυτού... Την γνώμην ταύτην εκαλλιέργουν, ότε μόνος του συνέτρεξε εις την καταστροφήν του. Ιδών ότι παρ' όλας τας πιέσεις τα διάφορα ταμεία των σωματείων της Θάσου έπαυσαν τας προς αυτόν παροχάς και βλέπων ότι τα χρήματα εξαντλούνται, εδήλωσε καθαρά εις τους συντρόφους Θασίους... ότι πρέπει να προβώσιν εις αιχμαλωσίας και εκβιασμούς εν ευρυτέρα κλίμακα απειλών μάλιστα αυτούς εν περιπτώσει ανυπακοής διά θανάτου. Τότε τα παιδιά όντα λυπημένα έσπευσαν να μας αναγγείλωσι τα γινόμενα και να με διαβεβαιώσωσι ότι είναι πρόθυμοι να εκτελέσουν τας διαταγάς μου άνευ όρων, με την παράκλησιν δε όπως τους αμνηστεύσω και συνδράμω να πραγματοποιήσωσι τον σκοπόν των του να υπηρετήσωσι την πατρίδα...

Απήντησα να φονεύσωσι πρώτον τον Ψαριανόν και έπειτα βλέπομεν. Όντως... τον εφόνευσαν και εζήτησαν τας οδηγίας μου... επειδή αδυνατούσι να μείνωσιν ενταύθα και επειδή είναι ενοχοποιημένοι, εγώ δε πάλιν δεν έχω θέσεις διά το σώμα μου, αναγκάζομαι να σας στείλω τους τέσσαρες εξ αυτών με την θερμήν παράκλησιν όπως κατατάξατε εις σώμα τι, καθόσον τοιαύτην υπόσχασιν έδωκα και εις αυτούς και εις τους συνδραμόντες με Θασίους, οίτινες θερμότατα συνέστησαν την υποστήριξιν των.

Κατέρχονται σήμεραν και ονομάζονται Βάσσοσ Κουλούκης, Αθανάσιος Λύγκας, Απόστολος Παπαγιάννης και Ανδρέας Ψαρράς' παραλάβετε τους διά τα περαιτέρω...»⁶².

62.Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Τα αίτια του φόνου του Γεώργη Ψαριανού στη Θάσο (1908), Θασιακά, τ.14 (2007-2008), σ.661-664.

Η αναφορά αυτή του Στυλιανού Μαυρομιχάλη περιέχει κι άλλες ενδιαφέρουσες πληροφορίες. Ο Γεώργιος Ψαριανός εφόβησε τον Ηρακλή, που ήταν γόνος οικογένειας «*αφοσιωμένης εις τα πάτρια και σύλου της ελλ. ιδέας και ζωηρώς αντιτασσομένης μετ' ολίγων άλλων εις το σχίσμα*». Τον εφόβησε για να τον ληστέψει και όχι γιατί ήταν Βούλγαρος, όπως ισχυριζόταν ο Ψαριανός. Το ελληνικό υποπροξενείο της Καβάλας αναγκάστηκε να κάνει ένα μεγαλοπρεπές μνημόσυνο για να ενθαρρύνει την ελληνική κοινότητα του Ραϊκόβου, απ' την οποία καταγόταν ο Ηρακλής. Ο Ψαριανός σχεδίασε ακόμα με τον Γιαγγλή και την αιχμαλωσία του Spreidel, σχέδιο που ματαιώσε ο Στυλιανός Μαυρομιχάλης⁶³. Από την αναφορά αυτή μαθαίνουμε επίσης και τα ονόματα των ανδρών που παρασύρθηκαν και συγκρότησαν το σώμα του Ψαριανού. Αναφέρονται μόνο 4. Τα υπόλοιπα 2 μέλη ήταν ο Νικόλαος Στενός, από τον Πρίνο, και ο Βασίλειος Κουτούπης, από την Παναγία. Ο Νικόλαος Στενός ήταν ο υπαρχηγός της ομάδας κι αυτός εκτέλεσε το Γεώργιο Ψαριανό στο Ραχώνι, στην οικία του Γιολδάση.

Θάσιοι μακεδονομάχοι έδρασαν και σ' άλλα μέρη της Μακεδονίας. Αναφέρουμε το Νικόλαο Λαμπίρη, από το Θεολόγο, που έδρασε στη λίμνη των Γιαννιτσών. Γεννήθηκε και πέθανε στο Θεολόγο (1877-1966). Βρισκόταν στον Πειραιά, όταν μυήθηκε στο Μακεδονικό αγώνα από το Δραγούμη κι από κει με άλλους τράβηξε για το Άγιο Όρος. Στα Καυσοκαλύβια τους ανέμενε ο Γιαγγλής, που τους οδήγησε με ασφάλεια στο ελληνικό προξενείο της Θεσ/νίκης, το οποίο τον προώθησε στην περιφέρεια της λίμνης των Γιαννιτσών. Οι Τούρκοι, όμως, τον συνέλαβαν και η Οργάνωση για να

δικαιολογήσει την παρουσία του στην περιοχή εκείνη τον διόρισε δάσκαλο, όπου τυπικά καθόταν τη μέρα στο σχολείο και τη νύχτα γύριζε ως αντάρτης. Όταν ειδοποιήθηκε να αποστέλνει παιδιά για να γυμνάζονται στα όπλα, θεώρησε σωστό να ενημερώσει το μουχτάρη του χωριού. Ο μουχτάρης, όμως, επειδή φοβήθηκε για το γιο του, τον κατήγγειλε στους Τούρκους, οι οποίοι τον συνέλαβαν την ώρα που μοίραζε τρόφιμα στους πλημμυροπαθείς. Με πολλές παρεμβάσεις απέφυγε την ποινή του θανάτου και καταδικάστηκε σε ισόβια. Με το τουρκικό σύνταγμα του 1908 αμνηστεύθηκε και αφέθηκε ελεύθερος⁶⁴. Από γράμμα που στέλνει ο Κυριάκος Παρασχούδης στο γιο του Παράσχο, που εργαζόταν στην Αμερική, μαθαίνουμε για το Νικόλαο Λαμπίρη: «*Θεολόγος 28 Οκτωβρίου 1908... ο Ν. Λαμπίρης εξήλθε προ 1,5 μηνός των φυλακών Θεσ/νίκης χάριν τη αμνηστία τη δοθείση επί τη ανακηρύξει του Συντάγματος. Προ μηνός ευρίσκεται εις Αστρίδα χάριν αλλαγής αέρος και κλίματος, καθ' ότι έπασχε φοβερά, όταν εξήλθε των φυλακών*»⁶⁵. Παντρεύτηκε την Ουρανία Κοτζαμάνη, που υπηρετούσε ως δασκάλα κατά το σχολικό έτος 1906-1907. Ήταν αυτή που κατέθεσε ως μάρτυρας υπεράσπισης με τη μητέρα της Ελισάβετ και πέτυχαν να μετατρέψουν την απόφαση του Δικαστηρίου από καταδίκη θανατική σε ισόβια. Στην κατοχή της βρισκόταν δύο μετάλλια που χορηγήθηκαν στο σύζυγό της Νικόλαο Λαμπίρη. Το ένα του απονεμήθηκε για τις εξαιρετικές υπηρεσίες του που προσέφερε κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού αγώνα «*δι' ας ανεγράφη εις την επετη-*

63.Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.661.

64.Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, Η Θάσος και η δράση των Θασίων κατά το Μακεδονικό αγώνα, Θασιακά, τ.1 (1984), σ.82-83.

65.Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, Η αλληλογραφία του Γιαξή Χ' Σταμάτη (1902-1911), Θασιακά, τ.4 (1987), σ.190.

ρίδα των μακεδονομάχων 1903-1909 εις την κατηγορίαν των οργάνων γ' τάξεως υπ' αύξ. αριθ. 193». Το έγγραφο αυτό εκδόθηκε στις 9.6.1936 και υπογράφεται από τον υπουργό των Στρατιωτικών. Το άλλο του απονεμήθηκε για τη συμμετοχή του ως εθελοντή στην εκστρατεία κατά της Τουρκίας το 1912-13 και στις επιχειρήσεις Μακεδονίας-Θράκης κατά των Βουλγάρων το 1913. Το έγγραφο υπογράφεται από τον υπουργό των Ναυτικών Ελευθέριο Βενιζέλο το 1914⁶⁶. Ο Νικόλαος Λαμπίρης ήταν ένας γνήσιος αγωνιστής με ήθος. Αρνήθηκε και τη σύνταξη που ήθελε να του χορηγήσει το κράτος και τα 30 στρέμματα που του παραχώρησε, γιατί πίστευε ότι οι εθνικές υπηρεσίες που προσφέρονται, δεν εξαγοράζονται.

Ένας άλλος αξιόλογος μακεδονομάχος ήταν ο Νικόλαος Δρακόπουλος. Γεννήθηκε στις Μαριές το 1880. Τέλειωσε το ελληνικό γυμνάσιο της Κωνσταντινούπολης το 1900 και την ίδια χρονιά γράφτηκε στη σχολή αξιωματικών της τουρκικής χωροφυλακής. Αποφοίτησε το 1902 και το Μάιο του ίδιου χρόνου τοποθετήθηκε στη Δράμα, όπου υπηρέτησε ως ανθυπομοίραρχος. Τέθηκε στις διαταγές του Χρυσόστομου, μητροπολίτη Δράμας. Σαν αξιωματικός της τουρκικής αστυνομίας χρησιμοποιούσε έμπιστους Τουρκαλβανούς κι ελάμβανε προστατευτικά μέτρα για την ασφαλή άφιξη των ελληνικών εφοδιοπομπών στους τόπους του προορισμού των. Ειδοποιούσε το μητροπολίτη για τον κίνδυνο που διέτρεχαν τα ελληνικά ανταρτικά σώματα από μέρους της τουρκικής διοίκησης. Πολλές φορές τον χρησιμοποιούσε ο μητροπολίτης Χρυσόστομος σε διάφορες αποστολές του. Ενώ έλαβε εντολή να χτυπή-

σει το ελληνικό σώμα του Δούκα, αυτός καθυστέρησε και εβάδισε προς το Σκρίτζοβο, όπου χτύπησε Βούλγαρους κομιτατζήδες, και με τη βοήθεια του καπετάν Δούκα, που τους χτύπησε από την άλλη πλευρά, τους εξόντωσε. Έκτοτε κατέστη ύποπτος και τελικά, όταν έγγραφα της μητρόπολης έπεσαν στα χέρια της τουρκικής αστυνομίας, που ανέφεραν και το όνομά του, συνελήφθηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο από το τουρκικό στρατοδικείο Θεσ/νίκης. Γλίτωσε με παρέμβαση του προξένου Λάμπρου Κορομηλά, ο οποίος σκηνοθέτησε εικονική δραπέτευσή του από τη φυλακή. Στη συνέχεια κατέφυγε και υπηρέτησε στο αντάρτικο σώμα του καπετάν Τσάρα που δρούσε στο Παγγαίο⁶⁷.

Θάσιοι μακεδονομάχοι έδρασαν και σ' άλλες περιοχές του υπόδουλου ελληνισμού. Ο Γεώργιος Μποράνης, από την Παναγία της Θάσου, έδρασε στη Χαλκιδική, ενώ ο Μήτσος Πατήρας, από το Ραχώνι, έδρασε ως οπλαρχηγός στην Ήπειρο. Άλλοι Θάσιοι έτρεξαν ακόμα να γραφτούν στο Μακεδονικό Σύλλογο Αθηνών, για να βοηθήσουν οικονομικά το Μακεδονικό αγώνα. Από έγγραφο που απευθύνει ο Μακεδονικός Σύλλογος Αθηνών στον Παράσχο Παρασχούδη, που εργαζόταν τότε στην Αθήνα, μαθαίνουμε για μια τέτοια εγγραφή που έγινε. Ο σύλλογος γνωστοποιεί στον Π. Παρασχούδη ότι τον ενέγραψε τακτικό μέλος του στα μητρώα του με αύξ. αριθ. 615. Το έγγραφο αυτό υπογράφεται από τον ιατρό Θεοχάρη Γερογιάννη⁶⁸.

67.Βλ. *Φώτη Τριάρχη*, Νικήτας Δρακόπουλος (1877-1966), περ. «Βορειοελλαδικά», τεύχος 36, σ.288-293. Βλ. ακόμα *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.82. Ο Νικήτας Δρακόπουλος διετέλεσε και έπαρχος Χρυσούπολης αλλά παραιτήθηκε. Εγκαταστάθηκε στη Δράμα, όπου εργαζόταν ως δημοτικός υπάλληλος.

68.Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.83.

66.Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, Η Θάσος και η δράση των Θασίων κατά το Μακεδονικό αγώνα, Θεσσακιά, τ.1 (1984), σ.83.

Η κήρυξη του τουρκικού συντάγματος το 1908 δεν ανέκοψε και την εθνική δράση των Θασίων. Καίτοι είχαν ενημερωθεί για τη νεοτουρκική επανάσταση, οι Θάσιοι δεν είχαν προβεί σε καμιά εκδήλωση αποδοχής της. Όταν, όμως, με μικρό πλοιάριο η Επιτροπή της επανάστασης κατέφθασε στη Θάσο, οι κάτοικοι την ανέμεναν στην αποβάθρα του Λιμένα και επεφύλαξαν σ' αυτήν ενθουσιώδη υποδοχή. Στο θασιακό λαό μίλησε τότε ο Κλ. Τερμεντζής, ο οποίος συνεπήρε το κοινό, που ξέσπασε σε ουρανομήκεις ζητωκραυγές. Η Επιτροπή στη συνέχεια όρκισε στην επανάσταση πρώτα τις τούρκικες αρχές και ύστερα τους δημογέροντες και προκρίτους των γύρω από το Λιμένα κοινοτήτων⁶⁹.

Η εθνική δράση των κατοίκων της Θάσου συνεχίζεται και μετά την ανακήρυξη του τουρκικού συντάγματος. Μ' υπόδειξη του ελληνικού υποπροξενείου Καβάλας συστήνονται κι άλλες αδελφότητες και σύλλογοι σε χωριά της Θάσου. Στην Παναγία λειτουργούσε ήδη από το 1873 η αδελφότητα «Φοίνιξ». Και παρά τις επιφυλάξεις που διατύπωσε ο αρχιμανδρίτης Καλλίνικος Σταματιάδης για την πορεία του «Φοίνικα», λόγω της πρωτοβουλίας των ξένων για τη σύστασή της και όχι των Θασίων, η δράση της αδελφότητας συνεχίστηκε ως την απελευθέρωση της Θάσου⁷⁰. Το 1878 είχε συσταθεί στις Μαριές και η φιλεκπαιδευτική αδελφότητα «Αρμονί-

α»⁷¹, ενώ το 1888 λειτουργούσε στην Καλλιράχη και η φιλεκπαιδευτική αδελφότητα «Μεταμόρφωση»⁷².

Μ' υπόδειξη του Εθνικού Κέντρου Καβάλας συστήνονται το 1908 και νέες αδελφότητες. Τα εγκαίνια των συλλόγων αυτών γίνονται το 1909. Από το άρθρο που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Αλήθεια», μαθαίνουμε ότι το Φεβρουάριο του 1909 η κοινότητα Μαριών προχώρησε στη σύσταση του αναγνωστηρίου «Σωκράτης», καθώς και της φιλοπροόδου αδελφότητας «Παλιγγενεσία», που αριθμούσε πάνω από 130 μέλη. Φαίνεται ότι η παλιά αδελφότητα «Αρμονία» είχε διαλυθεί. Έπειτα το 1909 έγιναν τα εγκαίνια και όχι η σύσταση, όπως αναφέρεται στο άρθρο. Στις 13.11.1908 οι κάτοικοι των Μαριών συνέστησαν και Εθνικό Σύνδεσμο με την επωνυμία «Αρχάγγελος», κατά το παράδειγμα άλλων περιοχών της Μακεδονίας, που την περίοδο αυτή, δηλαδή μετά την ανακήρυξη του Συντάγματος των Νεοτούρκων, δραστηριοποιούνται και στον εθνικό τομέα. Τα εγκαίνια του Εθνικού Συνδέσμου έγιναν το Μάρτιο του 1909⁷³.

Φιλεκπαιδευτικές αδελφότητες συστήθηκαν το 1908 και στο Θεολόγο και στο Βοργάρο (Ραχώνι). Στο Θεολόγο τα εγκαίνια της φιλοπροόδου αδελφότητας «Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος» έγιναν το Γενάρη του 1909, ενώ στο Ραχώνι τα εγκαίνια της φιλεκπαιδευτικής αδελφότητας «Αγαθοεργός» έγιναν στις 13.2.1909. Σκοπός της σύστασής της ήταν «η εξασφάλισις προσόδων των ελληνι-

69. Βλ. Παναγιώτη Χρ. Ζιώγα, Δύο κείμενα μικροϊστορίας, Θασιακά, τ.14 (2007-2008), σ.179, όπου αναφέρεται στην κήρυξη του Συντάγματος στη Θάσο, όπως καταγράφεται στο από 20/2 Ιουλίου 1908 φύλλο της τοπικής εφημερίδας «Ερμής» της Καβάλας.

70. Βλ. Γεωργίου Παπαδοπούλου, Η αδελφότητα «φοίνιξ» της Θάσου, Θασιακά, τ.4 (1987), σ.139-142. Βλ. ακόμα Αθ. Ε. Καραθανάση-Ιω. Θ. Μπάκα, Θασιακά εκπαιδευτικά (1860-1910), σ.340-344 και 352-353.

71. Για την ύπαρξη της «Αρμονίας» μας ενημέρωσε ο συνάδελφος κ. Γεώργιος Χαλκιάς, ο οποίος έχει στη διάθεσή του σε φωτοτυπία έγγραφα που φέρουν τη σφραγίδα της «Αρμονίας».

72. Βλ. Αθ. Ε. Καραθανάση-Ι. Θ. Μπάκα, ό.π., σ.344.

73. Βλ. Αθ. Ε. Καραθανάση-Ι. Θ. Μπάκα, ό.π., σ.348-349.

κών εκπαιδευτηρίων και η αρωγή εις διαφόρους εκτάκτους ανάγκας της αμιγούς ταύτης κοινότητας». Η φράση που αναφέρεται στο καταστατικό της αδελφότητας για την αρωγή των μελών σε έκτακτες ανάγκες, σαφώς υπονοεί τις εθνικές ανάγκες που προέκυψαν από τις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά το τουρκικό σύνταγμα⁷⁴.

Ένα γεγονός, όμως, που συνέβη στην Καλλιράχη, έμελλε να έχει αρνητικές συνέπειες για την εθνική δράση των συλλόγων της Θάσου. Η φιλεκπαιδευτική αδελφότητα «Μεταμόρφωση», που συστήθηκε το Μάρτιο του 1888, έπεσε σε αχρησία και διαλύθηκε. Το 1908 ανασυστήθηκε η «Μεταμόρφωση» και την 30.6.1909, παραμονή των Αγίων Αναργύρων, όταν γίνονταν τα εγκαίνια του συλλόγου, ακούστηκαν εθνικά εμβατήρια και θούρια, είχαν υψωμένη την ελληνική σημαία και ζητωκραύγασαν υπέρ του Έλληνα βασιλιά, ενώ ο Σωτήριος Λαμπίδης απήγγειλε τον ύμνο της ελευθερίας της Θάσου του Αντωνιάδη-Κορωναίου. Τουρκοκρητικός, που παρβρέθηκε στην εκδήλωση αυτή, κατήγγειλε το γεγονός και συνελήφθησαν ο πρόεδρος του συλλόγου Θεόδωρος Χ' Αργυρόπουλος και οι δάσκαλοι Βασίλειος Παπαβασιλείου και Αυγουστίνος Τράγκας. Καταδικάσθηκαν από το Πρωτοδικείο Θάσου και παρέμειναν έγκλειστοι στις φυλακές Θεσ/νίκης για ένα εξάμηνο. Αθώωθηκαν από το Στρατοδικείο Θεσ/νίκης, αφού απειλήθηκαν από τους δικαστές ότι «*εάν εξακολουθήσωσιν έχοντες εστραμμένα τα βλέμματά προς την Ελλάδα, δεν θα μείνει ουδέ εις Έλλην εν Τουρκία*»⁷⁵.

Έκτοτε αδράνησαν οι σύλλογοι της Θάσου και σιγά σιγά διαλύθηκαν.

Γενικά, η Θάσος προσέφερε πολύτιμες εθνικές υπηρεσίες κατά το Μακεδονικό αγώνα. Μπορεί η δράση της να είναι περιορισμένη σε σχέση με άλλες περιοχές της Μακεδονίας λόγω της σύνθεσης και της γεωγραφικής θέσης της, που δεν επέτρεπε την παρουσία Βουλγάρων, η προσφορά της, όμως, υπήρξε μεγάλη, γιατί οργάνωσε μια ολόκληρη περιοχή και εξόπλισε με τις συνεχείς αποστολές όπλων και πολεμοφοδίων όλες τις περιοχές της ανατολικής Μακεδονίας, γεγονός που συνετέλεσε τα μέγιστα στην επιτυχία του αγώνα.

74.Βλ. Αθ. Ε. Καραθανάση-Ι. Θ. Μπάκα, ό.π., σ.349-351.

75.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, Η παιδεία στην Καβάλα (1864-1919), Καβάλα 1990, σ.167-168, αρ.εγ.3.

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΘΑΣΟΥ

Με την έναρξη των εχθροπραξιών Ελλάδας και Τουρκίας άρχισαν και οι επιχειρήσεις του ελληνικού στόλου. Στις 8 Οκτωβρίου 1912 καταλαμβάνεται η Λήμνος, που μετατρέπεται σε βάση του ελληνικού στόλου. Από το Μούδρο μεθοδεύεται η κατάληψη και των άλλων νησιών του βορείου Αιγαίου. Από το ημερολόγιο του «**Αβέρωφ**» μαθαίνουμε ότι το σχέδιο κατάληψης των νησιών αυτών εκπονήθηκε στις 17.10.1912 και οι σχετικές διαταγές καταρτίσθηκαν από το Σ.Ι.Δούσμανη, κυβερνήτη του «**Αβέρωφ**», και προέβλεπαν άμεση και συντονισμένη δράση του στόλου για απελευθέρωση στις 18.10.1912 των νησιών Ίμβρου-Θάσου-Σαμοθράκης και Αγίου Ευστρατίου. Στο ημερολόγιο του «**Αβέρωφ**» σημειώνεται: «*Τα μέλλοντα να καταλάβουν την Θάσον πλοία αποπλέουν την 5 μ.μ. πρώτον διερχόμενα εκ Κάστρου της Λήμνου διά να συνοδεύσουν έως εκεί τον «**Πέλοπα**», εφ' ου επέβη άγημα πεζοναυτών υπό έφεδρον ανθυποπλοίαρχον. Το άγημα τούτο θέλει χρησιμεύσει διά την φρούρησην του Κάστρου, του αυτόθι ευρισκομένου στρατού κατοχής διαταχθέντος να επιβή του «**Πέλοπος**», καθότι προορίζεται διά την κατάληψιν της Θάσου»⁷⁶.*

Το σχέδιο εκτελέστηκε με μεγάλη ακρίβεια και ταχύτητα. Ο «**Αβέρωφ**» με τα «**Ψαρά**» και τη «**Ναυκρατούσα**» κατέλαβαν, πράγματι, με 150 άνδρες την Ίμβρο και στη συνέχεια με 60 άνδρες τη

76.Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, Το ημερολόγιο του κυβερνήτη «Γ. Αβέρωφ» κατά τους πολέμους 1912-1913, Αθήνα 1940, σ.70. Πρβλ. και Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, Το ιστορικό της απελευθέρωσης Θάσου και Καβάλας όπως καταγράφεται στα ημερολόγια των πολεμικών πλοίων, Θασιακά, τ.11 (1998-2000), σ.362.

Σαμοθράκη. Ταυτόχρονα ο «**Κανάρης**» με το τορπιλοβόλο 14 καταλάμβαναν με 25 άνδρες τον Άγιο Ευστράτιο, ενώ τα πολεμικά «**Σπέτσαι**», «**Υδρα**», «**Θύελλα**» και «**Λόγγη**», μαζί με το οπλιταγωγό «**Πέλοψ**», που μετέφερε το άγημα κατοχής της Λήμνου, καταλαμβάνουν το πρωί της 18^{ης} Οκτωβρίου 1912 τη Θάσο⁷⁷.

Η επιχείρηση της κατάληψης των νησιών ξεκίνησε από τις 6 το πρωί. Η πρώτη ομάδα πλοίων με 210 άνδρες κατέφθασε στις 12 και 35' στο Κάστρο της Ίμβρου, όπου και αποβίβασε ναυτικό άγημα 150 ανδρών, το οποίο και κατέλαβε το νησί. Στις 2 και 30' ο «**Αβέρωφ**» ξεκίνησε για κατάληψη της Σαμοθράκης. Μόλις ξεκίνησε, όμως, ραδιογράφησε με το Μοίραρχο, αρχηγό Π. Γκίνη, που είχε καταλάβει τη Θάσο, έδωσε ορισμένο στίγμα για συνάντηση και των υπολοίπων πλοίων που είχαν διασκορπισθεί. Από το Μοίραρχο έμαθε για την αναίμακτη κατάληψη της Θάσου και ότι είχαν παραδοθεί οι Αρχές του νησιού μαζί με 34 στρατιώτες και χωροφύλακες. Στις 3 μ.μ. ο διασκορπισμένος ελληνικός στόλος άρχισε να συγκεντρώνεται. Τελευταία ήρθαν στις 6 η ώρα και 15 λεπτά τα πολεμικά πλοία που κατέλαβαν τη Θάσο και έτσι όλος σχεδόν ο στόλος που διατέθηκε για την κατάληψη των βορείων ελληνικών νησιών του Αιγαίου έπλεε όλη τη νύχτα της 18^{ης} προς 19^{ην} Οκτωβρίου 1912 μεταξύ Σαμοθράκης, παράλια Θράκης και Θάσου. Στις 20.10.1912 ο κυβερνήτης του «**Αβέρωφ**» επικοινωνήσε με το «**Σπέτσαι**» και έμαθε λεπτομέρειες για την κατάληψη της Θάσου, τις οποίες και αναφέρει στο ημερολόγιό του. Έτσι σημειώνει: «*Ο ενθουσιασμός των κατοίκων ήτο φαίνεται απερίγραπτος. Ούτοι ησπάζοντο τας χείρας των αξιωματικών, άμα δε τη αποβάσει απα-*

77.Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ.70-71.

ξάπαντες έρριψαν τα φέσια των εις την θάλασσαν. Και ήσαν τόσα πολλά τα φέσια ώστε ο όρμος κοκκίνησε»⁷⁸.

Η ακρίβεια της εγγραφής στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» της κατάληψης της Θάσου επιβεβαιώνεται και από άλλες πηγές. Στο «Ιστορικόν Ημερολόγιον της Β΄ Μοίρας Θωρηκτών», που εναπόκειται στο Ιστορικό Αρχείο του Μουσείου Μπενάκη, ύστερα από δωρεά του Π. Γκίνη το 1935, καταγράφονται όλες οι κινήσεις του ελληνικού στόλου από τις 3 Οκτωβρίου 1912 έως τις 9 Σεπτεμβρίου 1913. Η καταγραφή που υπάρχει για την ημέρα της απελευθέρωσης της Θάσου αναφέρει: «18 Οκτωβρίου (1912) Πέμπτη: Απόπλους την 2.45 π.μ. της Β΄ Μοίρας και της **Θυέλλης** και **Λόγγης** καθώς και του **Πέλοπος** μεθ' ενός λόχου του στρατού της κατοχής. Κατάπλους αυτού εις όρμον Θάσου την 8 ½ π.μ. Εστάλη λέμβος εις την ξηράν μετά λευκής σημαίας φέρουσα τον υπασπιστήν του Μοιράρχου και ήτις παρέλαβε τας Αρχάς της πόλεως. Δεν έφερον ουδεμίαν αντίστασιν. Απέβη ο λόχος της κατοχής και περί την 11^η π.μ. κατέλαβε το Διοικητήριο. Την μεσημβριάν εξήλθεν ο Μοιράρχος μετά του επιτελείου του εις την ξηράν, όπου και εγένετο δοξολογία επί τη απελευθέρωσει της νήσου. Η ελληνική σημαία υψώθη επί τω ιστώ του Λιμεναρχείου χαιρετισθείσα από των **Σπετσών** δι' 21 βολών. Η **Θυέλλα** απέκοψε το τηλεγραφικόν καλώδιον της νήσου. Την 3.30 απέπλευσεν η Β΄ μοίρα μετά της **Λόγγης** και συνηντήθη μετά του λοιπού στόλου. Κατά τη νύχτα ο στόλος διέδραμε μεταξύ Θάσου και Σαμοθράκης»⁷⁹.

78.Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ.74. Βλ. και Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ.363.

79.Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, Η Θάσος μέσα από το «Ιστορικόν ημερολόγιο της Β΄ μοίρας Θωρηκτών του στόλου του Αιγαίου» (3 Οκτ. 1912-9 Σεπτ.1913), Θεσσακιά, τ.14 (2007-2008), σ.146.

Το ημερολόγιο του μοιράρχου Π. Γκίνη συμπληρώνει το ημερολόγιο του «Αβέρωφ» με την αναφορά που κάνει για την ακριβή ώρα της άφιξης και κατάληψης της Θάσου από τη Β΄ μοίρα του Πέτρου Γκίνη. Μαθαίνουμε, λοιπόν, ότι η άφιξη της μοίρας στον όρμο του Λιμένα έγινε στις 8 ½ π.μ., ότι ο υπασπιστής του Μοιράρχου με λευκή σημαία πήγε και παρέλαβε τις Αρχές, χωρίς να προβάλλουν καμιά αντίσταση. Στις 11 π.μ. αποβιβάστηκε ο λόχος κατοχής και κατέλαβε το Διοικητήριο. Το μεσημέρι εξήλθε ο ίδιος ο Μοιράρχος με το επιτελείο του για να παραστεί στη δοξολογία που τελέσθηκε για την απελευθέρωση του νησιού. Η ελληνική σημαία υψώθηκε στον ιστό που υπήρχε μπροστά στο Λιμεναρχείο, που στεγαζόταν στο κτίσμα της μονής Βατοπαιδίου. Η ανάρτηση της ελληνικής σημαίας χαιρετίστηκε από το θωρηκτό «**Σπέτσαι**» με 21 βολές. Όλα αυτά τα γεγονότα συνέβησαν μέχρι τις 3.30 μ.μ., γιατί στις 3.30 ακριβώς απέπλευσε η Β΄ μοίρα του ελληνικού στόλου για να συναντηθεί με τον υπόλοιπο στόλο που ήταν διασκορπισμένος.

Και οι δύο πηγές συμφωνούν ότι η κατάληψη της Θάσου έγινε από το λόχο κατοχής και όχι από ναυτικό άγημα. Είναι ο λόχος που μεταφέρθηκε από τη Λήμνο, ενώ στη θέση του λόχου αφέθηκε άγημα πεζοναυτών με αρχηγό ανθυποπλοίαρχο για τη φύλαξη της Λήμνου. Συμφωνούν ακόμα ότι τα πλοία που κατέλαβαν τη Θάσο αναχώρησαν γύρω στις 3 με 3.30 μ.μ. για να ενωθούν με τον υπόλοιπο στόλο γύρω στις 6.15' μ.μ. και στη συνέχεια έπλεαν όλη τη νύχτα μεταξύ Θάσου-Θράκης και Σαμοθράκης. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι αν η Σαμοθράκη καταλήφθηκε στις 18.10.1912 ή στις 19.10.1912. Φαίνεται ότι δεν ελευθερώθηκε στις 18.10.1912 σύμφωνα με το σχέδιο που εκπονήθηκε, αλλά την επόμενη μέρα, όπως αναφέρεται στο ημερολόγιο του Π. Γκίνη, που

σημειώνει: « 19 Οκτωβρίου Παρασκευή: Ο στόλος διαδρομών μεταξύ Θάσου και Σαμοθράκης εκράτησεν εις Β. Όρμον Σαμοθράκης, όπου το θωρηκτόν «Ψαρά» απεβίβασεν άγημα καταλαβόν την νήσον»⁸⁰.

Το σχέδιο κατάληψης των νησιών του βορείου Αιγαίου εκπονήθηκε στο Μούδρο, όπου και συντάσσεται στις 17.10.1912 το διάγγελμα, που υπογράφεται από τον αρχηγό του στόλου Παύλο Κουντουριώτη και το οποίο θα απευθυνόταν στους κατοίκους των νησιών που θα απελευθερώνονταν. Το διάγγελμα, που κοινοποιήθηκε σ' όλους τους κοινοτάρχες της Θάσου,⁸¹ για να λάβουν γνώση όλοι οι κάτοικοι του νησιού, έχει ως εξής:

*Εν ονόματι της Α.Μ. του βασιλέως των Ελλήνων
Γεωργίου του Α΄*

Ημείς ο υποναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης αρχηγός του στόλου του Αιγαίου.

Προς τους κατοίκους της νήσου Θάσου διακηρύσσομεν και διατάσσομεν:

- 1) Η νήσος Θάσος μεθ' όλων των εν αυτή πόλεων, κωμών και συνοικισμών μετά των λιμένων και ακτών αυτής κατελήφθη υφ' ημών και διατελεί από τούδε εις την κατοχήν μας.

80.Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ.147.

81.Το διάγγελμα είναι καταχωρημένο στο Πρωτόκολλο εισαγομένων εγγράφων της κοινότητας Άνω Θεολόγου των ετών 1912-1915. Το ίδιο διάγγελμα δημοσιεύεται και από το μακαρίτη καθηγητή Απ. Βακαλόπουλο στη γαλλική έκδοση της ιστορίας της Θάσου. Αντίγραφο αυτού του διαγγέλματος βρίσκεται και στο αρχείο του μακαρίτη Ι. Αναστασιάδη.

- 2) Αι εν τη νήσω οθωμανικαί αρχαί εκτός των υπαλλήλων τοπικής αυτοδιοικήσεως καθαιρώνται, την εξουσίαν δε αυτών θα ασκή ο Διοικητής του αγήματος κατοχής.
- 3) Ο Διοικητής ούτος έχει την εξουσίαν να χρησιμοποιήση διά την διοίκησιν τους ήδη υπάρχοντας Οθωμανούς, δύναται όμως και ν' αντικαθιστά αυτούς κατά τας ανάγκας και το συμφέρον της υπηρεσίας.
- 4) Αι υποθέσεις τοπικής φύσεως θα διεξάγονται μέχρι νεωτέρας διαταγής ημών, όπως και μέχρι τούδε, και υπό των αυτών υπαλλήλων αλλά υπό την ανωτέρω εποπτεία του Διοικητή του αγήματος, έχοντος το δικαίωμα ν' αντικαθιστά τους κακούς ή αμελείς.
- 5) Οι μέχρι τούδε ισχύοντες νόμοι και τοπικά έθιμα είτε διοικητικής είτε ποινικής είτε ιδιωτικής φύσεως θα εξακολουθήσουν να εφαρμόζονται υπό την εποπτεία του Διοικητού του αγήματος, όστις έχει το δικαίωμα να λαμβάνη γνώσιν πάσης υποθέσεως και να διατάσση την προς αυτόν υποβολήν περιοδικών αναφορών.
- 6) Εγγυώμεθα τον απόλυτον σεβασμόν και απρόσβλητον διατήρησιν των ιδιωτικών δικαιωμάτων, της θρησκευτικής και προσωπικής ελευθερίας, της ζωής, της τιμής, των οικογενειακών σχέσεων και της ιδιοκτησίας εις πάντας τους κατοίκους της καταληφθείσης νήσου, αδιακρίτως φυλετικής καταγωγής ή θρησκευήματος, θεωρούντες αυτούς πάντας αδιακρίτως ίσους μεταξύ των ως προς τα δικαιώματα και τας υποχρεώσεις, ιδιαίτεραν δ' εγγυώμεθα προστασίαν εις τα ιερά, ευαγή και φιλανθρωπικά καθιδρύματα, ων η παρουσία θα μείνη άθικτος και θα διοικήται, όπως και μέχρι τούδε, άνευ παρεμβάσεως του Διοικητού του αγήματος.
- 7) Την προφύλαξιν των ως άνω εγγυημένων δικαιωμάτων κατά παντός κινδύνου προσβολής αυτών αναθέτομεν εις τον Διοικητήν

του αγήματος ενεργούνται την αστυνομίαν της νήσου διά του στρατού της κατοχής και έχοντα την εξουσίαν να εκδίδη αστυνομικάς διαταγάς οιουδήποτε περιεχομένου, αλλά γενικώς δι' όλους τους κατοίκους και επιβαλλούσας ίσας υποχρεώσεις εις αυτούς αδιακρίτως φυλετικής καταγωγής ή θρησκευματος.

- 8) Ρητώς απαγορεύομεν εις πάντας τους κατοίκους της νήσου την οπλοφορίαν, υποχρεούνται δε πάντες εντός της υπό του Διοικητού του αγήματος ορισθησομένης προθεσμίας να παραδώσωσι τα όπλα των εις τον στρατόν της κατοχής. Προς εκτέλεσιν του αποπλισμού επιτρέπομεν εις τον ημέτερον Διοικητήν του αγήματος να επιβάλλη τας αυστηροτέρας ποινάς και να λαμβάνη τα αυστηρότερα μέτρα ακόμη και εναντίον ολοκλήρων χωρίων.
- 9) Οι κάτοικοι της καταληφθείσης νήσου είναι υπόχρεοι να εξακολουθήσουν πληρώνοντες εις τους υπό του Διοικητού του αγήματος ορισθησομένους εισπράκτορας τους μέχρι τούδε υπό του οθωμανικού κράτους κεκανονισμένους φόρους και τέλη, όπως εξ αυτών πληρώνωνται κατά κύριον λόγον τα έξοδα της καλής διοικήσεως της νήσου. Επίσης υποχρεούνται οι κάτοικοι και τα χωριά να καταβάλλουν κατά τας εκτάκτους εις είδος ή εις χρήμα εισφοράς, όπως ήθελε διατάξη ο ημέτερος Διοικητής του αγήματος, όστις έχει και το δικαίωμα της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως έναντι αποζημιώσεως.
- 10) Καλούμεν πάντας τους κατοίκους της νήσου να συνεχίσουν εν ειρήνη και τάξει τας ιδιωτικάς αυτών υποθέσεις υπακούοντες εις τους νόμους και εις τας διαταγάς του Διοικητού του αγήματος, αποφεύγοντες δε πάσαν ενέργειαν δυναμένην να διαταράξη την δημοσίαν ασφάλειαν.

11) Πάσα πράξις ή απόπειρα πράξεως θέτουσα εις κίνδυνον την ασφάλειαν του αγήματος κατοχής, του στόλου και των πληρωμάτων αυτού ή τα συμφέροντα της Ελλάδος θα δικάζεται στρατιωτικώς ως έγκλημα εσχάτης προδοσίας και θα τιμωρήται με θάνατον 24 ώρας μετά την απόφασιν.

Η παρούσα θέλει κοινοποιηθή εις τους κατοίκους της νήσου τη μερίμνη του Διοικητού του αγήματος.

Εν Μούδρω τη 17 Οκτωβρίου 1912

Ο Υποναύαρχος Αρχηγός

Πάυλος Κουντουριώτης

Διοικητής του λόχου κατάληψης της Θάσου ήταν ο λοχαγός Δημήτριος Κονταράτος. Λανθασμένα αναφέρεται ως ταγματάρχης από νεότερους ερευνητές, που καταγράφουν τα γεγονότα της εποχής τους, γιατί νόμιζαν ότι ήταν ταγματάρχης ο διοικητής του λόχου της κατοχής της Θάσου. Από το 1910 τον συναντούμε ήδη ως λοχαγό που έπαιξε βασικό ρόλο στην επανάσταση στο Γουδί. Λανθασμένα αναφέρεται ότι στις 8.10.1912 συμμετέχει ως ταγματάρχης με το τάγμα του στην κατάληψη της Λήμνου⁸². Εκτός και αν πήρε προαγωγή μετά την κατάληψη της Θάσου, οπότε στην κατάληψη της Μυτιλήνης συμμετείχε στις επιχειρήσεις ως ταγματάρχης. Δεν αποχώρησε από τη Θάσο, όταν αναχώρησε στις 3 μ.μ. η Β' μοίρα του στόλου για να ενωθεί με τον υπόλοιπο στόλο, που ήταν διασκορπισμένος, αλλά παρέμεινε στη Θάσο για την εμπέδωση της

82. Βλ. Περ. «Ναυτική Ελλάς», Δεκέμβριος 1980, σ.25, όπου αναφέρεται ως ταγματάρχης στην κατάληψη της Λήμνου, που έγινε στις 8.10.1912. Ως ταγματάρχης αναφέρεται και στις επιχειρήσεις για την κατάληψη της Μυτιλήνης στις 8.11.1912.

τάξης και της ασφάλειας και την απελευθέρωση και των άλλων κοινοτήτων της Θάσου.

Οι άλλες κοινότητες δεν είχαν πληροφορηθεί για τα γεγονότα του Λιμένα. Άλλωστε η «**Θύελλα**» είχε αποκόψει το τηλεγραφικό καλώδιο του νησιού και δεν μπορούσε να γίνει η ενημέρωσή τους. Γι' αυτό ο Δημ. Κονταράτος έσπευσε την άλλη μέρα το πρωί να καταλάβει την Παναγία, την Ποταμιά και τον Θεολόγο. Πολλοί από τους Θεολογίτες θυμούνταν την άφιξη του Δ. Κονταράτου στο Θεολόγο. Όταν οι κάτοικοι είδαν το λόχο του Κονταράτου να κατεβαίνει από την πλαγιά, εξέλαβαν τον ελληνικό λόχο για τούρκικο και το έβαλαν στα πόδια προς την αντίθετη πλαγιά. Κάποιοι τους πληροφόρησε, όμως, ότι πρόκειται για ελληνικό άγημα και επέστρεψαν για να γιορτάσουν την απελευθέρωσή τους⁸³.

Στην κατάληψη των Λιμεναρίων αναφέρεται μια επιστολή που την έστειλε το 1912 ο Αντώνης Κρητικός σε κάποιο εξάδερφό του. Φωτοτυπημένο αντίγραφο της επιστολής αυτής τέθηκε στη διάθεσή μου από το μακαρίτη Νικ. Κοντογεωργίου, που ήταν γνωστός ως Παπαχατζής. Κάποιες λέξεις από την επιστολή αυτή έχουν ξεθωριάσει και σχεδόν σβήστηκαν, γι' αυτό και είναι δυσανάγνωστες. Πάντως από την επιστολή πληροφορούμαστε ότι τα αντιτορπιτικά «**Θύελλα**» και «**Λόγχη**» πλησίασαν τα Λιμενάρια και έδωσαν την εντύπωση ότι θα γίνει απόβαση για κατάληψή τους. Τότε κάποιος Κώστας έβγαλε το περίστροφό του και έριξε 3 σφαίρες. Τα πλοία, όμως, αναχώρησαν προς Άγιο Όρος και από κει προς Δαρδανέλια και οι Τούρκοι συνέλαβαν τον Κώστα και τον μετέφεραν

83.Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Η απελευθέρωση της Θάσου το 1912 και η εγκατάσταση των πρώτων Αρχών, Θασιακά, τ.2 (1985), σ.20.

στο Λιμένα. Δυο μέρες αργότερα ήλθαν τα θωρηκτά «**Υδρα**» και «**Σπέτσες**», καθώς και τα αντιτορπιτικά «**Θύελλα**» και «**Λόγχη**» και κατέλαβαν τη Θάσο. Ο επιστολογράφος αναγγέλλει στον εξάδελφό του ότι πρόκειται να υπηρετήσουν στο ναυτικό όλοι όσοι συμπλήρωσαν το 21^ο έτος της ηλικίας τους⁸⁴.

Από πληροφορίες που συνέλεξε ο μακαρίτης Νικ. Κοντογεωργίου για την κατάληψη των Λιμεναρίων μαθαίνουμε ότι ο καπετάν Δημήτρης Παπαβασιλείου πλησίασε τον ελληνικό στόλο στο πέλαγος και τον πληροφόρησε ότι δεν υπήρχαν Τούρκοι στα Λιμενάρια παρά μόνο 4 έως 5. Το αντιτορπιλικό «**Λόγχη**» οδηγήθηκε τότε από το Δ. Παπαβασιλείου στην Κλιματσίδα, όπου και αποβίβασε μικρό άγημα, που έγινε δεκτό με μεγάλο ενθουσιασμό στα Λιμενάρια. Για τους ελευθερωτές απήγγειλαν ποιήματα η Μόρφω Λισκού, που παντρεύτηκε μετέπειτα τον Στρατηγάκη, και η Φαίδρα Παπαβασιλείου, κόρη του καπετάν Δημήτρη και μετέπειτα σύζυγος του Νικολάου Τσίμπλιου⁸⁵.

Λεπτομέρειες για την κατάληψη των Λιμεναρίων αναφέρονται και στο ημερολόγιο του Julius Speidel, που παρουσιάστηκε πρόσφατα στο Ε' Συμπόσιο Θασιακών Μελετών. Στο ημερολόγιο αυτό σημειώνονται: «*Ο ναύαρχος Κουντουριώτης με το θωρηκτό «**Αβέρωφ**» νωρίς κατέλαβε την πρωτεύουσα Λιμένα. Ιππεύοντας πήγα στην περιοχή Μαρλού. Τότε πρόσεξα ότι οι περιοχές Λιμενάρια και Καλύβια ήταν σα νεκρές. Τούρκοι στρατιώτες διασκορπισμένοι προσπαθούσαν να διαφύγουν προς δύσβατες τοποθεσίες στα βουνά...*»

84.Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Διάφορα, Θασιακά, τ.4 (1987), σ.204.

85.Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ.205.

Αμέσως μόλις επέστρεψα είδα τον Τούρκο υπάλληλο του Ταχυδρομείου με όλα τα υπάρχοντα και ένα μεγάλο κουτί με γραμματόσημα να έρχεται στην οικία μου. Με παρεκάλεσε να διαφυλάξω τα υπάρχοντά του για την τουρκική κυβέρνηση. Σύντομα ήρθαν και διαμαρτυρόμενες Τουρκάλες με παιδιά που έκλαιγαν και με παρεκάλεσαν για τη γερμανική προστασία, γιατί έρχονταν οι Έλληνες μ' ένα ταχύδρομο πολεμικό πλοίο. Αμέσως φάνηκε το πολεμικό πλοίο από τον Κεφαλά. Τώρα τα πράγματα σοβάρεψαν. Διατάζω να ανέβει η γερμανική σημαία και περιμένω. Σε λίγο αποβιβάζεται ένα τμήμα πεζοναυτών με συνοδεία για να καταλάβουν το χωριό και να αιχμαλωτίσουν τους Τούρκους, που όμως είχαν ήδη διαφύγει. Μετά από λίγο ήρθε ένας υπαξιωματικός στο σπίτι μας για να αιχμαλωτίσει τις γυναίκες και να κατασχέσει τα όπλα που υποτίθεται είχαν αφήσει οι Τούρκοι. Του εξήγησα ότι δεν υπήρχαν σ' εμένα κρυμμένα όπλα και του απαγόρευσα κάθε προσπάθεια έρευνας στο σπίτι, λέγοντας ότι ήταν γερμανικό έδαφος και πως τα τουρκικά γυναικόπαιδα ήταν υπό γερμανική προστασία. Επίσης είχα σκοπό να διαμαρτυρηθώ στον αξιωματικό του πλοίου για τον τραυματισμό του διεθνούς δικαίου, γιατί εμείς δεν είμαστε υπό κατοχή. Έχοντας υψωμένη γερμανική σημαία στη βάρκα μας πήγα στον αξιωματικό, ο οποίος δέχτηκε καλοπροαίρετα την διαμαρτυρία μας...

Οι Έλληνες κάτοικοι του νησιού-λες και ξεφύτρωσαν από τη γη-συνωστίστηκαν στο κεντρικό σημείο του χωριού και πραγματοποιήθηκε μια εγκάρδια αδελφοποίηση με τα πληρώματα των πλοίων. Μέχρι τώρα οι Έλληνες ζούσαν ως υπόδουλοι των Τούρκων και έπρεπε να φορούν το τούρκικο φέσι (το παραδοσιακό κάλυμμα κεφαλής των Τούρκων). Τώρα ξαφνικά εμφανίστηκαν τρα-

γιάσκες και ψάθινα καπέλα κρατώντας ελληνικά σημαιάκια και τραγουδώντας απελευθερωτικά τραγούδια. Ένας ομιλητής έβγαλε ένα φλογερό, πατριωτικό λόγο, κι όλοι φώναζαν «Ζήτω η Ελλάδα» κι ήρθε η μεγάλη στιγμή που όλοι πέταξαν, πανηγυρίζοντας, το φέσι στη θάλασσα...

Μετά από δύο μέρες το νησί είχε καθαριστεί από τους Τούρκους και το πλήρωμα επέστρεψε στα πλοία... Την επομένη μέρα πήγαμε, έχοντας υψωμένες σημαιούλες με το λογότυπο «Ζήτω η Ελλάς», να χαιρετίσουμε και να προσφέρουμε τις υπηρεσίες μας στο νέο κυβερνήτη του νησιού εκ μέρους της Εταιρείας. Ήταν ένας ηλικιωμένος κύριος, ο οποίος με δέχτηκε εγκάρδια, εξέφρασε την ικανοποίησή του για τις επιδόσεις της Εταιρείας, υποσχόμενος κά-
θε δυνατή στήριξη...»⁸⁶.

Το ημερολόγιο αυτό του Ιουλίου Σπάϊδελ διαφωτίζει το γεγονός της απελευθέρωσης των Λιμεναρίων. Για τα γεγονότα, όμως, του Λιμένα δεν ήταν σωστά ενημερωμένος, αφού λανθασμένα αναφέρει ότι η κατάληψη της πρωτεύουσας έγινε από το θωρηκτό «**Αβέρωφ**». Δεν αναφέρει ούτε το όνομα του αντιτορπιλικού που κατέλαβε τα Λιμενάκια. Από προφορικές μαρτυρίες μόνο μαθαίνουμε ότι ήταν το «**Λόγγη**». Υπερβολική ακόμα είναι η πληροφορία του ότι οι Τούρκοι στρατιώτες διασκορπίστηκαν στα βουνά για να μη συλληφθούν, ενώ δεν υπήρχαν στρατιώτες στα Λιμενάκια παρά μόνο 4-5 ζαπτιέδες. Μαθαίνουμε ακόμα για τα απελευθερωτικά τραγούδια που τραγουδήθηκαν, το φλογερό λόγο που έβγαλε ένας ομιλητής, που πρέπει να ήταν κάποιος δάσκαλος που υπηρε-

86.Βλ. Κωνσταντίνου Βλαστάρη-Peter- Gregor Rottwinkel, Αποσπάσματα ημερολογίου της οικογένειας Speidel, Θεσσακιά, τ.14 (2007-2008), σ.95-96.

τούσε στα Λιμενάρια, για τα φέσια που πέταξαν στη θάλασσα, ενέργεια που έγινε και στο Λιμένα, γεγονός που σημειώνεται και στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» και στην ιστορία του Γ. Παπαευστρατίου.

Διοικητής της Θάσου ορίσθηκε ο ανθυποπλοίαρχος Κων/νος Μελάς, αδελφός του μακεδονομάχου Παύλου Μελά. Είχε ορισθεί αρχηγός ναυτικού αποβατικού αγήματος 700 ναυτών που τέθηκε στη διάθεσή του για την κατάληψη των νησιών Ίμβρου, Σαμοθράκης, Αϊ-Στράτη και Θάσου. Και ενώ η Ίμβρος, η Σαμοθράκη και ο Αϊ-Στράτης καταλήφθηκαν από άνδρες του ναυτικού αγήματός του, η Θάσος καταλήφθηκε από το λόχο του Δ. Κονταράτου, ο οποίος ελευθέρωσε και την Παναγία, Ποταμιά και Θεολόγο, ενώ τα Λιμενάρια ελευθερώθηκαν από ναύτες του «Λόγχη». Ο Δ. Κονταράτος δεν πρέπει να κάθισε πολλές μέρες στη Θάσο. Αφού είχε εμπειρωθεί η τάξη και η ασφάλεια στο νησί μέσα σε ένα διήμερο, αναχώρησε τις επόμενες μέρες για να λάβει μέρος στις συνεχιζόμενες επιχειρήσεις. Πάντως αυτός πρέπει να ήταν ο κυβερνήτης του νησιού, όταν τον επισκέφθηκε ο Ιούλιος Σπάϊνδελ, ο οποίος αναφέρει στο ημερολόγιό του ότι τον δέχτηκε εγκάρδια ένας ηλικιωμένος κύριος. Αυτός ο ηλικιωμένος κύριος ήταν ο Δ. Κονταράτος και έγινε μετά δύο ημέρες από την απελευθέρωση του νησιού. Επομένως η αναχώρηση του Δ. Κονταράτου από τη Θάσο πρέπει να έγινε τις επόμενες ημέρες.

Γεγονός είναι ότι προσωρινός στρατιωτικός διοικητής Θάσου είχε ορισθεί ο Κων/νος Μελάς, ο οποίος στην από 8.11.1912 επιστολή του, που γράφει από τη Θάσο προς την Πηνελόπη Δέλτα, αναφέρει: «Σας γράφω από το ωραιότερο ελληνικό νησί, και από την Κέρκυρα πιο ωραίο ακόμη, την Θάσο. Ποιος θα μου 'λεγε προ

δύο μηνών πως σήμερα θα ήμουν Διοικητής και απόλυτος κύριος της Θάσου εν ονόματι του βασιλέως των Ελλήνων; Και όμως έτσι είναι. Ήμουν Διοικητής του αποβατικού ναυτικού αγήματος με 700 ναύτας, τους οποίους έστειλαν σε μια μέρα και κατέλαβαν την Ίμβρο, την Σαμοθράκη και τον Αϊ-Στράτη, ενώ ένας λόχος πεζικού κατελάμβανε τη Θάσο. Έπειτα ήλθα εγώ εδώ και μένω. Όλα τα νησιά τα πήραμε χωρίς τουφεκιά· παραδόθηκαν οι Τούρκοι με προθυμίαν· έχασαν το ηθικόν τους, διότι αι νίκαι των συμμάχων είναι ραγδαία. Εγώ ονειρευόμουν πόλεμο, αλλ' η μοίρα μου μ' έριξε εδώ. Τι παράδεισος όμως αυτό το νησί! Και οι άνθρωποι γνήσιοι Έλληνες...»⁸⁷. Η φράση που αναφέρεται στην επιστολή: «Έπειτα ήλθα εγώ εδώ και μένω», σημαίνει ότι μετά την κατάληψη της Θάσου από το Δ. Κονταράτο ήλθε ο Κων/νος Μελάς ως διοικητής του νησιού. Επομένως είχε αναχωρήσει ο Δ. Κονταράτος από τη Θάσο και τον αντικατέστησε ο Κ. Μελάς.

Πότε ήλθε ο Κ. Μελάς στη Θάσο για ανάληψη των καθηκόντων του ως προσωρινού Διοικητή και πότε αναχώρησε, δεν μας είναι ακριβώς γνωστά. Η άφιξή του πρέπει να έγινε γύρω στις 20-21 Οκτωβρίου και προ της 25^{ης} Οκτωβρίου 1912, αφού στις 25.10.1912 υπογράφει την πρώτη του διαταγή ως διοικητής Θάσου,⁸⁸ που αναφέρει:

Αριθ. 115. Ο Διοικητής του Ν. Αγήματος
Προς
τους Προέδρους και Μουχτάρηδες της νήσου Θάσου

87.Βλ. περ. «Ηώς», Θεσ/νίκη 1962, έτος 5^ο, αριθ.63-65, σ.55, όπου είναι δημοσιευμένη η επιστολή.

88.Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Η απελευθέρωση της Θάσου το 1912, Θασιακά, τ.2 (1985), σ.30, αρ.εγ.2.

Παραγγέλλομεν υμίν όπως διά του κομιστού της παρούσης ταχυδρόμου αποστείλετε ημίν τα βιβλία των φόρων οδοποιΐας εσφραγισμένα, άτινα κατέχητε, καθιστώμεν δ' υμίν γνωστόν ότι από τούδε και εφεξής δέον ν' αποφεύγητε την χρήσιν τουρκικών λέξεων είτε διά τίτλους προσώπων, είτε διά ονομασίας πόλεων και χωριών, έχοντες υπ' όψιν ότι διάκεισθε υπό ελληνικών νόμων και διατελείτε υπό την κατοχήν του ελληνικού στρατού.

Εν Θάσω τη 25^η Οκτωβρίου 1912

Ο Διοικητής

Κ. Μελάς

Ο Κων/νος Μελάς δεν πρέπει να συμπλήρωσε δεκαπενθήμερο ως διοικητής του νησιού, αφού στις 5.11.1912 υπογράφει ως διοικητής Θάσου ο Βασίλειος Κ. Σκουρλέτης, ο οποίος επιπλήττει τους προεστούς του Θεολόγου, γιατί δεν είχαν συμμορφωθεί με τις διαταγές του διοικητή του αγήματος που απαγόρευε την κακοποίηση οποιουδήποτε υπαλλήλου του Βακουφίου ή την απομάκρυνσή του από τη θέση του. Απειλεί μάλιστα ότι θα συλλάβει και θα τιμωρήσει αυστηρά εκείνον που θα παραβεί τις εντολές του. Με το ίδιο έγγραφο τους παραγγέλλει ακόμα να ενεργήσουν έρευνα «*μετά της αυτόσε στρατιωτικής δυνάμεως εις παν μέρος εις ο υπάρχει και η ελαχίστη υπόνοια ότι υπάρχουν κεκρυμμένα όπλα εν περιπτώσει δε ανευρέσεως τοιούτων θέλετε κατάσχει ταύτα, συλλάβει δε τους αποκρύψαντες και αποστείλετε τούτους ενταύθα υπό συνοδείαν*». Ο Διοικητής καλεί και τρία μέλη από την κοινότητα Θεολόγου να πάνε στο Λιμένα για τελειότερη πληροφορική συνέννοηση για όλα τα ζητήματα που τους αφορούσαν⁸⁹.

89. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ.30-31, αρ.εγ.3.

Ο Κωνσταντίνος Μελάς παρέμεινε στη Θάσο ως τις 8.11.1912, ημέρα που γράφει την επιστολή του στην Πηνελόπη Δέλτα από το νησί αυτό. Την ίδια, όμως, ημέρα βρίσκεται και στον όρμο της Μυτιλήνης ως αρχηγός του ναυτικού αγήματος που κατέλαβε το νησί. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι πώς είναι δυνατόν στις 8.11.1912 να γράφει από τη Θάσο ο Κ. Μελάς και την ίδια ημέρα να συμμετέχει και στις επιχειρήσεις της Μυτιλήνης; Είναι παράξενο, βέβαια, αλλά υπάρχει η εκδοχή της σύγχυσης παλαιού και νέου ημερολογίου ή το πρωί να έγραφε από τη Θάσο και το απόγευμα να βρέθηκε στη Μυτιλήνη. Το γεγονός που αναφέρει ότι είναι στις 8.11.1912 διοικητής της Θάσου, ενώ στις 5.11.1912 υπογράφει ως διοικητής ο Βασίλειος Σκουρλέτης, εξηγείται, γιατί ο Βασίλειος Σκουρλέτης τοποθετήθηκε ως πολιτικός διοικητής, ενώ ο Κων/νος Μελάς ήταν στρατιωτικός διοικητής του ναυτικού αγήματος κατοχής, είχε δηλαδή προσωρινό χαρακτήρα μέχρι να παραδώσει τη διοίκηση του νησιού στον πολιτικό διοικητή.

Το πρόβλημα που αντιμετώπισε η πρώτη ελληνική διοίκηση της Θάσου ήταν το ζήτημα του Βακουφίου. Υπάλληλοι του Βακουφίου, που καταπίεζαν τους κατοίκους, όταν διοικούσαν, κακοποιήθηκαν και εγκατέλειψαν τις θέσεις τους. Η απόκρυψη όπλων από το Διευθυντή του Βακουφίου και η έρευνα που ακολούθησε, προκάλεσε διάσταση, που δεν μπορούσε να γεφυρωθεί. Η νηοψία του ατμοπλοίου «*Thassos*» επέτεινε την κατάσταση και ο Διευθυντής του Βακουφίου εγκατέλειψε τη Θάσο κι αφού ήλθε στην Αλεξάνδρεια άρχισε να κακολογεί το στρατό κατοχής της Θάσου. Συνήγορος των ελληνικών συμφερόντων εμφανίστηκε τότε ο φιλοβακουφικός δήμαρχος Θάσου Γεώργιος Θωμαΐδης, ο οποίος στην από 13/26 Νοεμβρίου 1912 αναφορά του προς τον αντιβασιλιά της

Αιγύπτου Αμπάς Χιλμή Β΄ υπερασπίζεται το άγλημα κατοχής και τα ελληνικά δίκαια. Αν και η αναφορά περιέχει αρκετές ανακρίβειες, αφού το Δημήτριο Κονταράτο τον αναφέρει ως Ιωάννη, ότι οι τουρκικές Αρχές ανήλθαν στο πλοίο του ναυάρχου Π. Κουντουριώτη, ενώ ο Π. Κουντουριώτης δε συμμετείχε στην επιχείρηση της Θάσου, και ότι, επειδή καταπιέζονταν οι Θάσιοι από Τούρκους και βακουφικούς υπαλλήλους, εξανέστη ο θασιακός λαός και κατέφυγε τάχα στον ελληνικό στόλο που ναυλοχούσε στη Λήμνο για να ζητήσει την προστασία του. Η αναφορά, όμως, αυτή περιέχει και ενδιαφέρουσες πληροφορίες. Μνημονεύεται ο άτυχος πόλεμος του 1897, όπου 201 Θάσιοι έσπευσαν να καταταγούν και να αγωνισθούν στις τάξεις του ελληνικού στρατού. Η τουρκική Κυβέρνηση επίμονα εξήτησε τότε να αποστείλει όπλα και στρατό για να καταδιώξει τους αγωνιστές, αλλά οι υπάλληλοι του Βακουφίου, που αντιπροσώπευαν το Διευθυντή, που απουσίαζε, αρνήθηκαν να επιτρέψουν την αποστολή τουρκικού στρατού στη Θάσο «και τους διαφοροτρόπως καταδιωχθέντας νομίμως και πατρικώς υπερήσπασαν». Το αντίθετο συνέβη στην περίπτωση του γεγονότος της απελευθέρωσης της Θάσου. Ο Διευθυντής του Βακουφίου αντί να επιδείξει την πατρική μέριμνά του, όπως έκανε παλιότερα, προέβη σε αιμοχαρείς αντενέργειες. Γιατί «αυτός ούτος παρώτρυνε τους αναφερθέντας της τουρκικής Κυβερνήσεως αντιπροσώπους επί συνεννοήσει αυτών προσεκάλεσε και ήλθον εθελονταί (δηλ. γιουρούκηδες) και όπλα άτινα μεταφερθέντα απ' ευθείας εις τα γραφεία του Βακουφίου διεμοιράσθησαν εις πάντα ενταύθα παρεπιδημούντα Μωαμεθανόν, ως και εις πάντα ανά τα χωρία ευρισκόμενον υπάλληλον του Βακουφίου, ούτω δε διεσπάρη φόβος και τρόμος

εις τους κατοίκους, θεωρούντας ενεργόν όλων τούτων την διεύθυνσιν του Βακουφίου»⁹⁰.

Ο δήμαρχος Θάσου Γ. Θωμαΐδης δικαιολογώντας την ενέργεια του Διοικητή για τον αφοπλισμό και των υπαλλήλων του Βακουφίου σημειώνει στην ίδια αναφορά του ότι ο λαός απαίτησε και τον αφοπλισμό του Βακουφίου, γιατί είχε εφοδιασθεί και με ξένα όπλα. Έτσι αναφέρει: «Ο Διοικητής της κατοχής διά του υπασπιστού του ρώτησε επανειλημμένως τον Διευθυντήν υμών, εάν υπάρχωσι παρ' αυτών και ξένα όπλα, του Διευθυντού αρνηθέντος ότι έχει και ξένα όπλα, κατόπιν όμως υποδείξεως άλλων υπαλλήλων, ωριμώτερον σκεφθέντος, μετά μίαν ώραν απεφάσισε και παρέδωκε περί τα δέκα ξένα, της τουρκικής Κυβερνήσεως δηλ. όπλα, ότι και ο Διοικητής δυσπιστήσας εξήτησε και την των υμετέρων όπλων παράδοσιν, παρεξηγήσας μεγάλως την διεύθυνσιν του Βακουφίου.

Ει και εμεσολάβησεν η ως άνω ρηθείσα προς το Βακούφιον δυσπιστία τε και παρεξήγησις, όμως και πάλιν ο της κατοχής Διοικητής ιδιαίτερος προσεκάλεσε τον Διευθυντήν του Βακουφίου και επισήμως συνέστησεν αυτώ ότι, εάν η ελληνική Κυβέρνησις κατέλαβε την νήσον, όμως σκοπόν έχει ίνα προστρέχη και συνδράμη την διεύθυνσιν προς περιφρούρησιν των χεδιβικών συμφερόντων και προς ασφάλειαν της ζωής και ησυχίας των υπαλλήλων αυτής έναντι του δικαίως φανατισθέντος φρονήματος του λαού εναντίον των υπαλλήλων του Βακουφίου. Δυστυχώς όμως και την φοράν

90.Βλ. Τάσου Αθ. Γριτσόπουλου, Δήμαρχος Θάσου Γεώργιος Δ. Θωμαΐδης (1904-1916), Θασιακά,τ.10 (1996-1997) σ.256, αρ.εγ.1.

ταύτην παρεξηγήθησαν οι υπάλληλοί σας, καθότι οι ανά τα χωρία μουχαφίζηδες ήλθον και παραπονέθησαν ότι δήθεν καταδιώκονται και κακοποιούνται παρά των κατοίκων, όπερ κατόπι αυστηράς εξετάσεως του Διοικητού της κατοχής απεδείχθη ψευδές... »⁹¹.

Το θέμα της προστασίας των χεδιβικών συμφερόντων της Θάσου απασχόλησε τις τοπικές Αρχές αλλά και το κοινό των Θασίων. Για την αντιμετώπιση του θέματος συστήθηκε τετραμελής επιτροπή για να συντάξει αναφορά που να ενημερώνει την ελληνική Κυβέρνηση πάνω στο βακουφικό ζήτημα που είχε ανακύψει με την απελευθέρωση της Θάσου. Ο δικηγόρος Δημήτριος Κλωνάρης συνέταξε την αναφορά και ο ίδιος κατέβηκε στην Αθήνα για να την επιδώσει. Η αναφορά αυτή απευθύνεται στον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο και στον υπουργό Εξωτερικών Λάμπρο Κορομηλά, είναι τεκμηριωμένη και ανατρέπει τους ισχυρισμούς του Βακουφίου. Προτάσσει το ιστορικό της παραχώρησης της Θάσου στο Μεχμέτ Αλή, τους αγώνες Θασίων και Βακουφίου και στο τέλος καταλήγει: «*Εκ της ανωτέρω συντόμου μελέτης, η οποία απορρέει εκ των ανά χείρας μας ευρισκομένων εγγράφων και εκ της πολυετούς χρήσεως εξάγεται: α) Ότι το Βακούφιον της Θάσου έλκον την αιτίαν ιδρύσεώς του εξ αγαθοεργού σκοπού του αφιερωτού, ιδρύθη υπέρ και ουχί κατ' αυτής και κατά συνέπειαν το Βακούφιον τούτο προωρίσθη να χρησιμεύσει ως ιερός φρουρός περιουσίας κληροδοτηθείσης υπέρ διαφόρων αγαθοεργών σκοπών της νήσου μας. β) Ότι ο σουλτάνος κατά παράβασιν του νόμου παρεχώρησε προσόδους δημοσίας, δεν έπαυσεν εν τούτοις εξασκών εν τη αυτοδιοικήτω νή-*

σω μας τα κυριαρχικά του δικαιώματα. γ) Ότι οι φόροι και ουχί αι γαίαι της Θάσου, ως εσφαλμένως νομίζεται, είναι το αντικείμενον της γενομένης παραχωρήσεως, διότι ως εξάγεται εκ της ανέκαθεν ενασκηθείσης χρήσεως και εξ επισήμων εγγράφων αι γαίαι της Θάσου μετά των δασών, καθαρώς ιδιόκτητοι ούσαι και ουχί δημόσιαι, δεν ήτο δυνατόν να παραχωρηθώσι εκ μέρους του σουλτάνου, ως μη έχοντος ουδεμίαν εις αυτήν εξουσίαν, τουθ' όπερ και αυτό τούτο το Βακούφιον αναγνώρισε δι' αγοράς γαιών και διαφόρων άλλων κτημάτων παρά των κατοίκων της νήσου. Εκτός δε των ελαχίστων τούτων κτημάτων το Βακούφιον ουδεμίαν άλλην περιουσίαν κέκτηται εν Θάσω. Η περιουσία του Βακουφίου τούτου ευρίσκεται εν Αιγύπτω εις γαίας. δ) Ότι ασχέτως προς το ζήτημα του εγκύρου ή μη της παραχωρήσεως των φόρων της νήσου μας υπό του σουλτάνου προς τον Μεμχέτ Αλή πασάν, το γεγονός ότι οι παραχωρηθέντες ούτοι φόροι απορρέοντες εκ των επί της νήσου κυριαρχικών του δικαιωμάτων και κατά συνέπειαν υφιστάμενοι, εφ' όσον υφίστατο και η κυριαρχία του αύτη, άγει εις το συμπέρασμα ότι καταλυθείσης της τουρκικής κυριαρχίας διά της υπό του ελληνικού στρατού καταλήψεως της νήσου, αυτοδικαίως επέρχεται η κατάργησις παντός επί των φόρων τούτων δικαιώματος του Βακουφίου και μεταβιβαζομένων τούτων κατά φυσικόν λόγον προς την κυρίαρχον ελλ. Κυβέρνησιν...»⁹².

Ο ισχυρισμός του Δημ. Κλωνάρη ότι οι φόροι στο Βακούφι μεταβιβάσθηκαν από το σουλτάνο στο Μεχμέτ Αλή και εφόσον επανήλθε η Θάσος στο σουλτάνο, επανήλθαν και οι απορρέοντες

91.Βλ. Τάσου Αθ. Γριτσόπουλου, ό.π., σ.258, αρ.εγ.1.

92.Βλ. Παναγιώτας Γ. Δαλγιαννάκη, Δημήτριος Κλωνάρης, ο πρώτος Θάσιος πολιτικός, Θασιακά, τ.14 (2007-2008), σ.165-166, αρ.εγ.1.

φόροι, και επομένως, αφού καταργήθηκε η σουλτανική κυριαρχία στη Θάσο, καταργήθηκαν και οι φόροι, οι οποίοι αυτόματα περιήλθαν στο Ελληνικό Δημόσιο «δικαιώματι πολέμου». Άλλωστε το Βακούφι της Θάσου, σύμφωνα με απόφαση τμήματος του Συμβουλίου της Οθωμανικής Επικρατείας, ανήκει στα μη αληθή, και ως εκ τούτου υπάγεται «εις την κατηγορίαν των μη αληθών Βακουφίων και δη ιδρυθέν παρά τας διατάξεις του ιερού νόμου είναι επιδεκτικόν ακυρώσεως και καταργήσεως»⁹³.

Οι Θάσιοι συνέχισαν να πληρώνουν τους φόρους που πλήρωναν στο οθωμανικό κράτος μέχρι που ενσωματώθηκαν στο ελληνικό σύστημα φορολογίας. Οι φόροι που καταβάλλονταν στους βακουφικούς, όμως, καταργούνται. Η Θάσος σιγά σιγά αρχίζει να οργανώνεται και να προσαρμόζεται. Η περίοδος αυτή της προσαρμογής διαφωτίζεται από μια σειρά εγγράφων που εκδίδει η Διοίκηση και διασώζονται στο Πρωτόκολλο εισαγομένων εγγράφων της κοινότητας Άνω Θεολόγου των ετών 1912-1915. Από τα έγγραφα που καταχωρούνται μαθαίνουμε ότι στις 22.11.1912 ο διοικητής Β. Σκουρλέτης πληροφορεί τους κατοίκους της Θάσου ότι στη Χίο συστήθηκε στρατοδικείο, στην αρμοδιότητα του οποίου υπάγονται όλα τα αδικήματα του στρατιωτικού και κοινού ποινικού νόμου, καθώς κι εκείνα τα αδικήματα που θα θεωρούνται ότι προσβάλλουν την ασφάλεια του τόπου ή διασαλεύουν τη δημόσια τάξη. Με το ίδιο έγγραφο γνωστοποιεί στους κατοίκους του νησιού ότι πρέπει να χαρτοσημαίνονται οι τυχόν αγοραπωλησίες που γίνονται με απλά χαρτιά. Καθιστά γνωστό ακόμα στους Θασίους ότι

απαγορεύεται η διενέργεια αρχαιολογικών ανασκαφών και η εξαγωγή αρχαιοτήτων και κάνει έκκληση σ' όσους κατέχουν αρχαιότητες ή όσοι γνωρίζουν πού υπάρχουν, να ειδοποιούν τη Διοίκηση για να περισυλλέγονται προκειμένου να τοποθετηθούν στο Μουσείο που πρόκειται να συσταθεί. Τους υπενθυμίζει ακόμα ότι η Θάσος βρίσκεται σε κατάσταση πολιορκίας και ότι η δικαιοδοσία του έκτακτου στρατοδικείου της Λήμνου δεν έχει πάψει⁹⁴.

Οικονομικός επίτροπος Θάσου έχει τοποθετηθεί ο Κ. Μορφόπουλος, όπως προκύπτει από έγγραφο, που απευθύνει ο δήμαρχος Θάσου Γεώργιος Θωμαΐδης στον προεστό και δημογέροντες Άνω Θεολόγου, οι οποίοι παρακινούνται να πραγματοποιήσουν έρανο για τις ανάγκες του αγώνα. Το έγγραφο φέρει ημερομηνία 23.11.1912 και επομένως η τοποθέτηση του Κ. Μορφόπουλου πρέπει να έγινε προ της ημερομηνίας αυτής. Για τον έρανο που διενεργήθηκε μαθαίνουμε από νεότερο έγγραφο ότι συγκεντρώθηκε ένα ποσό που ανήλθε στις 13.324 δρχ. και 40 λεπτά⁹⁵.

Στο τελωνειακό κατάστημα Λιμεναρίων διορίζεται ο Κων/νος Σ. Λαμπίρης ως αντιπρόσωπος του οικονομικού επιτρόπου Κ. Μορφοπούλου. Προσλαμβάνονται αγροφύλακες και πολιτοφύλακες για να βοηθούν το έργο του Διοικητή σε χωριά της Θάσου. Από τον Οκτώβριο του 1912 αναφέρονται ως πολιτοφύλακες (χωροφύλακες) του Θεολόγου ο Γιαννάκης Γιαννακούδης, ο Σωτήριος Τσίμας, ο Χρήστος Τσίμας και ο Γεώργιος Καπνηρός⁹⁶. Από έγγραφο που απευθύνει στις 21.10.1912 ο σταθμάρχης των Λιμενα-

93.Βλ. Α .Ε.Βακαλοπούλου, ό.π., σ.187, αρ.εγ.67. Βλ. και Παν. Δαλιγιαννάκη, ό.π., σ.165.

94.Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ.33-34, αρ.εγ.5.

95.Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ.24. Βλ. και Πρωτόκολλο εισαγομένων εγγράφων της κοινότητας Άνω Θεολόγου των ετών 1912-15, σ.35-36.

96.Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, ό.π., σ.23, υποσ.18.

ρίων Μ. Σκαρλάς στους κοινοτάρχες μαθαίνουμε ότι παραγγέλλεται να συσταθεί πολιτοφυλακή 18 ανδρών, που να διαιρεθεί σε 3 τμήματα, και να ορισθεί αρχηγός σε κάθε τμήμα, που να είναι υπεύθυνος για κάθε παράβαση και να μην επιτρέπουν σε κανένα πολίτη να πυροβολεί ή να διαταράττει την ησυχία και ότι «εάν ίδωσι κανένα ένοπλον, εκτός των περιπολούντων, να εκφωνήσωσι το παράγγελμα αλτ δ.λ.δ. στάσιν επί τρεις φορές και εις την τρίτην φοράν να πυροβολήσωσιν εις τον αέρα και αν αυτός φεύγει να τον φρονεύσωσιν»⁹⁷. Η κατοχή της Θάσου από το ελληνικό στρατιωτικό άγημα πρέπει να έχει λήξει, όπως προκύπτει από τις διαταγές του διοικητή Β. Σκουρλέτη, που φέρουν ημερομηνίες 2.12.1912 και 18.12.1912, αφού δίνεται εντολή στον προεστό και στη δημογεροντία Άνω Θεολόγου να παραδώσουν στους χωριανούς τους τα όπλα συστήματος γκρα, που είχαν κατασχεθεί κατά τις πρώτες ημέρες της κατοχής⁹⁸. Άλλες διαταγές του Διοικητή αναφέρονται σε ιδιωτικές υποθέσεις που δίνουν λύσεις ή εγκρίνουν ενέργειες της προεστοδημογεροντίας.

Η οργάνωση των υπηρεσιών της Θάσου προχωρεί με γοργό ρυθμό. Στις 9.1.1913 ο διοικητής Β. Σκουρλέτης στέλνει στο Θεολόγο το χωροφύλακα Ιωάννη Κοντολέβα για την εδραίωση της δημόσιας ασφάλειας, την προστασία των δασών και τη διαφύλαξη των αρχαιοτήτων, και με την εντολή να υπάγονται οι διορισμένοι α-

γοφύλακες και πολιτοφύλακες στις άμεσες διαταγές του⁹⁹. Αστυνομικά καθήκοντα Θάσου αναλαμβάνει ο ενωμοτάρχης Ιωάννης Καλυβίτης, που υπογράφει διάφορες διαταγές και εγκυκλίους ως αστυνομικός υποδιευθυντής Θάσου. Λίγο αργότερα, στις 18.4.1913, ενημερώνεται ο αστυνομικός σταθμός Θεολόγου από τον Ιωάννη Καλυβίτη ότι πρόκειται να αφιχθεί στη Θάσο ειρηνοδίκης για την εκδίκαση ποινικών και πολιτικών υποθέσεων. Τοποθετείται ως πρώτος ειρηνοδίκης Θάσου ο Ε. Τρακάκης, ο οποίος παραμένει στη Θάσο και κατά τα επόμενα έτη, αφού υπογράφει σε έγγραφα των ετών 1914 και 1915, που καταχωρούνται στο Πρωτόκολλο των εισαγομένων εγγράφων Άνω Θεολόγου των ετών 1912-1915¹⁰⁰.

Από άλλα έγγραφα που κοινοποιούνται στις κοινότητες μαθαίνουμε ότι προβλέπονται αυστηρές ποινές για τους εμπρηστές των δασών ή για όσους, ενώ προσκαλούνται, αποφεύγουν να τρέξουν για την κατάσβεση των πυρκαγιών των δασών¹⁰¹. Λαμβάνονται προστατευτικά μέτρα για τη διάσωση των λαγών, των περδικών και άλλων πτηνών, που κινδυνεύουν να εξαφανιστούν από την παράνομη θήρα, ενώ η αστυνομική υποδιεύθυνση Θάσου ενδιαφέρεται και για την επισκευή των κοινοτικών δρόμων, που είχαν καταστραφεί από τις βροχές¹⁰². Για τη λειτουργία του σώματος της αγροφυλακής ο Χ. Κ. Βοζίκης, γενικός διοικητής νήσων Αιγαίου, που είχε έδρα τη Μυτιλήνη, αποστέλλει στις 2.4.1913 τα άρθρα

97. Το έγγραφο βρίσκεται στα χέρια μου. Διασωζόταν στο φάκελο Δ. Κλωνάρη, που μου παρέδωσε ο μακαρίτης καθηγητής μου Απ. Βακαλόπουλος.

98. Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.23, υποσ.16. Για το πρώτο έγγραφο υπάρχει παραπομπή στο Πρωτόκολλο της κοινότητας Άνω Θεολόγου των ετών 1912-1915, ενώ το δεύτερο δημοσιεύεται στο Παράρτημα των εγγράφων σ.24, αρ.εγ.6.

99. Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.18. Βλ. ακόμα και Πρωτόκολλο, ό.π., σ.26-27.

100. Βλ. Πρωτόκολλο, ό.π., σ.86 και 90. Πρβλ. και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.23.

101. Βλ. Πρωτόκολλο, ό.π., σ.28.

102. Βλ. Πρωτόκολλο, ό.π., σ.28-30. Βλ. ακόμα και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.23.

12,17,19,20 και 22 του ΓΣΙΗ νόμου, που καταχωρούνται στο Πρωτόκολλο στις 23.5.1913, για να λάβουν γνώση οι προεστοδημογέροντες, οι οποίοι προέβαιναν στις προσλήψεις των αγροφυλάκων¹⁰³. Ενημερώνεται ο αστυνομικός διευθυντής Θάσου Ιωάννης Καλυβίτης για τις σχολικές εφορευτικές επιτροπές των σχολείων που υπάρχουν, για την κινητή και ακίνητη περιουσία τους, για τα ετήσια εισοδήματά τους, για τα κοινοτικά σχολεία, για τα σχολεία που συντηρούνται από ιερούς ναούς ή μονές ή από άλλους πόρους κ.ο.κ.¹⁰⁴. Δήμαρχος Θάσου αυτή την περίοδο είναι ο Δ. Θωμαΐδης, ο οποίος διαβιβάζει τα έγγραφα των Αρχών στις κοινότητες της Θάσου. Σ' ένα μόνο νεότερο αντίγραφο, που φέρει ημερομηνία 30.10.1914, υπογράφει ως δημαρχεύων ο Γεώργιος Πιτόνης,¹⁰⁵ ενώ σε μερικά νεότερα υπογράφει ως δημαρχεύων ο Ν. Χ. Σκαρμαγκάς¹⁰⁶.

Η Θάσος μετά την απελευθέρωσή της αποτελεί ένα ενδιάμεσο σταθμό για τα πολεμικά πλοία του ελληνικού στόλου. Από τα ημερολόγια που μας διασώθηκαν πληροφορούμαστε τα ονόματα των πλοίων που έρχονται ή φεύγουν από τη Θάσο. Έτσι από το ημερολόγιο του Π. Γκίνη μαθαίνουμε ότι στις 11.4.1913 αποπλέει για Θάσο ο «Κανάρης»¹⁰⁷. Στις 29.4.1913 ο «Ιέραξ» μεταφέρει από

τη Θάσο τρόφιμα για το στρατό των Ελευθερών, που δεινοπαθεί από τις αλλεπάλληλες επιθέσεις του πολυάριθμου βουλγαρικού στρατού¹⁰⁸. Στις 12.5.1913 ο ίδιος ο «Αβέρωφ» πλέοντας για Καβάλα «χάριν επιδείξεως» δέχτηκε βολές πυροβόλων από τρία σημεία της πόλης. Ο «Αβέρωφ», όμως, δεν ανταπέδωσε για να μην προκαλέσει θύματα στον ελληνικό πληθυσμό της πόλης¹⁰⁹. Στις 20.5.1913 η «Σαπφώ» «αποπλέει παραλαβούσα τον φορητόν σταθμόν ασυρμάτου προς εγκατάστασιν αυτού εις Θάσον»¹¹⁰.

Από τη Θάσο διέρχονται ακόμα και βουλγαρικά πλοία. Στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» σημειώνεται ότι στις 4.6.1913 διήλθε από τη Θάσο ένα βουλγαρικό εμπορικό πλοίο¹¹¹. Στις 14.6.1913 ο Διοικητής της Θάσου πληροφορείται ότι οι Βούλγαροι ετοιμάζονται από το Πόρτο Λάγο μ' ένα σώμα ενισχυμένο με πυροβολικό να καταλάβουν τη Θασοπούλα, είδηση που είχε ως αποτέλεσμα να διαταχθεί ο «Λέων» να μεταβεί για να παρεμποδίσει την κατάληψη της Θασοπούλας από τους Βουλγάρους¹¹². Στις 18.6.1913 διατάσσεται ο «Αετός» να μεταφέρει από τη Θάσο στο Σταυρό τους 145 άνδρες της διλοχίας των Ελευθερών που είχαν καταφύγει στο νησί,¹¹³ ενώ στις 21.6.1913 κηρύσσεται επίσημα ο αποκλεισμός των

103.Βλ. Πρωτόκολλο, ό.π., σ.31-33. Βλ. ακόμα και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.24.

104.Βλ. *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.25. Βλ. και Πρωτόκολλο, σ.34-35.

105.Βλ. Πρωτόκολλο, σ.82.

106.Βλ. Πρωτόκολλο, σ.102,104 και 105.

107.Βλ. *Βερονίκης Δαλακούρα*, Η Θάσος μέσα από το «Ιστορικό ημερολόγιο της Β' μοίρας Θωρηκτών του στόλου του Αιγαίου» (3 Οκτ. 1912-9 Σεπτ.1913), *Θασιανά*, τ.14 (2007-2008), σ.147.

108.Βλ. *Σ. Ι. Δούσμανη*, Το ημερολόγιον του κυβερνήτου «Γ. Αβέρωφ» κατά τους πολέμους 1912-1913, Αθήνα 1940, σ.70. Πρβλ. και *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, Το ιστορικό της απελευθέρωσης Θάσου και Καβάλας, *Θασιανά*, τ.11 (1998-2000), σ.364.

109.Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, ό.π., σ.364. Βλ. και *Σ. Ι. Δούσμανη*, ό.π., σ.325-327.

110.Βλ. *Βερονίκης Δαλακούρα*, ό.π., σ.147.

111.Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, ό.π., σ.364. Βλ. και *Σ. Ι. Δούσμανη*, ό.π., σ.348.

112.Βλ. *Σ. Ι. Δούσμανη*, ό.π., σ.351-352.

113.Βλ. *Σ. Ι. Δούσμανη*, ό.π., σ.355.

παραλίων της Μακεδονίας και Θράκης σ' απόσταση 5 μιλίων από την ακτή¹¹⁴.

Από τον Απρίλιο του 1913 είχαν αρχίσει οι μικροσυμπλοκές μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων στην περιοχή του Παγγαίου. Ο ελληνικός στρατός με τις νικηφόρες μάχες που έδωσε στο Κιλκίς και Λαχανά αναπτέρωσε το ηθικό των Ελλήνων. Ο ελληνικός στόλος παρακολουθούσε τον προελαύνοντα ελληνικό στρατό και συμπλήρωνε το έργο εκείνου. Καθημερινά άλλαζε αγκυροβόλιο, ώσπου κατέστησε μόνιμο ορμητήριό του τη Θάσο. Στις 24.6.1913 τα περισσότερα πλοία του ελληνικού στόλου βρίσκονται ακόμα στο Τσάγεζι. Η σχετική εγγραφή υπάρχει στο ημερολόγιο του Π. Γκίνη, που αναφέρει: «24 Ιουνίου (1913) Δευτέρα: Απόπλους Σπετσών εκ Σταυρού και κατάπλους αυτού εις Τσάγεζι συναντηθέν μετά του λοιπού στόλου την 8 π.μ., ένθα εισίν ηγκυροβολημένα **Αβέρωφ, Ψαρά, Πάνθηρ, Αετός, Ασπίς, Δόξα**. Η Ύδρα απέπλευσε διά Θάσον»¹¹⁵.

Στη Θάσο ναυλοχεί η μοίρα του Πέτρου Γκίνη. Από τις 25.6.1913, όμως, άρχισαν να συρρέουν στη Θάσο και τα υπόλοιπα πλοία του ελληνικού στόλου. Τα πρώτα πλοία που καταφθάνουν είναι ο «**Αβέρωφ**» με τον «**Πάνθηρα**» και τη «**Δόξα**». Στο ημερολόγιο του Π. Γκίνη αναφέρεται: «25 Ιουνίου (1913) Τρίτη: Απόπλους **Αβέρωφ** με τον **Πάνθηρα** και **Δόξης** διά Θάσον αναλαβόντος την αρχηγίαν των ενταύθα αγκυροβολημένων πλοίων του Μοιράρχου»¹¹⁶. Ο «**Αβέρωφ**» βρίσκεται στη Θάσο, αφού βάρκα από την

Καβάλα καταφθάνει το πρωί της 26^{ης} Ιουνίου 1913 για να αναγγείλει στον αρχηγό του στόλου Π. Κουντουριώτη την αποχώρηση των Βουλγάρων από την Καβάλα. Το «**Δόξα**» έλαβε εντολή να αναχωρήσει αμέσως από τη Θάσο για Καβάλα. Επομένως και το «**Δόξα**» βρισκόταν στη Θάσο, όταν έγινε το σχέδιο της εικονικής απόβασης στην Καβάλα, που πέτυχε, αφού η αποχώρηση των Βουλγάρων έγινε στη συνέχεια αναίμακτα από την πόλη. Η εκτέλεση της εικονικής απόβασης είχε ανατεθεί στον αντιπλοίαρχο Ηπίτη, κυβερνήτη του θωρηκτού «**Ύδρα**», στον οποίο διέθεσαν και τα πολεμικά «**Λέων**», «**Λόγγη**», «**Ασπίς**» και «**Μυκάλη**». Ο κυβερνήτης του «**Αβέρωφ**» Σ. Ι. Δούσμανης σημειώνει στις 24.6.1913, ημέρα Δευτέρα: «Η «**Ύδρα**», μετά την άφιξίν της εις Θάσον, μας ραδιογραφεί ότι κατέπλευσαν αυτόι τα δύο εμπορικά περίων το χθεσινόν ραδιογράφημα του υπουργείου των Ναυτικών, αλλά άνευ στρατού, και ότι ήρχισαν ήδη την εκτέλεσιν κινήσεων προδιδουσών απόβασιν του στρατού»¹¹⁷. Επομένως στις 24.6.1913 το θωρηκτό «**Ύδρα**» με τα πολεμικά «**Λέων**», «**Λόγγη**», «**Ασπίς**» και «**Μυκάλη**» βρίσκονται ήδη στη Θάσο.

Από 27 έως 30 Ιουνίου 1913 ο ελληνικός στόλος, που ήταν διασκορπισμένος, αρχίζει να συγκεντρώνεται στη Θάσο. Στις 27.6.1913 το ταχυδρομικό πλοίο του στόλου «**Αργολίς**», αφού μόιρασε την αλληλογραφία στο Τσάγεζι, αναχώρησε για τη Θάσο, «όπου το προσωρινόν ορμητήριον του στόλου»¹¹⁸. Την ίδια ημέρα κατέφθασαν στη Θάσο η «**Κρήτη**» και τα «**Ψαρά**», για να συνενω-

114.Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ.357.

115.Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ. 147-148.

116.Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ. 148.

117.Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 358-359. Βλ. και Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό.π., σ.365.

118.Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ. 148.

θούν με τον υπόλοιπο στόλο. Στις 28.6.1913 η «**Μήτηρ Αργυρή**» με προσκόπους έρχεται στη Θάσο,¹¹⁹ ενώ η «**Κρήτη**» την άλλη μέρα πηγαίνει στο Τσάγεζι για να μεταφέρει τρόφιμα στα εκεί πλοία¹²⁰. Στις 30.6.1913 ο «**Αετός**» αναχωρεί στις 5.50 π.μ. για το Σταυρό της Χαλκιδικής και από εκεί για τη Θάσο. Στις 6.00 π.μ. αναχωρούν οι «**Σπέτσαι**» από το Τσάγεζι και φθάνουν στη Θάσο γύρω στις 11.30 π.μ. Στη Θάσο βρίσκει αγκυροβολημένα τα πλοία «**Αβέρωφ**», «**Πάνθηρ**», «**Αετός**», «**Ν.Γενεά**», «**Λόγχη**», «**Κούτσης**» και το ανθρακοφόρο «**Αλίκη**», στο οποίο συνέβη και ένα κρούσμα χολέρας. Την ίδια ημέρα καταπλέει στη Θάσο και το θωρηκτό «**Υδρα**»¹²¹.

Στις 5.7.1913 αγκυροβολημένα είναι στον όρμο της Θάσου τα πλοία «**Σπέτσαι**», «**Ν. Γενεά**», «**Λόγχη**», «**Μυκάλη**» και τα ανθρακοφόρα «**Αρχιμήδης**» και «**Αλίκη**». Την ίδια ημέρα καταπλέουν στη Θάσο και το «**Αργολίς**», που μετέφερε πυρομαχικά για το «**Σπέτσαι**», και η «**Θεσσαλία**», που μετέφερε από την Ήπειρο στρατό της 8^{ης} Μεραρχίας για να ενισχύσουν το μέτωπο της Θράκης¹²².

Όλες σχεδόν οι εγγραφές στο ημερολόγιο του Π. Γκίνη για το μήνα Αύγουστο του 1913 αναφέρονται στη μεταφορά προσφύγων από τη Θράκη στα νησιά Θάσο και Σαμοθράκη, καθώς και στην Καβάλα. Έτσι στις 6.8.1913 βλέπουμε ότι μεταφέρονται πρόσφυγες από τη Μαρώνεια στη Θάσο με το «**Μιαούλης**», ενώ με το «**Ν.Κανελλόπουλος**» μεταφέρονται πρόσφυγες από το Πόρτο Λάγο¹²³. Στις 7.8.1913 αναχωρεί από τη Θάσο ο «**Ι.Σιφναίος**» για να

μεταφέρει από Μαρώνεια τους κατοίκους, που θα τους εγκαθιστούσε στη Θάσο και στην Καβάλα. Την επόμενη μέρα, στις 8.8.1913, αποβίβασε μετανάστες από το Πόρτο Λάγο στη Θάσο και Καβάλα το «**Ν.Κανελλόπουλος**», ενώ το «**Λέανδρος**» μεταφέρει μετανάστες από το Πόρτο Λάγο για να εγκατασταθούν κι αυτοί στη Θάσο και στην Καβάλα¹²⁴.

Άλλο ένα ημερολόγιο πολεμικού πλοίου που αναφέρεται στα γεγονότα της απελευθέρωσης της Καβάλας είναι του «**Ιέρακα**». Τα χαράματα της 26^{ης} Ιουνίου 1913 ο «**Ιέραξ**» έλαβε σήμα ν' αποπλεύσει από το Μούδρο. Με τη «**Νέα Γενεά**» κατέφθασαν στη Θάσο και αγκυροβόλησαν στις 9 και 50'. Το πλήρωμα κολύμβησε, έφαγε και αναπαύθηκε. Στις 4 η ώρα άρχισε η προετοιμασία για απόπλου από τη Θάσο και η άφιξή τους έξω από το λιμάνι της Καβάλας έγινε γύρω στις 7 και 30' μ.μ. Μέσα στο λιμάνι ήταν αγκυροβολημένο το «**Δόξα**»¹²⁵. Έκτοτε τα πολεμικά πλοία του ελληνικού στόλου πηγαινοέρχονται από τη Θάσο στην Καβάλα, περιπολούν και μεταφέρουν ναυτικά αγήματα και μονάδες στρατού για ενίσχυση της φρουράς της πόλης και την προώθηση μερικών τμημάτων απ' αυτά στις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Θράκης.

Στο Πρωτόκολλο εισαγομένων εγγράφων της κοινότητας Άνω Θεολόγου καταχωρούνται πολλά ενδιαφέροντα έγγραφα. Από σχετικό απόσπασμα πληροφορούμαστε ότι τα ελληνικά αντιτορπιλικά μετέφεραν στη Θάσο ένα ατμόπλοιο που ήταν γεμάτο από

119. Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ. 148.

120. Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ. 148.

121. Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ. 148.

122. Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ. 149.

123. Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ. 152.

124. Βλ. Βερονίκης Δαλακούρα, ό.π., σ. 153.

125. Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό.π., σ.367-368. Στο ημερολόγιο, όμως, του «**Γ. Αβέρωφ**» αναφέρεται ότι δόθηκε εντολή να πάνε στην Καβάλα τα πολεμικά «**Ιέραξ**» και «**Πάνθηρ**». Ο Ευθύμιος Γεωργίου, που έζησε τα γεγονότα, βεβαιώνει το 1975 ότι τον «**Ιέρακα**» συνόδευε η «**Νέα Γενεά**».

όπλα¹²⁶. Στο Πρωτόκολλο αυτό καταγράφονται τηλεγραφήματα, που προέρχονται από το Γενικό Στρατηγείο του βασιλιά Κωνσταντίνου και αφορούν την πορεία των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Περιγράφεται η μάχη του Κιρκιλίς, καθώς και η τριήμερη μάχη του Κιλκίς, ενώ ενημερώνονται οι κοινότητες για τη μάχη του Σεμετλή, όπου ο εχθρός τράπηκε σε άτακτη φυγή προς Τζουμαγιά. Δίνεται ακόμα η πληροφορία στους Θάσιους πως η Γαλλία εξακρίβωσε ότι οι απαχθέντες ομογενείς από την Καβάλα βρίσκονται στη Σόφια. Μια άλλη πιο ευχάριστη είδηση είναι ότι οι Δυνάμεις συνήνεσαν να παραμείνει η Καβάλα στην Ελλάδα¹²⁷.

Τον Ιούλιο του 1913 εμφανίζεται και η ασιατική χολέρα που χτύπησε μερικά χωριά της Θάσου. Η Διοίκηση Χωροφυλακής Θάσου επεσήμανε τον κίνδυνο και έδωσε εντολές να συσταθούν επιτροπές, που να επιβλέπουν την καθαριότητα των σπιτιών και να συμβάλλουν στην προστασία της δημόσιας υγείας, καθόσον τα περίχωρα της Θάσου μαστίζονταν από την ασιατική χολέρα. Μερικά κρούσματα διφθερίτιδας, που είχαν συμβεί πιο μπροστά, αντιμετωπίστηκαν με ορό, που κατέφθασε έγκαιρα στη Θάσο. Για τη θεραπεία της διστομίτιδας και της κλαπάτσας δίδονται οδηγίες, ενώ προτείνονται μέτρα για την προφύλαξη των κατοίκων από τη θανατηφόρα ασιατική χολέρα. Στις 20 Αυγούστου 1913 είχαν συμβεί τρία κρούσματα χολέρας στο Καζαβίτι και άλλα δύο στην Ποταμιά. Τα χωριά αυτά απομονώθηκαν και με αντιχολερικά εμβόλια η αρρώστια περιορίστηκε κι εξαφανίσθηκε. Για τον εμβολιασμό των

κατοίκων η ελληνική Κυβέρνηση είχε στείλει στη Θάσο το στρατιωτικό ιατρό Ιωάννη Καρδαμάτη¹²⁸.

Στις 31 Ιουλίου 1913 επισκέφθηκε τη Θάσο και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος. Επιτροπή Θασίων είχε μεταβεί στην Καβάλα για να παρουσιασθεί σ' αυτόν, αλλ' ο βασιλιάς συνοδευόμενος από τον πρίγκιπα Γεώργιο κατέφθασε ξαφνικά στο Λιμένα με το αντιτορπιλικό «*Δόξα*» στις 9 το πρωί, χωρίς να έχουν ειδοποιηθεί οι κάτοικοι για να τον υποδεχτούν¹²⁹.

Παράλληλα με την οργάνωση της διοίκησης στη Θάσο οργανώνεται και ένας λόχος εθελοντών από Θασίους, που είχε ως στόχο να υποστηρίξει τις επιχειρήσεις του ελληνικού στρατού σε περίπτωση που ξεσπούσε ο αναμενόμενος ελληνοβουλγαρικός πόλεμος. Την οργάνωση του εθελοντικού λόχου των Θασίων ανέλαβε ο αξιωματικός Γεώργιος Χατζηγογούσης. Πότε ήλθε στη Θάσο ο Γ. Χατζηγογούσης και πότε άρχισε την οργάνωση του εθελοντικού λόχου, δε γνωρίζουμε. Γνωρίζουμε, όμως, ότι στις 18.5.1913 υπήρχε ο εθελοντικός λόχος, αφού ο οπλαρχηγός του λόχου Γ. Χατζηγογούσης ευχαριστεί τον ιατρό Αυγουστή Αναστασιάδη για την οικονομική ενίσχυση των 15 μετζιτιών που έθεσε στη διάθεση του λόχου¹³⁰. Όταν ξέσπασε ο Β' Βαλκανικός πόλεμος, ο λόχος των εθε-

128. Βλ. Γ. Παπαευστρατίου, *Ιστορία της νήσου Θάσου*, Αλεξάνδρεια 1922, σ.122. Βλ. ακόμα και Πρωτόκολλο, σ.41-46, και *Κωνσταντίνου Χιόνη*, ό.π., σ.25.

129. Βλ. Γ. Παπαευστρατίου, ό.π., σ.161-162. Πρβλ. και Πέτρου Αζιώτη, *Η Θάσος*, σ.149, καθώς και Κ. Χιόνη, ό.π., σ.25-26. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ξεναγήθηκε στις αρχαιότητες, εκκλησιάστηκε στο ναό του Αγίου Νικολάου και επέστρεψε το μεσημέρι στην Καβάλα. Ο Ιωάννης Λαμπίρης, όταν έσπευσε να τον υποδεχθεί, τον προσφώνησε μ' ένα ποίημά του.

130. Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, ό.π., σ.374-375.

126. Βλ. Πρωτόκολλο, σ.36. Βλ. και *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, ό.π., σ.24.

127. Βλ. *Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη*, ό.π., σ.37.

λοντών της Θάσου είναι έτοιμος για να βοηθήσει τις επιχειρήσεις του ελληνικού στρατού. Περνά από τα Λιμενάρια, όπου προσφώνεται από τον Κώστα Λαμπίρη, και μεταβαίνει στην Καλλιράχη, όπου αναμένουν την κατάλληλη στιγμή για να περάσουν στην Καβάλα. Πληροφορούνται την αποχώρηση των Βουλγάρων και με το πλοίο του Καλλιραχιώτη Παπαβασιλείου προσπαθούν να περάσουν στην Καβάλα για να λάβουν μέρος στην καταδίωξη των Βουλγάρων. Κατά την αποχώρησή τους από την Καβάλα οι Βούλγαροι συγκεντρώθηκαν αρχικά στους Φιλίππους και ύστερα στο Δοξάτο, όπου σε αψιμαχία που έγινε με τους Θάσιους εθελοντές, κατά τη μαρτυρία του Ηλία Λαμπίρη (1889-1981), σκοτώθηκε ο Θεολογίτης Καφαντάρης¹³¹.

Το ερώτημα που προβάλλει σήμερα είναι ποιος είναι ο ακριβής χρόνος της μετακίνησης του εθελοντικού λόχου των Θάσιων από τη Θάσο στην Καβάλα. Έγινε το απόγευμα της 28^{ης} Ιουνίου 1913, όπως θυμόταν ο Ηλίας Λαμπίρης, ή στις 2 Ιουλίου 1913, όπως αναφέρεται στο ημερολόγιο του θωρηκτού «**Αβέρωφ**», που δημοσίευσε ο κυβερνήτης του Σ. Ι. Δούσμανης; Το ίδιο ημερολόγιο βέβαια κήκε ή εξαφανίστηκε. Ίσως να υπήρχαν σελίδες που δε συνέφερε σε κάποιον, γι' αυτό και δεν μπορεί να ελεγχθεί, αν δημοσιεύθηκε ως είχε, ή αν παραποιήθηκε το αρχικό κείμενο με νέες προσθήκες, αλλαγές ή κρίσεις. Γεγονός είναι ότι στις 7 και 18' της 28^{ης} Ιουνίου 1913 ο «**Ιέραξ**» έριξε με το πρωραίο ταχυβόλο του δύο «*άσφαιραι βολαί*» για να σταματήσει το εμπορικό πλοίο που έπλεε στην Καβάλα προκειμένου ν' αποφύγει τις τοποθετημένες νάρκες. Ποιο ήταν το εμπορικό αυτό πλοίο; Μήπως ήταν του Πα-

παβασιλείου, που αναφέρει ο Ηλίας Λαμπίρης, το οποίο αναγκάστηκε να επιστρέψει στη Θάσο, οπότε ο εθελοντικός λόχος των Θάσιων μεταφέρθηκε στις 2.7.1912 με το πολεμικό «**Λέων**»; Στους Θάσιους εθελοντές που συμμετείχαν στις επιχειρήσεις κατά Τούρκων και Βουλγάρων στους πολέμους 1912-13 απονεμήθηκαν τιμητικά μετάλλια. Τα μετάλλια αυτά υπογράφονται το 1914 από τον υπουργό των Ναυτικών Ελ. Βενιζέλο και βρίσκονταν στα χέρια του Κων/νου Πέτκου, Νικ. Λαμπίρη, Νίκου Στενού, Μήτσου Νάσκου κ.ά. Αλλά και πολλοί άλλοι έσπευσαν να καταταγούν εθελοντικά στο στρατό ξηράς και το ναυτικό. Ένας μάλιστα απ' αυτούς, ο Κων/νος Κοσινιάρης, έπεσε στη μάχη του Κιλκίς του Ιουνίου του 1913¹³².

Η Θάσος, μετά την απελευθέρωση της Καβάλας, γίνεται βασικό κέντρο διερχομένων τμημάτων του ελληνικού στρατού και στόλου. Από το ημερολόγιο του «**Αβέρωφ**» μαθαίνουμε ότι στις 28.6.1913 ήλθε στη Θάσο ένας ταγματάρχης με σώμα προσκόπων (άτακτο σώμα), που μεταφέρεται στην Καβάλα την άλλη μέρα μαζί μ' ένα λόχο του 29^{ου} ναυτικού συντάγματος, στις 1.7.1913 κατέφθασε το εμπορικό «**Δημήτριος**» μ' ένα τάγμα ευζώνων, στις 2.7.1913 το «**Κορωνάιος**» μ' άλλο τάγμα ευζώνων, στις 5.7.1913 το «**Θεσσαλία**», που μεταφέρει ολόκληρη μεραρχία, ενώ κατά το τριήμερο 7 έως 10 Ιουλίου εξακολουθεί η μεταφορά του στρατού από τη Θάσο στην Καβάλα με πλήθος μεταγωγικών. Κατά τη μεταφορά μάλιστα πέφτουν μερικά πυρομαχικά στη θάλασσα, που ανελκύνονται από ειδικό δύτη του ναυτικού¹³³.

131.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό.π., σ.374-375.

132.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό.π., σ.375-376.

133.Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό.π., σ.373-374.

Η χαρά της απελευθέρωσης των Θασίων μετατράπηκε σε λύπη, όταν διαδόθηκε ότι μεγάλη δύναμη έφερε αντίρρηση στην πρεσβευτική συνδιάσκεψη του Λονδίνου για την ενσωμάτωση της Θάσου στο ελληνικό κράτος. Η είδηση αυτή κατατρόμαξε τους Θασίους που συνήλθαν αμέσως σε πάνδημο συλλαλητήριο την 1^η Γενάρη 1913 μπροστά στο Διοικητήριο, όπου πρώτος μίλησε ο δεκαεννιάχρονος τότε Αύγουστος Θεολογίτης, ο οποίος πρότεινε την πυρπόληση του νησιού και τη διεκδίκηση της ένωσης με τα όπλα σε περίπτωση επαναφοράς του παλαιού καθεστώτος, άποψη επαναφοράς που υποστήριζε η ευρωπαϊκή δύναμη, η οποία δεν κατονομάζεται, αλλά όλοι γνώριζαν ότι ήταν η Αγγλία. Οι άλλοι δύο ομιλητές της Θάσου Β. Σκουρλέτης και ο κυβερνήτης του «Κανάρης» Γούδας ενθάρρυναν το λαό και ο πρώτος τον διαβεβαίωνε ότι «ο σεπτός υμών βασιλεύς, η κυβέρνηση αυτού, ο γενναίος ελληνικός στρατός, ο γενναίος υμών στόλος, αγρυπνούν και περιμένουν πάνοπλοι όπως κόψουν τας χείρας των βεβήλων, οίτινες θα απλώσουν εις την ιεράν ημών κληρονομιάν...», ενώ ο δεύτερος υποστήριζε ότι ο αξιόμαχος στρατός και στόλος έφεραν το σκάφος το ελληνικό σε ποθητό λιμένα και ότι «έκλεισε σχεδόν όλα τα τέκνα της εις τας αγκάλας της και δεν είναι δυνατόν ανθρωπίνη δύναμις να της αποσπάσει ένα εξ αυτών»¹³⁴.

Τον Απρίλιο του 1913 διάχυτες ήταν οι φήμες για παραχώρηση της Θάσου στη Βουλγαρία. Η πίεση της Ρωσίας στην Ελλάδα υπέρ της Βουλγαρίας ίσως να οδήγησαν σ' αυτές τις διαδόσεις.

134. Βλ. Ηλ. Σακούλη, Η είδηση της μη ενσωμάτωσης της Θάσου στο ελληνικό κράτος κατά την πρεσβευτική συνδιάσκεψη του Λονδίνου, Θασιακά, τ.10 (1996-1997), σ.565-569.

Γεγονός είναι ότι ο λαός συνήλθε και πάλι σε πάνδημο συλλαλητήριο και εξέδωσε ψήφισμα, το οποίο υπογράφεται από τους προέδρους των κοινοτήτων της Θάσου. Το ψήφισμα αυτό των Θασίων, που κοινοποιείται από το διοικητή της Θάσου Β. Σκουρλέτη στις 13.4.1912 στη Γενική Διοίκηση των νήσων του Αιγαίου, αναφέρει:

«Ο λαός της Θάσου, η οποία συγκαταλέγεται μεταξύ των πρώτων ιστορικών χρόνων, διατηρήσασα αμιγή τον ελληνικότατον χαρακτήρα της, η κατά μέγα μέρος συντελέσασα εις την ανάπτυξιν και διατήρησιν του αρχαίου ελληνικού μεγαλείου, η σήμερον μη αριθμούσα μεταξύ των Ελλήνων κατοίκων της ούτε ένα αλλόφυλον, η κατά τους μεγάλους υπέρ ελευθερίας αγώνες εξεγερθείσα κατά της τυραννίας μεταξύ των Ελληνίδων χωρών, ήτο επόμενο να ανησυχήση και εξεγερθή ένεκα φημών περί της πολιτικής αυτής τύχης, μη συμβιβαζομένων ουδέ πόρρωθεν μετά προαιωνίων αυτού πόθων και συναισθημάτων. Συνελθών όθεν εις πάνδημον συλλαλητήριο εν τη πρωτεύουση αυτής και ακούσας των ρητόρων αναπτυξάντων τα διάφορα μέτρα τα οποία δέον ίνα λάβη ο λαός, περιορίζεται προς το παρόν εις τα εξής:

Ψηφίζει

1^{ov}. Διακηρύττει άπαξ έτι τον αδιάσπαστον αυτού πόθον όπως ενωθή μετά της μητρός αυτού Ελλάδος υπό του νικηφόρου στόλου της οποίας ηλευθερώθη από της δουλείας.

2^{ov}. Διακηρύττει ότι ουδέποτε θα δεχθή άλλην πολιτικήν κατάστασηιν πλην της ενώσεως μετά της μητρός Ελλάδος, μετά της οποίας θεωρεί την νήσον αρρήκτως ηνωμένην αφ' ης ημέρας απεβιβάσθησαν τα ελληνικά στρατεύματα.

3^{ov}. Αποδοκιμάζει μετ' αγανακτήσεως πάντας ξένους σκοπούς και ξένα συμφέροντα εξυπηρετούντων ενέργειαν εκείνων οί-

τινες διά δημοσιευμάτων ή δι' άλλου τινός τρόπου αποπειρώνται να δημιουργήσουσι διά την Θάσον ζητήματα πολιτικής αποκαταστάσεως αντίθετα προς τα ελληνικά του λαού αυτής αισθήματα.

4^ο. Διαδηλοί κατηγορηματικότερα ότι έχει την δύναμιν να αποθάνη...»¹³⁵.

Υπερασπιστής των θασιακών δικαίων στάθηκε ο Γάλλος δημοσιογράφος Gaston Dechamps, ο οποίος ήταν πρώην μέλος της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής, συντάκτης και γραμματέας της Journal des Debats, και ο οποίος έστειλε ανταποκρίσεις από τη Θάσο και ύστερα από την Καβάλα. Αντέκρουσε τα ψευδή δημοσιεύματα που έδιναν οι Βούλγαροι ότι καίγονταν τα δάση της Θάσου και τα άρθρα του για την απελευθέρωση της Καβάλας είναι διαφωτιστικά.

Η διετία που ακολουθεί, μετά την απελευθέρωση της Θάσου, διαφωτίζεται από το Πρωτόκολλο εισαγομένων εγγράφων της κοινότητας Άνω Θεολόγου των ετών 1912-1915. Από τα έγγραφα που πρωτοκολλούνται μαθαίνουμε ότι στις 9.10.1913 διοικητικός επίτροπος Θάσου διορίσθηκε ο Σανδάρης, ενώ ο Ιωάννης Καλυβίτης αντικαταστάθηκε από τον ενωμοτάρχη Στεφ. Τολίδη. Η Θάσος υπάγεται διοικητικά στη Νομαρχία Δράμας. Νομάρχης Δράμας το 1914 ήταν ο Αλή Ναΐπ Ζαδέ, ενώ το 1915 ο Α. Δράμαλης. Η Καβάλα είναι υποδιοίκηση και υπάγεται στη Νομαρχία Δράμας. Ο υποδιοικητής Καβάλας Μ. Μαρινάκης διαβιβάζει τις διαταγές του Νομάρχου Δράμας στην υποδιοίκηση Θάσου. Ο συμβολαιογράφος Γούδας, που έρχεται στη Θάσο το 1914, αναχώρησε γρήγορα και χρέη συμ-

βολαιογραφούντων εκτελούν οι εκάστοτε ειρηνοδίκες Θάσου μέχρι το 1935, οπότε έρχεται και διαμένει οριστικά από το 1935 ο συμβολαιογράφος Δ. Καπόλλας¹³⁶.

Μέσα από τις σελίδες του Πρωτοκόλλου παρελαύνουν διαγγέλματα, καταγράφονται τα ονόματα των στρατευσίμων, καταχωρούνται εγκύκλιοι και διαταγές που αναφέρονται σε εκπαιδευτικά θέματα. Πολλά απ' αυτά τα έγγραφα που πρωτοκολλούνται, προέρχονται από τους υπουργούς Σοφούλη, Στράτο, Δεμερτζή, Μιχαλακόπουλο, Διομήδη, Ρέπουλη, Τσιριμώκο και Βενιζέλο. Από τις 8.9.1914 υπογράφει ως υποδιοικητής Θάσου ο Ε. Ζουλούμης. Από τα τελευταία έγγραφα που καταχωρούνται στο Πρωτόκολλο είναι η εγκύκλιος του υπουργού Εσωτερικών Ν. Τριανταφύλλου, που πρωτοκολλήθηκε στις 4.8.1915. Μ' αυτήν συστήνεται στους κατοίκους να μη χρησιμοποιούν ως επώνυμο το κύριο όνομα του πατέρα τους, συνήθεια που επικρατεί στους Τούρκους. Αυτή η συνήθεια, αναφέρει, προσκρούει στο συμφέρον της Διοίκησης για την ακριβή τήρηση των φορολογικών, στρατολογικών και εκλογικών καταλόγων, καθώς και του ποινικού μητρώου. Παραγγέλλει, λοιπόν, να προσλάβουν όλοι επώνυμα και να μην γίνεται αυθαίρετη αλλαγή τους¹³⁷.

Η Θάσος προσαρμόστηκε αμέσως στη νεοελληνική πραγματικότητα, γιατί είχε αποκτήσει εθνική συνείδηση, που εκδηλώθηκε με μια σειρά πράξεων ηρωισμού και αυτοθυσίας. Μόλις άρχισαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι πολλοί νέοι έτρεξαν ν' αγωνισθούν στις τά-

135. Διονύση Γ. Μαυρόγιαννη, Το ψήφισμα των Θασιών της 12^{ης} Απριλίου 1913 περί ενώσεως μετά της μητρός Ελλάδος, Θασιακά, τ.14 (2007-2008), σ.411-414.

136. Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, Η απελευθέρωση της Θάσου το 1912, Θασιακά, τ.2 (1985), σ.26-27.

137. Βλ. Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, ό.π., σ.26-27.

ξεις του ελληνικού στρατού και στόλου. Πλήθος διπλώματα που υπάρχουν στην κατοχή των απογόνων των αγωνιστών αυτών, αποδεικνύουν ότι οι Θάσιοι δεν υστέρησαν σε εθνική προσφορά κι αυτό είναι που μας δίνει το δικαίωμα σήμερα με τη συμπλήρωση εκατονταετηρίδας από την απελευθέρωση του νησιού μας να τιμούμε όλους εκείνους τους δημιουργούς της ανεπανάληπτης εποποιίας του 1912-1913.

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

ΕΓΓΡΑΦΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Ο αρχιεπίσκοπος Καλλίνικος Σταματιάδης

Ο αρχιεπίσκοπος Καλλίνικος Σταματιάδης (1792-1877), στον οποίο απονέμεται το 1844 το αργυρούν νομισματόσημο «δι' ανταμοιβήν των κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας πόλεμον εκδουλεύσεών του» και το 1856 ο αργυρός σταυρός των ιπποτών του τάγματος του Σωτήρος για την εκπλήρωση των καθηκόντων του ως εφημερίου «της εν Μονάχω εκκλησίας των ορθοδόξων της επ' ονόματι του Σωτήρος τιμωμένης, έτι δε περί των αφιλοκερδών όλως και άόκνων προσπαθειών του υπέρ της θρησκευτικής εκπαιδεύσεως των εν Μονάχω ορθοδόξων παιδων» (βλ. Α.Ε.Βακαλοπούλου, Thasos... Paris 1953, σ.108, και Κων/νου Χιόνη, Ανέκδοτα... Θασιακά τ.4, σ.96. Βλ. ακόμα και Απ. Βακαλοπούλου, Ιστορία της Θάσου, σ.74).

(Προσωπογραφία από ζωγράφο της εποχής του)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

 Αριθμ. 238.
 20170
 11457.

Βασίλειος Γεωργίου
 ο Δημάρχος Σκιάθου
 σφραγιστέον

Ο δήμος Σκιάθου επί των εδαφών, υπόστατος της δημοτικής
 συνάξεως, υπεύθυνος επί των αρμοδιοτήτων της δημοτικής
 αρχής, κατ'εξουσιοδότηση του άρθρου 118 του Ν. 1337/84
 και σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84, αποφασίζει
 να εκδώσει απόφαση περί της απόδοσης των εδαφών, που
 περιλαμβάνονται στην προαναφερθείσα απόφαση, στην
 κοινότητα της Σκιάθου, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.
 Η απόφαση αυτή, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84,
 εκδίδεται με τη μορφή προεδρικού διατάγματος, το οποίο
 υπογράφεται από τον δήμαρχο, σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, και δημοσιεύεται σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.
 Ο δήμαρχος Σκιάθου, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84,
 υπογράφει την παρούσα απόφαση, σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.
 Ο δήμαρχος Σκιάθου, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84,
 υπογράφει την παρούσα απόφαση, σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.

Εκδίδεται με τη μορφή προεδρικού διατάγματος, το οποίο
 υπογράφεται από τον δήμαρχο, σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.

Ο δήμαρχος Σκιάθου,
 Β. Γεωργίου

Πιστοποιητικό του δημάρχου Σκιάθου για τον Θωμά Γεωργίου.

 Αριθμ. 238.
 20170
 11457.

Βασίλειος Γεωργίου
 ο Δημάρχος Σκιάθου
 σφραγιστέον

Ο δήμος Σκιάθου επί των εδαφών, υπόστατος της δημοτικής
 συνάξεως, υπεύθυνος επί των αρμοδιοτήτων της δημοτικής
 αρχής, κατ'εξουσιοδότηση του άρθρου 118 του Ν. 1337/84
 και σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84, αποφασίζει
 να εκδώσει απόφαση περί της απόδοσης των εδαφών, που
 περιλαμβάνονται στην προαναφερθείσα απόφαση, στην
 κοινότητα της Σκιάθου, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.
 Η απόφαση αυτή, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84,
 εκδίδεται με τη μορφή προεδρικού διατάγματος, το οποίο
 υπογράφεται από τον δήμαρχο, σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, και δημοσιεύεται σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.
 Ο δήμαρχος Σκιάθου, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84,
 υπογράφει την παρούσα απόφαση, σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.
 Ο δήμαρχος Σκιάθου, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84,
 υπογράφει την παρούσα απόφαση, σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.

Εκδίδεται με τη μορφή προεδρικού διατάγματος, το οποίο
 υπογράφεται από τον δήμαρχο, σύμφωνα με το άρθρο 112
 του Ν. 1337/84, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Ν. 1337/84.

Ο δήμαρχος Σκιάθου,
 Β. Γεωργίου

Η 1η σελ. από την αίτηση που υπέβαλε στις 4.5.1946 στην Εταιρεία ο Θωμάς Γεωργίου.

Πικροποιείται παρά τον ελαφμωλά
 του Μεγροσσίλου και της Ιγχαρίας
 Πανακροσθμοσμερονίας δι' εσμηρική
 ταν δι' της ανάμιας της Ι. Δολμής
 τχεχίς Ι. φενκαρίων ως εσμηρική εμ ταν
 ποσινά παρμίου λίρου Ιουρμίας δώ
 δεμα και ημίονα (Αρ. 12 1/2).

Ορ Κάστρο
 25 11 1905

Η Πανακροσθμοσμερονία
 Αποστόλος Α. Γ. Αρ. 12 1/2
 Κων. Ι. Ιγχαρίας
 Γεώργιος Αμυρμής
 Ριμμάκης Βρασηρί
 Βασημιάς Α. Αρ. 12 1/2

Η από 11-8-1905 βεβαίωση της επιχορήγησης των 12 1/2 λιρών στην ιδιωτική σχολή των Λιμεναρίων. (Από το Αρχείο του Αυγ. Αναστασιάδη)

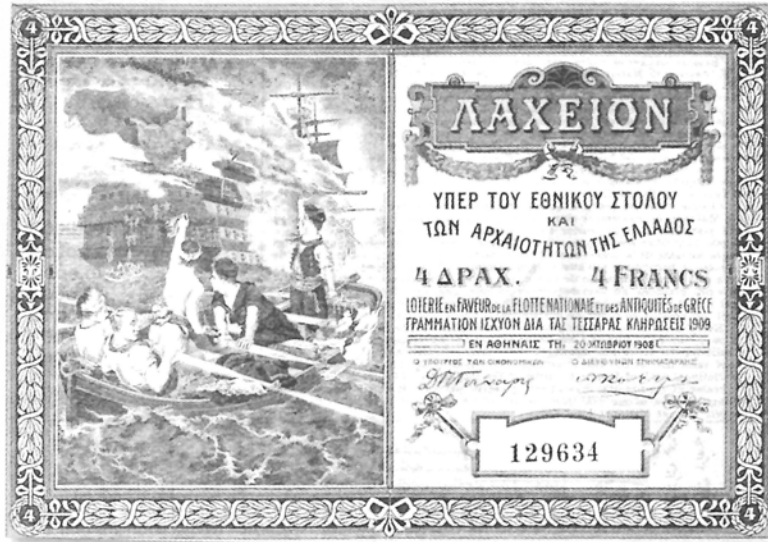
Αξιότιμε Κύριε
 Υπομείνου την προσεχή Πέμπτη
 29 Ιουνίου, ενεργητικώς υπέρ της
 εσχολής παραστάσεως, παρεια σου
 μηδ' υμάς, πεποιθόσιν επί τού εσμηρική
 και φιλόμοσθα αίσθημαστα υμν
 οπού εκμήσθησιν δι' της εσμηρική υμν
 παρειασ ταν παραστάσιν, υποσθη
 ριζουμά τού σμοποδ υπέρ τού δίδεται
 Ομιλόσος τή 24 Ιουνίου 1900.
 Η Επιτροπή της εσχολής.
 Ο Πρόεδρος
 Ζαμπετάς Θεολόγος

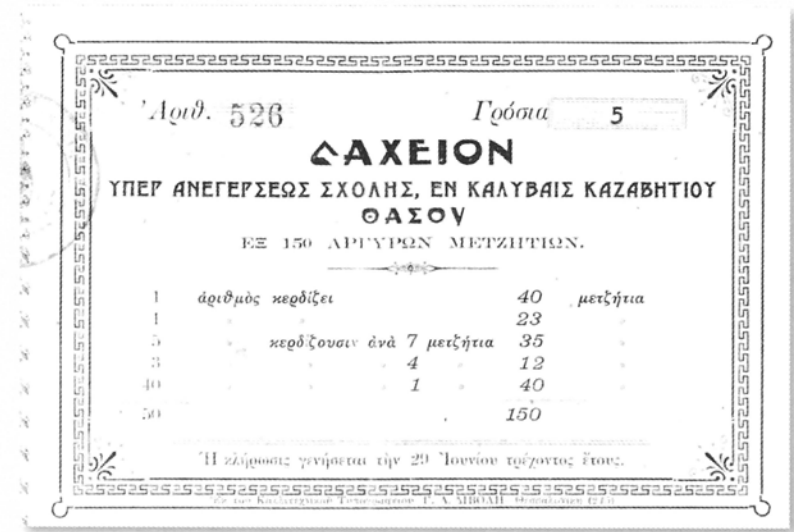
Η από 24-6-1900 πρόσκληση του ζαμπετά Θεολόγου (αστυνόμου) ως προέδρου της σχολικής επιτροπής στον ιατρό Αυγουστή Αναστασιάδη για παρακολούθηση ευεργετικής υπέρ της σχολής παράστασης. (Από το Αρχείο του Αυγ. Αναστασιάδη)

Λαχείο που εκδόθηκε το 1908 για τον εθνικό στόλο και τις αρχαιότητες της Ελλάδας. Τέτοια λαχεία βρέθηκαν πολλά σε χέρια Θασίων.

Λαχείο 5 γροσίων που εκδόθηκε για την ανέγερση σχολής στα Καλύβια του Καζαβητίου, το σημερινό Πρίνο.

~~Λόγος ευγνωμοσύνης προς το έθνος επί τη διεύρεση
 των θαλασσιών ιδιοκτησιών~~
 μουσι τον Ξηνοβουβαριου ουγιμου τον 1913

Μαρι, ηδωπα ηγιμεις των θαλασσιών θρασι.
 Οι ανδριμα μαχηται τον 1913 τον ανημιγισα ει το
 νεδιον επι τιμης. Δις διαριχων ει επι ποσων ημων
 ωσπριδωι αι ουγιμνησιν των πηι τασιων μετ' ουγιμων
 ουδι επιριδωναι ειλωσται επι ταυρατων μετ' ουγιμων
 ουδ' αυτη η ηριτη επι φοιτισαι ταυρατα ηρινησιν ει τον
 Ξηνοβουβαριου, αυτ' αι ουγιμνησιν αι ταυρατωσιν ταυ
 ηθασιγια τα ουγιμα. Ας μετ' ουγιμων των ανδριμασιν
 μαχηται τον 1913 και μη ουπριδωμεν των ουγιμων
 ημων ηταν ηι τοσσι των ηιδραμειων ανημισσιν μαρι
 επι Βεφαιανησιν ει ενχην το ουγιμα των θαλασσιών μετ' η
 ταυρατων ηιδραμειων ηι και ανημισσιν ταυ Βεφαιανησιν η δι' ηνση
 μας ηι ουγιμασιν ηι επι Μαυριδωνησιν ηι ουγιμασιν.
 Ας ηι ουγιμασιν ηι ανημισσιν αυτων ανημισσιν ηι επι η
 ηι ουγιμασιν ταυτων ηι ουγιμασιν ουγιμασιν ηι ουγιμασιν

Λόγος που εκφωνήθηκε από τον Κ.Λαμπίρη, όταν πέρασε από
 τα Λιμενάκια ο εθελοντικός λόχος των Θασιών που οργάνωσε ο
 Γεώργιος Χατζηγογούσης.

Συμμετοχή των Θασιών στον έρανο του 1914 για τη ναυπήγηση της ναυαρχίδας «Βασιλεύς Κωνσταντίνος».

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Ο ιατρός Κων/νος Δημητριάδης (1850-1930) σε νεανική ηλικία. Έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στα κοινοτικά πράγματα της Θάσου ως προεστός Άνω Θεολόγου, ως πάρεδρος του Πρωτοδικείου Θάσου και ως μέλος του Συμβουλίου. Φωτογραφήθηκε στην Καβάλα από το φωτογράφο Ι. Μοριλιόνη.

Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη

Ο ιατρός Κων/νος Δημητριάδης σε περασμένη ηλικία. Φωτογραφήθηκε στην Αθήνα το 1918. Η φωτογραφία βρισκόταν στα χέρια του ιατρού Γεωργίου Βασιλικού, ο οποίος τότε ήταν φοιτητής. Στην πίσω πλευρά της φωτογραφίας αναφέρεται το έτος 1918.

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

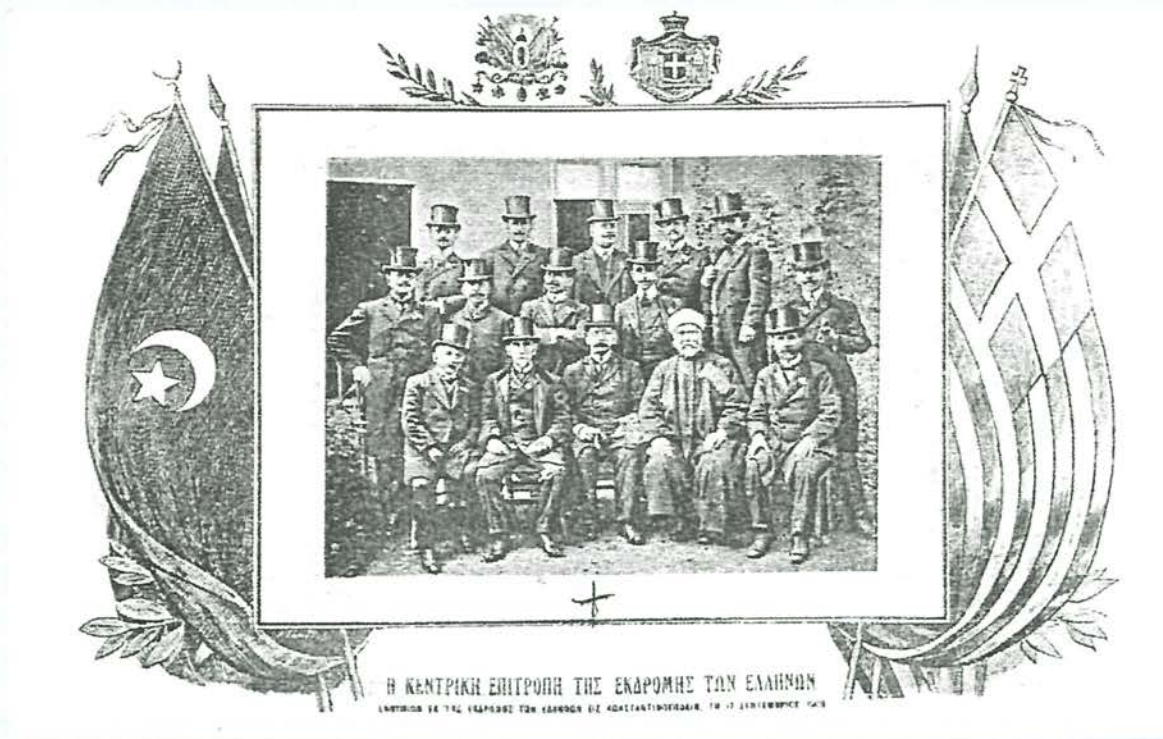

Ο εμπειρικός ιατρός Γ. Μ. Χρηστίδης, που προσέφερε μεγάλες εθνικές υπηρεσίες στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Ηπειρώτης στην καταγωγή, εγκαταστάθηκε νέος στην Παναγία της Θάσου και εκλέχθηκε πολλές φορές στα διάφορα όργανα διοίκησης του νησιού. Συνεργάστηκε χρόνια με το ελληνικό υποπροξενείο της Καβάλας. Πέθανε το 1911. Φωτογραφήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στα μέσα της δεκαετίας 1900-1910.

Ο ιατρός Αυγουστής Αναστασιάδης, ο οποίος υπήρξε συνεργάτης του ελληνικού υποπροξενείου Καβάλας. Συμμετείχε στον Μακεδονικό αγώνα και πολλές φορές ενίσχυσε οικονομικά τον εθνικό αυτό αγώνα. Η φωτογραφία δημοσιεύθηκε από το Γεώργιο Αυγουστίδη (Θασιακά, τ.8, σ.13).

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Η κεντρική επιτροπή της εκδρομής των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη, που οργανώθηκε μετά την ανακήρυξη του τουρκικού συντάγματος από 14 έως 17 Σεπτεμβρίου 1908. Στο μέσο της πρώτης γραμμής που κάθετα και κρατεί ελληνική σημαία είναι ο Θεόδωρος Αντωνιάδης από το Κάστρο Λιμαναρίων.

Ο Θάσιος μακεδονομάχος Νικόλαος Λαμπίρης σε γεροντική ηλικία.
(Από βιβλίο της Ουρανίας Τζιάτα που εκδόθηκε το 1962)

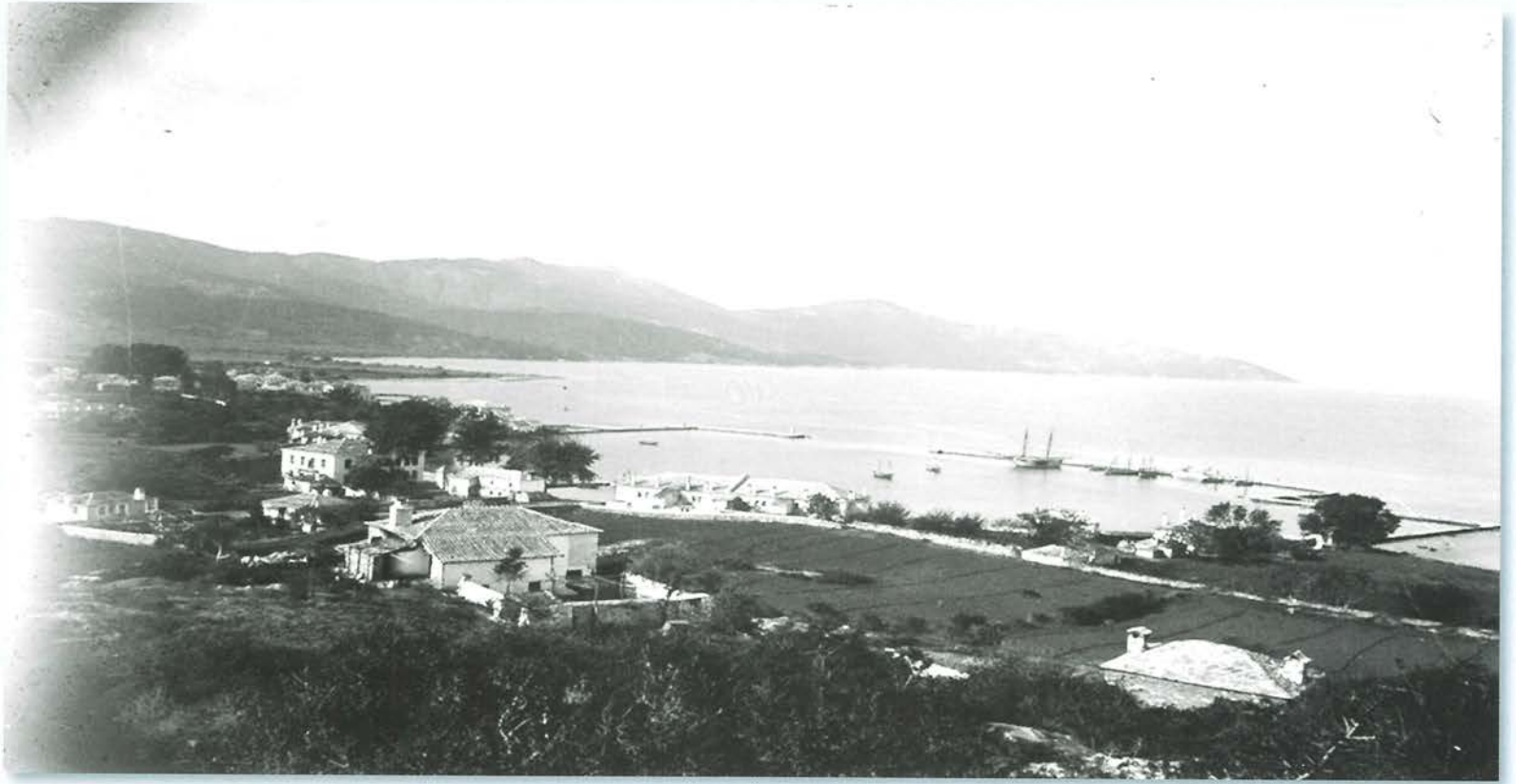

ΝΙΚΗΤΑΣ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
Ο θάσιος αγωνιστής με στολή
Αξιωματικού της Τούρκικης
Χωροφυλακής
(Αρχείο Φ.Τριάρχη),

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Ο μαθητικός σύλλογος «Θεαγένης» που συστήθηκε στο Λιμένα το 1909. Χρησιμοποιήθηκε ως καρτ ποστάλ την εποχή εκείνη.

Ο Λιμένας όπως ήταν το 1899.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

ε 8 ε 2

Μια άλλη όψη του Λιμένα το 1899. Στη φωτογραφία απεικονίζεται η κίνηση στο λιμάνι, καθώς και τα σπίτια στην παραλία.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη

Ο παραλιακός δρόμος του Λιμένα όπως ήταν στις 28-5-1911 όπως τον αποτύπωσε η φωτογραφική μηχανή Γάλλου αρχαιολόγου.

(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Εκδήλωση που έγινε το 1911. Οι Αρχές με τους μαθητές αναμένουν κάποιον επίσημο πρόσωπο για να αρχίσουν την εορτή.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Επίσημοι της Παναγίας που φωτογραφήθηκαν στις 7-5-1911 στις Τρεις Πηγές.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Ο Λιμένας προ της απελευθέρωσης, 26-5-1911.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Ο Λιμένας το 1912.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Άποψη του λιμανιού του Λιμένα το 1912.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Λιμενιώτες σπεύδουν να προϋπαντήσουν τα πολεμικά πλοία που εμφανίστηκαν στη Θάσο το 1912.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Τούρκος ζαμπετάς (αστυνόμος) που φωτογραφήθηκε στις 24-5-1912.

(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Τούρκος ζαπιές (χωροφύλακας), που φωτογραφήθηκε στις 10-6-1912.

(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Η έπαρση της ελληνικής σημαίας από το λόχο του Δ. Κονταράτου που κατέλαβε την πρωτεύουσα του νησιού. Το γεγονός τούτο έγινε το μεσημέρι της 18^{ης} Οκτωβρίου 1912, όταν εξήλθε του πολεμικού του ο μοίραρχος Πέτρος Γκίνης.

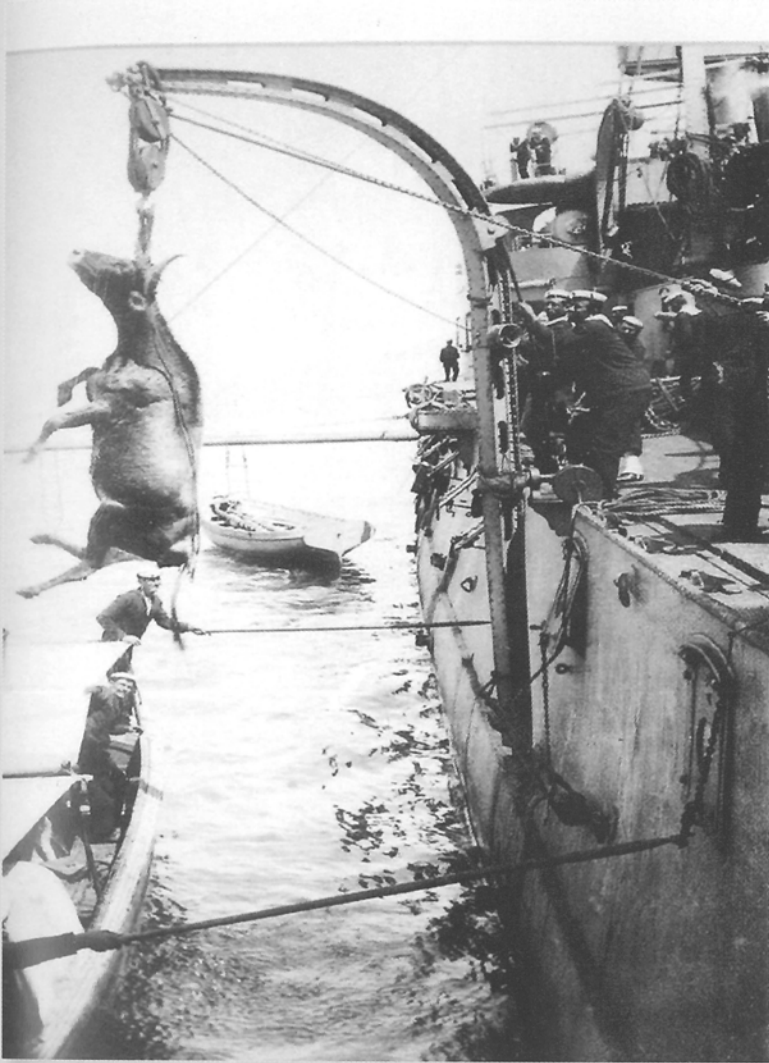
(Από το Αρχείο του Ι. Τσούπρα)

Μετά την έπαρση της ελληνικής σημαίας ο μοίραρχος Π. Γκίνης φωτογραφίζεται με τον αρχηγό του λόχου Δημήτριο Κονταράτο και έναν αξιωματικό του πολεμικού ναυτικού σε ανάμνηση του ιστορικού αυτού γεγονότος. Το ερώτημα είναι αν είναι ο Κ. Μελάς, αδελφός του Π. Μελά, ή όχι.

(Από το Αρχείο του Ι. Τσούπρα)

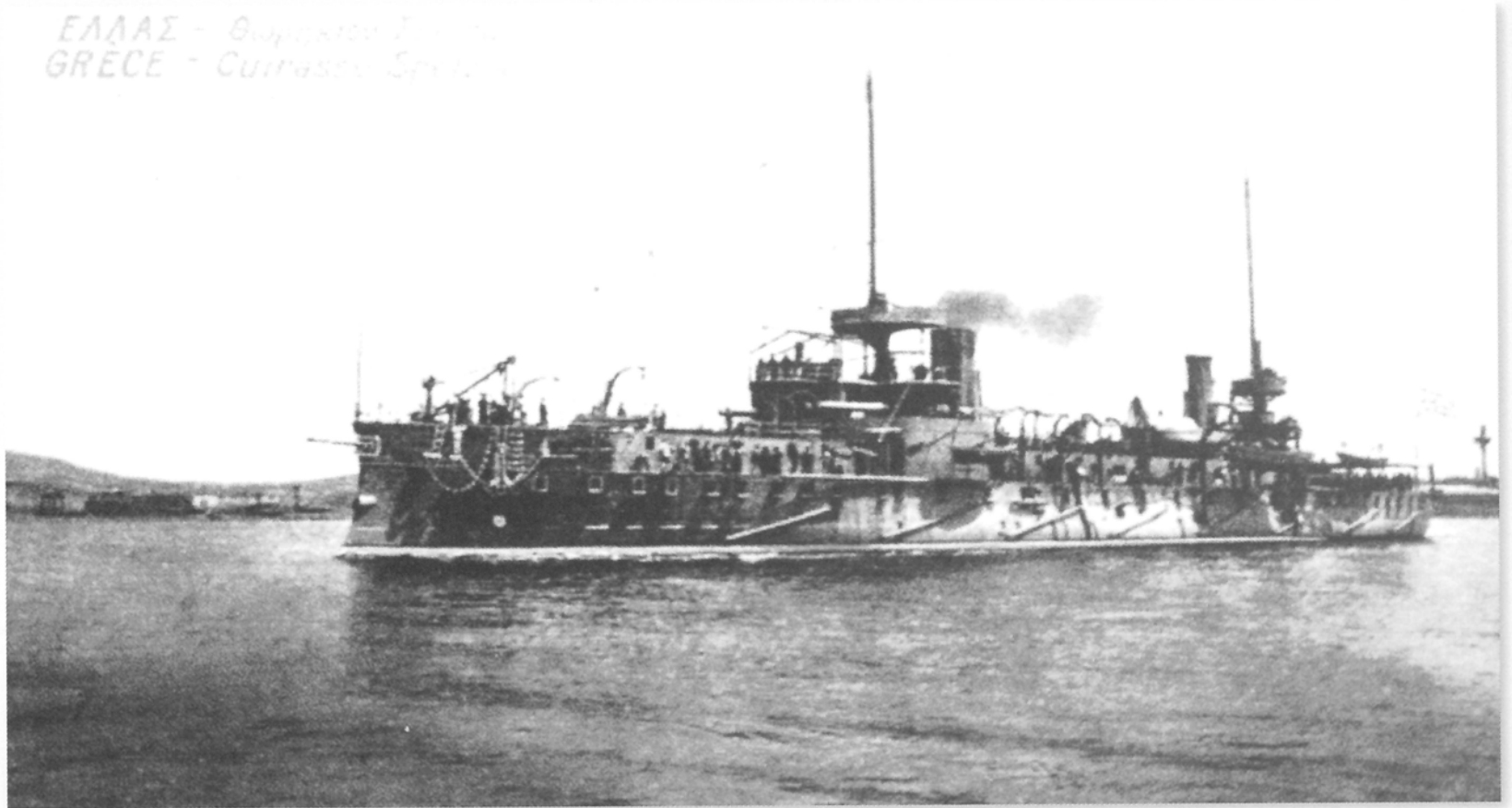
Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Την ημέρα της απελευθέρωσης οι Θάσιοι στέλνουν μια αγελάδα στο οπλιταγωγό «Πέλοψ», την οποία και ανεβάζουν για να αποτελέσει έδεσμα στο πλήρωμα.

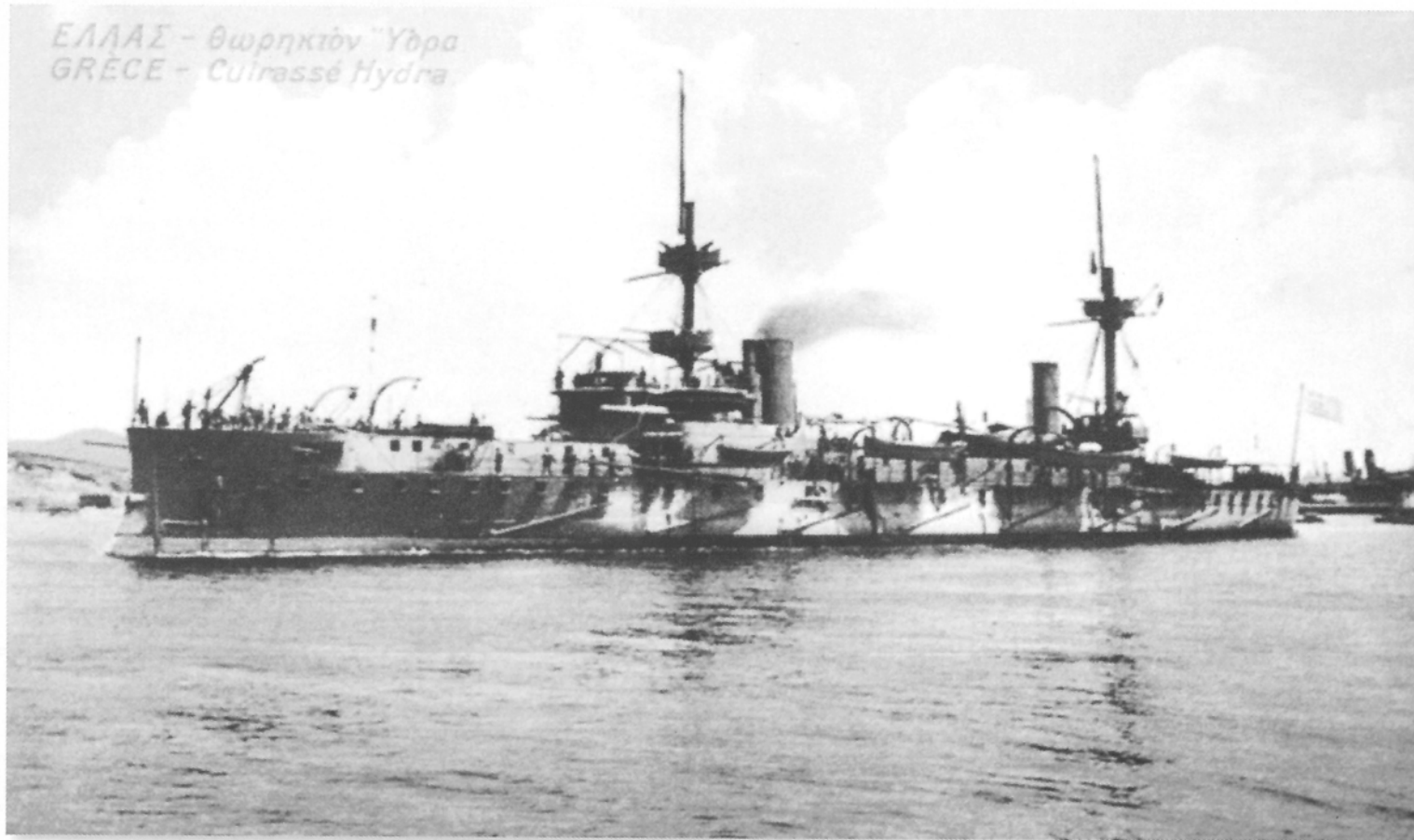
(Από το Αρχείο του Ι. Τσούπρα)

ΕΛΛΑΣ - Θωρηκτόν Σπέτσαι
GRECE - cuirassé Spétsai

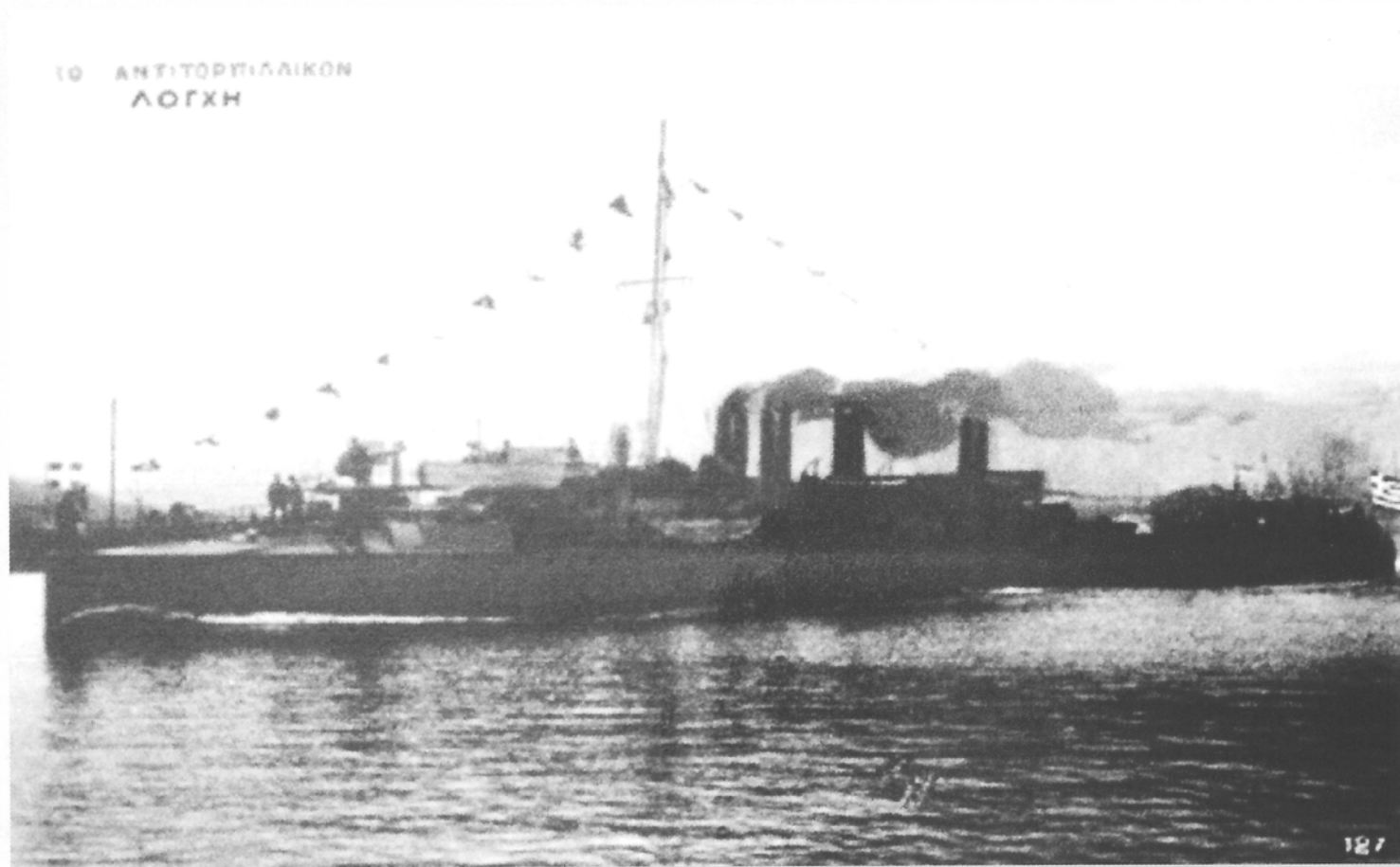

Το θωρηκτό «**Σπέτσαι**» που έλαβε μέρος στην απελευθέρωση της Θάσου.
(Από το Αρχείο του Πολεμικού Ναυτικού Μουσείου. Φωτογραφία Γ. Βουλουτίδη)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

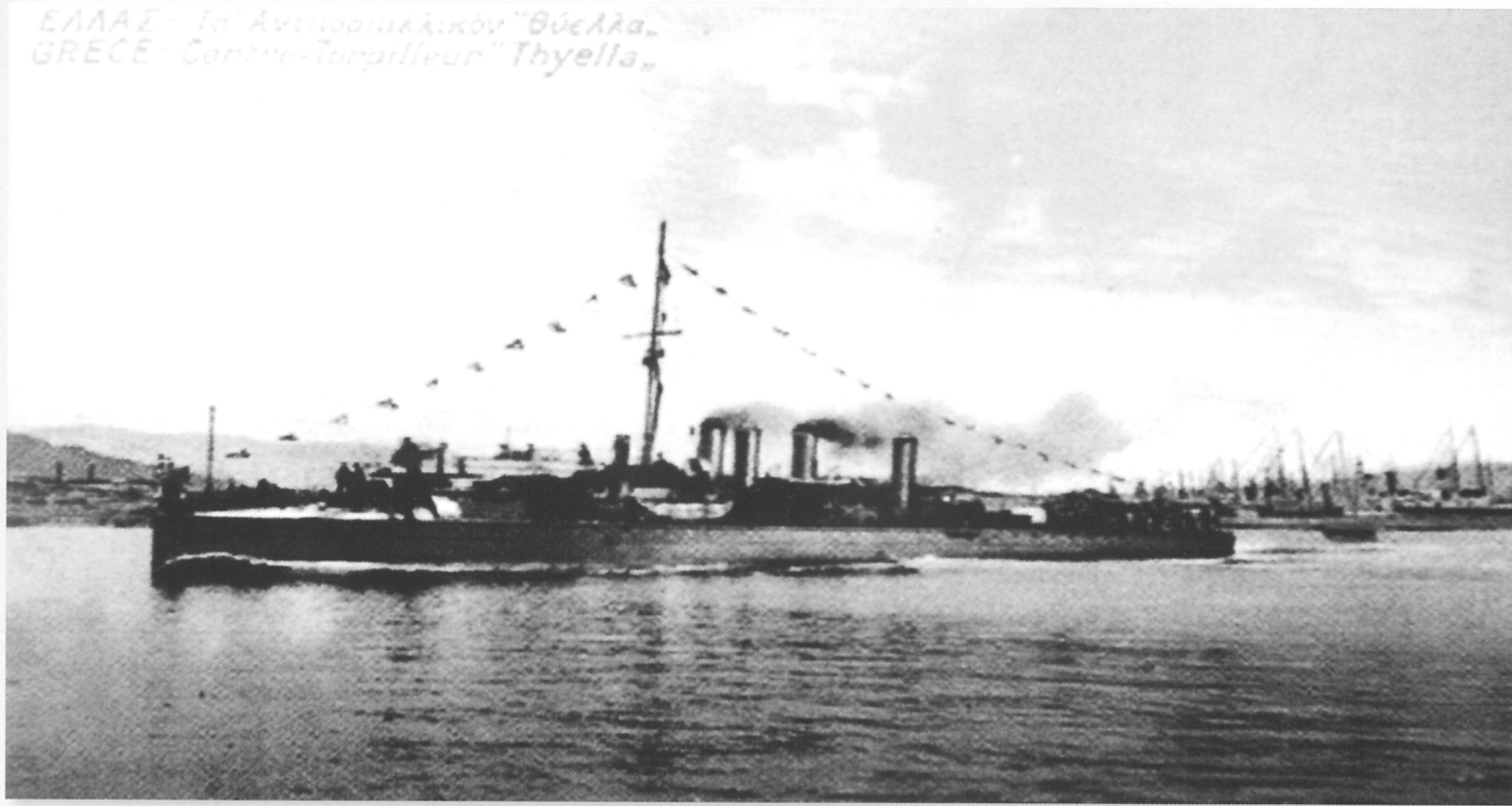

Το θωρηκτό «Υδρα» που έλαβε μέρος στην απελευθέρωση της Θάσου.
(Από το Αρχείο του Πολεμικού Ναυτικού Μουσείου. Φωτογραφία Γ. Βουλουτίδη)

Το αντιτορπιλικό «**Λόγη**» που έλαβε μέρος στην απελευθέρωση της Θάσου.
(Από το Αρχείο του Πολεμικού Ναυτικού Μουσείου. Φωτογραφία Γ. Βουλουτίδη)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

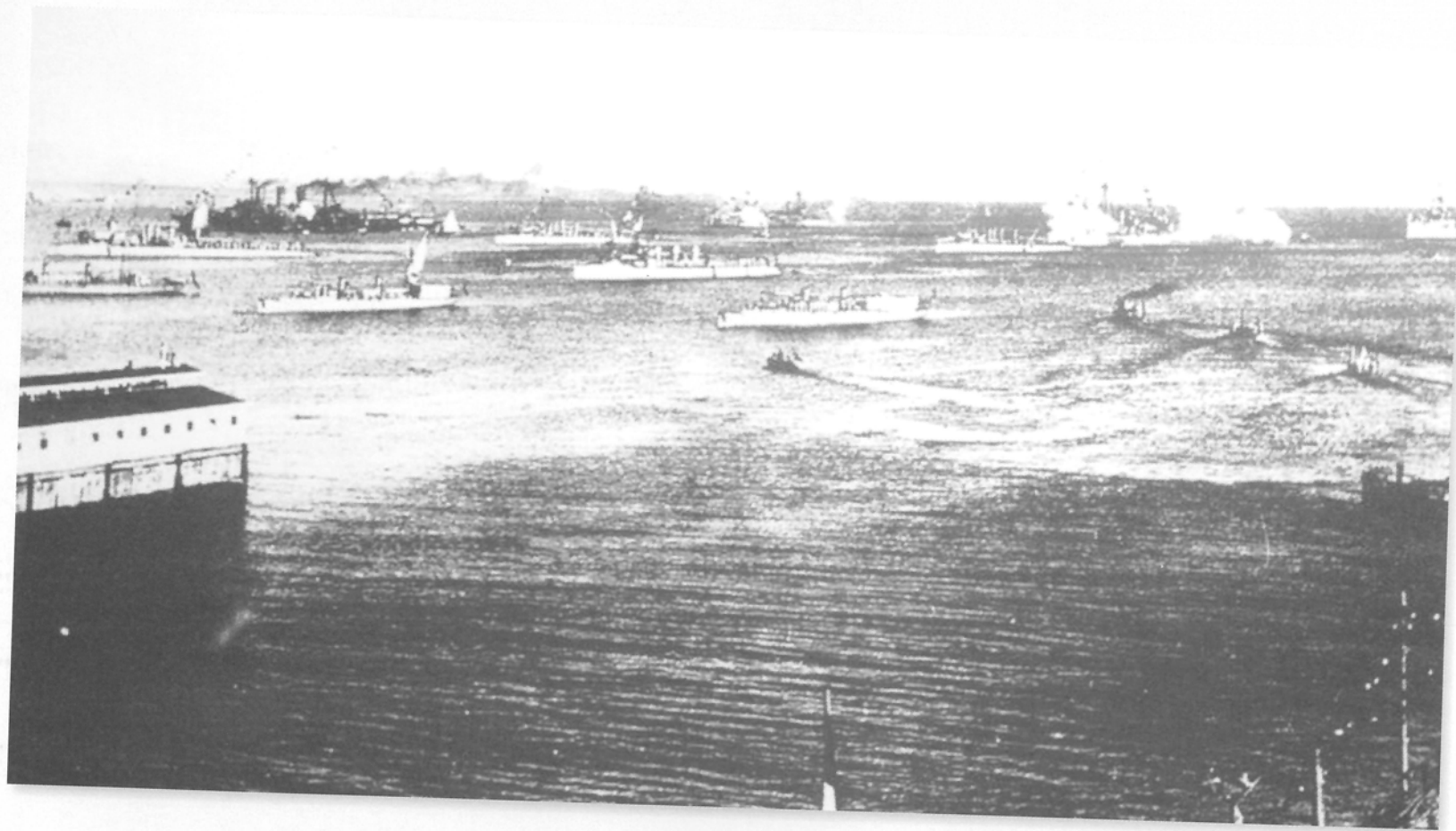

Το αντιτορπιλικό «**Θύελλα**» που έλαβε μέρος στην απελευθέρωση της Θάσου.
(Από το Αρχείο του Πολεμικού Ναυτικού Μουσείου. Φωτογραφία Γ. Βουλουτίδη)

Ο ελληνικός στόλος συγκεντρωμένος στο ναύσταθμο την παραμονή των Βαλκανικών πολέμων.
(Από το Αρχείο του Πολεμικού Ναυτικού Μουσείου. Φωτογραφία Γ. Βουλουτίδη)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Η αναχώρηση του ελληνικού στόλου για τις επιχειρήσεις στο Αιγαίο.
(Από το Αρχείο του Πολεμικού Ναυτικού Μουσείου. Φωτογραφία Γ. Βουλουτίδη)

Έπαρση σημαίας από στρατιωτικό άγημα στις 30-5-1913.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

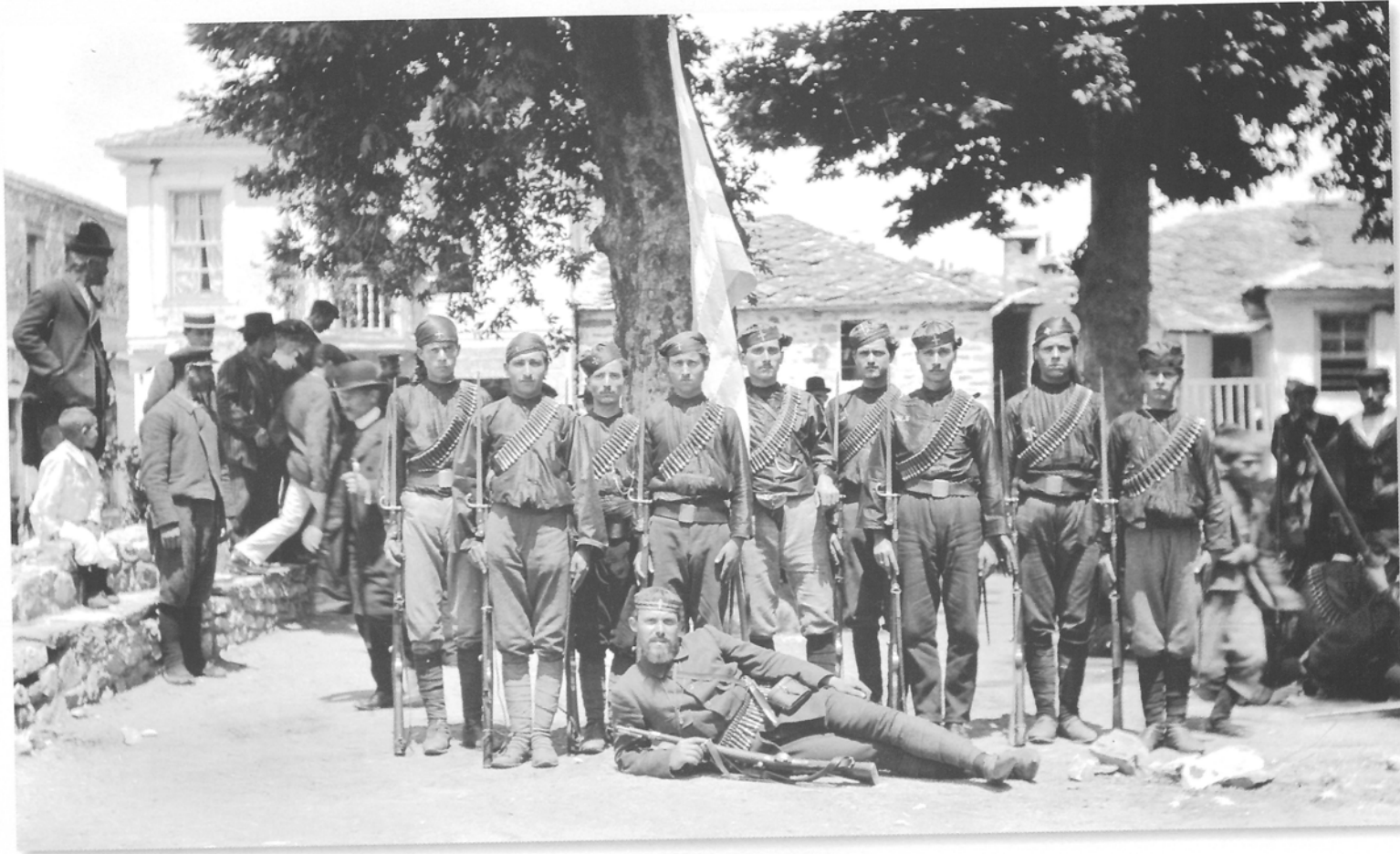

Στρατιωτικό άγημα στις 3-6-1913 μεταβαίνει για εκκλησιασμό.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Θάσιοι πολιτοφύλακες φωτογραφίζονται στις 3-6-1913.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Νέοι του Λιμένα, που έχουν ενταχθεί στον εθελοντικό λόχο των Θασίων, τον οποίο οργάνωσε ο αξιωματικός Γ. Χατζηγούσης, φωτογραφίζονται στις 3-6-1913.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Οι 145 άντρες της διλοχίας των Ελευθερών που κατέφυγαν και βρίσκονται στη Θάσο στις 3-6-1913. Στις 18-6-1913 ο «**Αετός**» διατάσσεται να τους μεταφέρει από τη Θάσο στο Σταυρό της Χαλκιδικής. Εξασκούνται στο ρέμα του Λιμένα. (Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

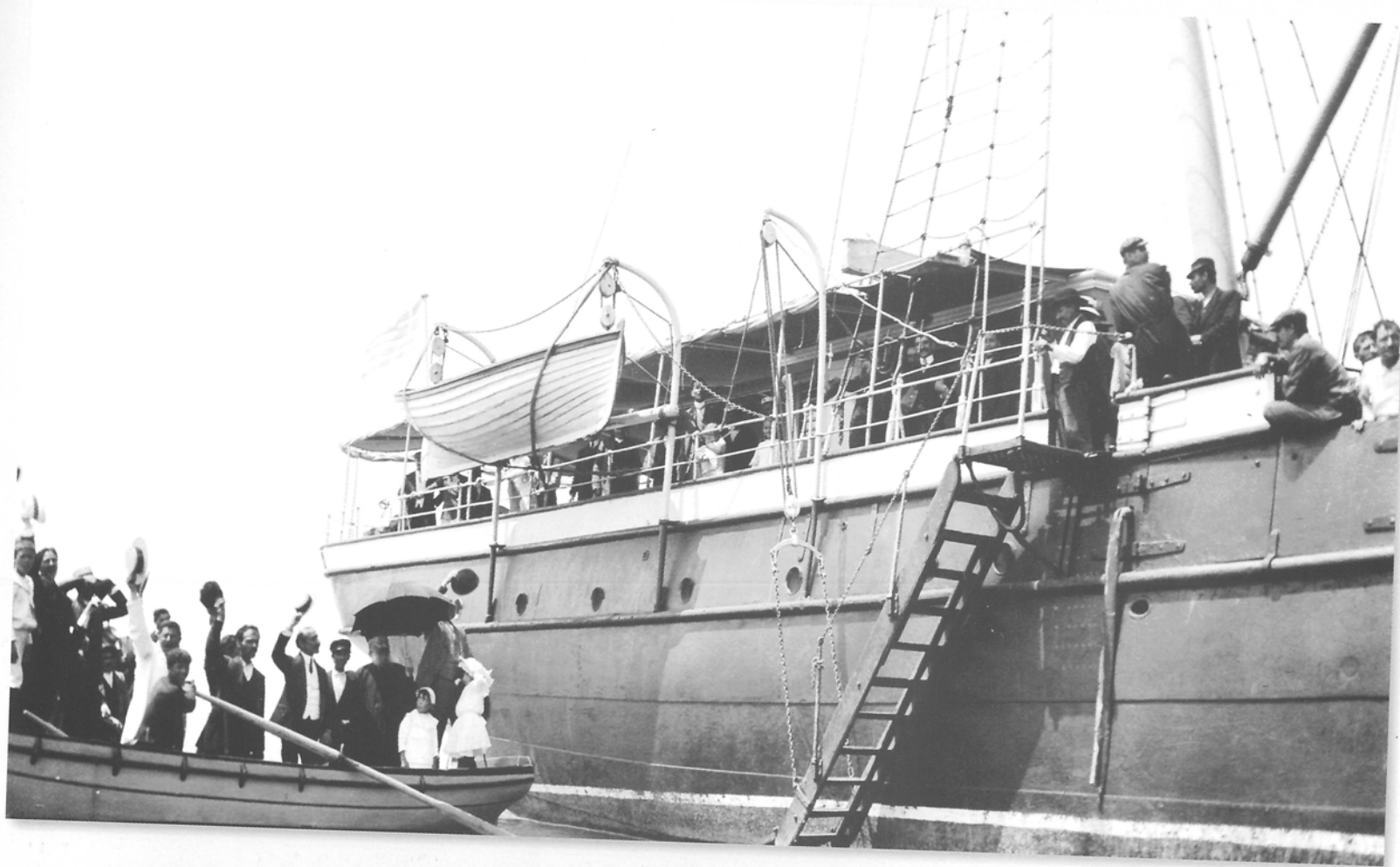

Βάρκα του πολεμικού ναυτικού μ' ένα αξιωματικό και ναύτες ετοιμάζεται στις 1-7-1913 να επιστρέψει από την προκουμαία του Λιμένα στο πολεμικό πλοίο που ανήκει. (Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

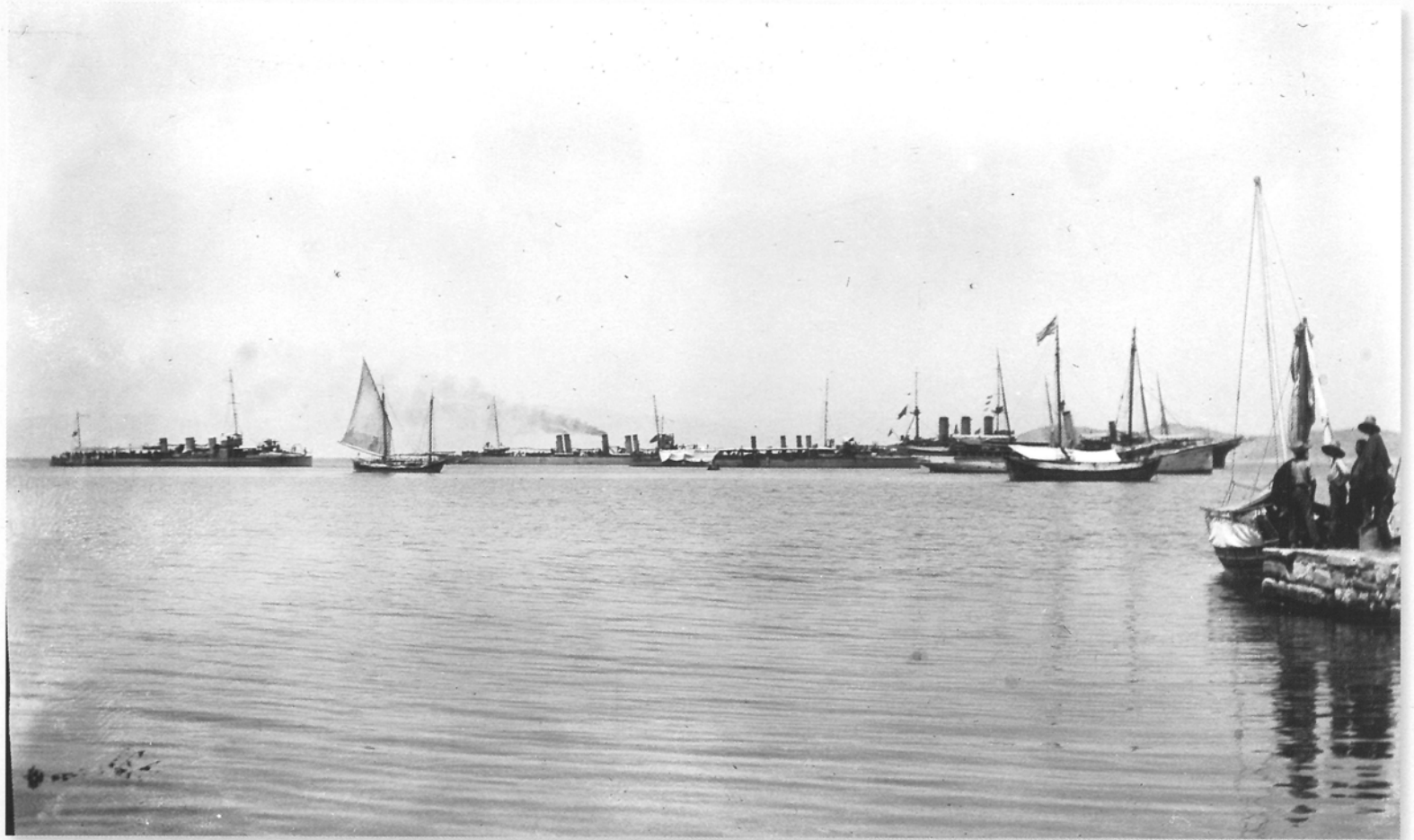

Πολεμικό πλοίο που μετέφερε πρόσφυγες από τα Θρακικά παράλια και αποβιβάζει στο Λιμένα στις 3-7-1913.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Αποβίβαση προσφύγων στις 6-7-1913 από τα θρακικά παράλια στο Λιμένα της Θάσου. (Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Πολεμικά ελληνικά πλοία στο Λιμένα τον Ιούλιο του 1913.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

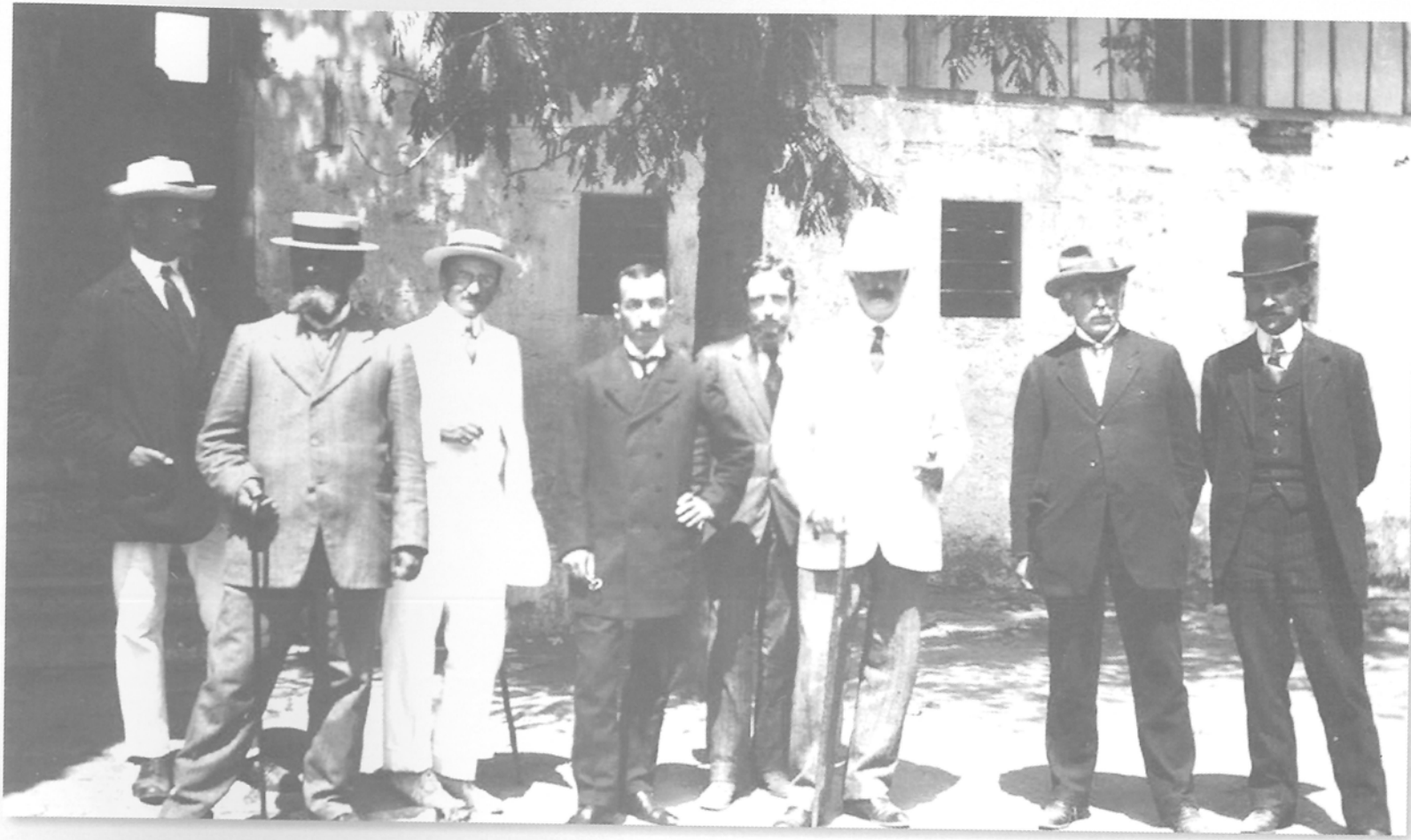
Ο Γάλλος δημοσιογράφος Gaston Deschamps με πολεμικό πλοίο επισκέπτεται τη Θάσο για δεύτερη φορά στις 6-7-1913. Την πρώτη φορά ήρθε από τη Μυτιλήνη με το «**Δόξα**» του Α. Κριεζή, τον οποίο είχε γνωρίσει σ' εκείνο το νησί. Κάθισε τότε αρκετές μέρες στη Θάσο και από εκεί έστειλε τις ανταποκρίσεις του στην Παρισινή εφημερίδα. Αυτή τη φορά κάθισε μόνο μια μέρα. Στην αποβίβαση οι Θάσιοι του επιφύλαξαν θερμή υποδοχή. Συνοδεύεται από αξιωματικό του πολεμικού ναυτικού και από τις τοπικές Αρχές.

(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Ο Gaston Deschamps προχωρεί με τη συνοδεία των τοπικών Αρχών στο κέντρο του Λιμένα.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Στην αυλή της αποθήκης του παλιού σχολείου, που χρησιμοποιήθηκε ως μουσείο, φωτογραφίζονται στις 6-7-1913 από αριστερά προς τα δεξιά: Rison, Replant, Picard, L' Istiteur, Plassart, Fougères, G.Dechamps και ο Boulager.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

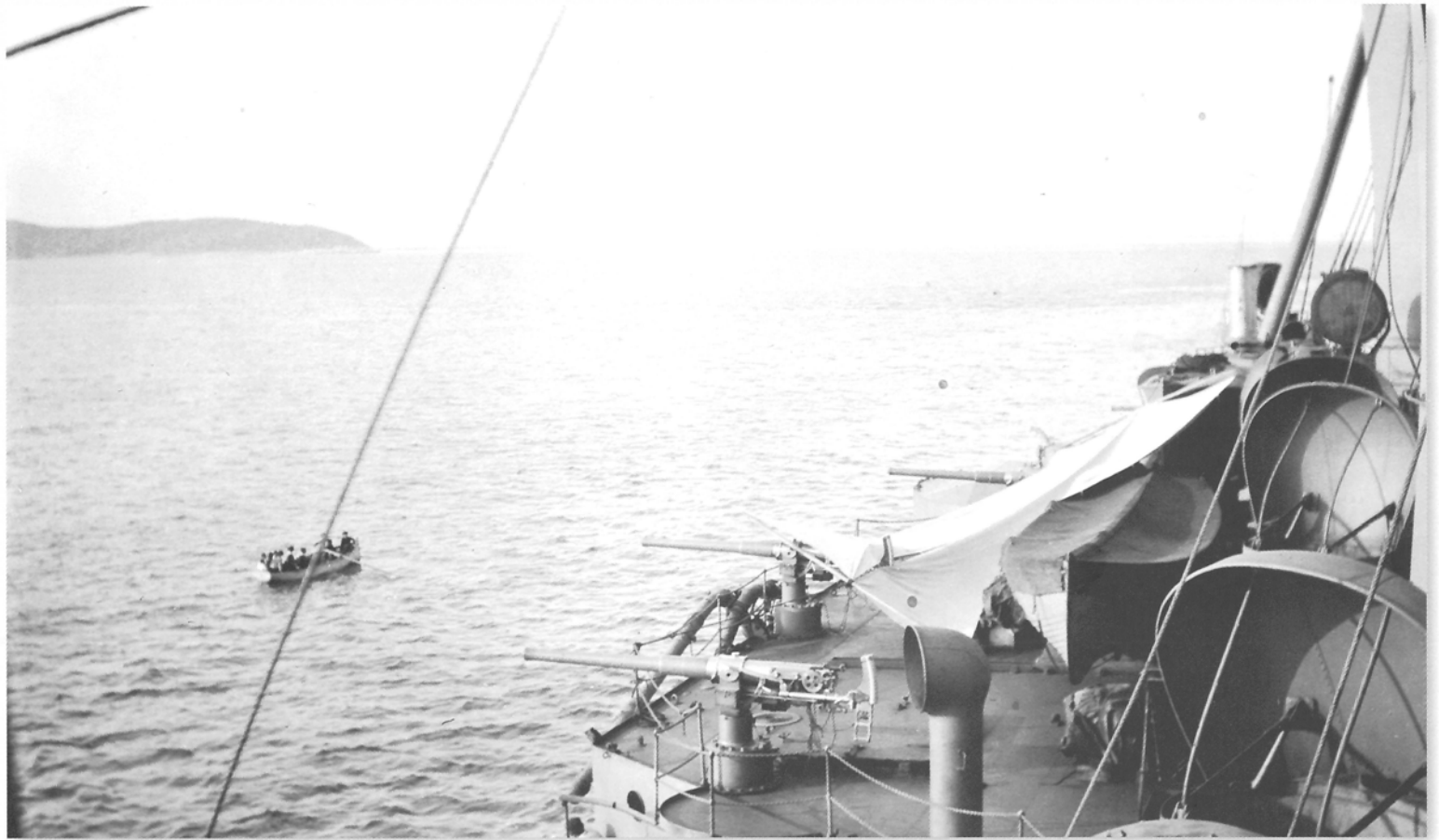

Άλλη μια φωτογραφία με τον Gaston Deschamps στις 6-7-1913. Φωτογραφήθηκαν από αριστερά προς τα δεξιά: ο διοικητής της Θάσου Β. Κ. Σκουρλέτης, ο Μ. Χρηστίδης, ένας αξιωματικός του πολεμικού ναυτικού, ο G. Fougères, ο Gaston Deschamps, ο δήμαρχος Γ. Θωμαΐδης, ο Εμίν εφένδης, ο αρχιερατικός επίτροπος Θάσου Αριστοτέλης και ο Boulager πίσω από τον ιερέα. (Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Η αναχώρηση του Gaston Deschamps από τη Θάσο στις 6-7-1913. Κατά την αναχώρησή του συγκεντρώνεται κόσμος και προσφωνείται από το δικηγόρο και πολιτευτή της Θάσου Δημήτριο Κλωνάρη.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Τα πολυβόλα του πολεμικού πλοίου είναι στραμμένα προς τη Θασσοπούλα το 1913, γιατί υπήρχαν διαδόσεις ότι οι Βούλγαροι θα καταλάμβαναν τη Θασσοπούλα.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Η άφιξη του βασιλιά Κωνσταντίνου στη Θάσο στις 31-7-1913. Η φωτογραφία παρουσιάζει 3 στάσεις. Στην πρώτη έσπευσε γράια να του προσφέρει ανθοδέσμη, επειδή η άφιξη του βασιλιά ήταν ξαφνική. Στη δεύτερη ο βασιλιάς ξεναγείται στις αρχαιότητες. Στην Τρίτη βρακοφόρος χαιρετίζει το βασιλιά, όταν μεταβαίνει στην εκκλησία.

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος προχωρεί προς την αποβάθρα, όπου τον αναμένει ο κόσμος και η βάρκα που θα τον μετέφερε στο αντιτορπιλικό «Δόξα» για να επιστρέψει στην Καβάλα. Η επίσκεψη του βασιλιά στη Θάσο έγινε στις 31-7-1913 και διήρκησε μόνο λίγες ώρες.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ξεναγείται στις αρχαιότητες που ήρθαν στο φως από τις ανασκαφές τις Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής.
Ξεναγείται από Γάλλο αρχαιολόγο. (Αρχείο Ν. Ρουδομέτωφ. Δημοσιεύεται από τον ίδιο στα Θασιακά, τ.11, σ.230)

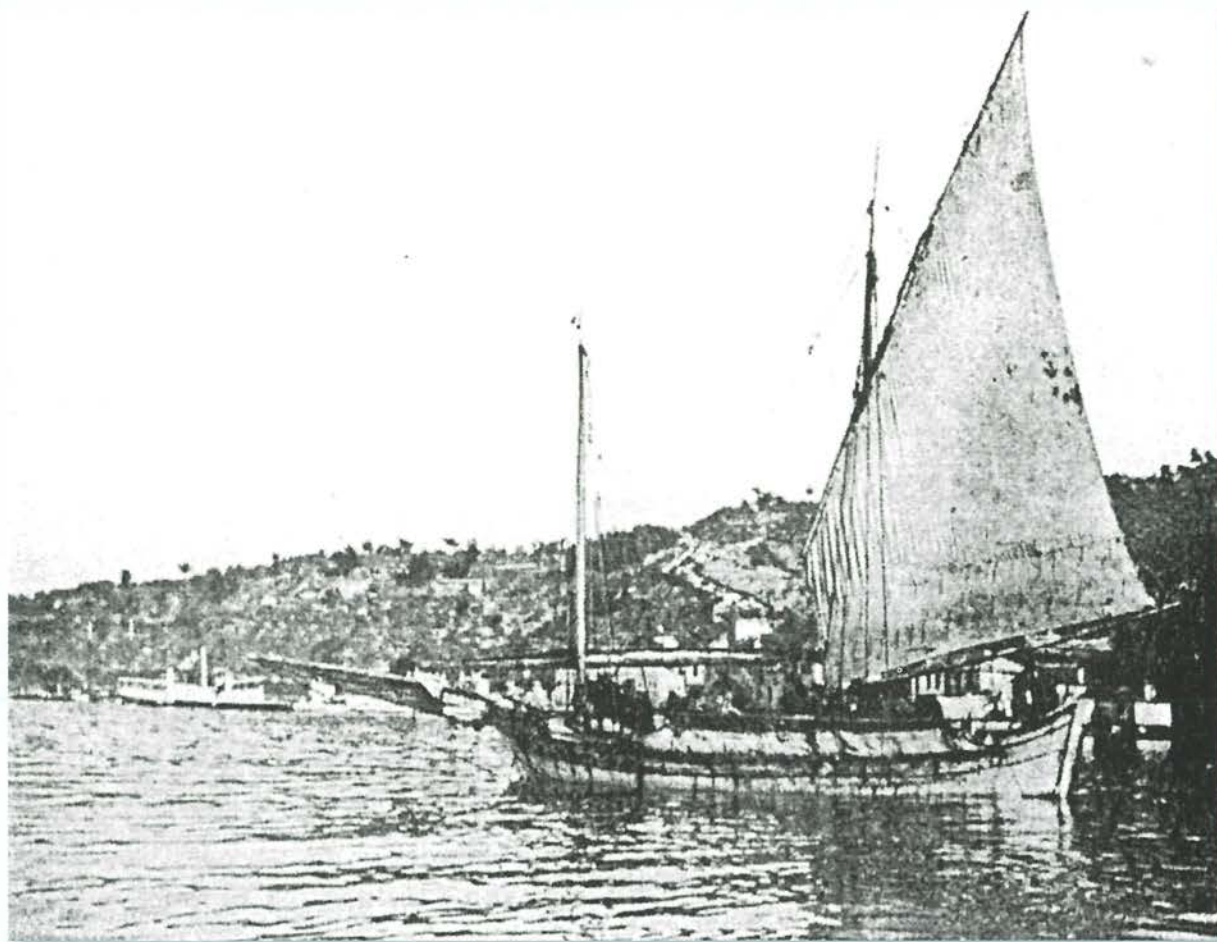

Ο ελληνικός στόλος στον όρμο του λιμένα στα τέλη Ιουνίου του 1913.
(Αρχείο Ν. Ρουδομέτση. Δημοσιεύεται από τον ίδιο στα Θασιακά, τ.11, σ.212)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Τα πολεμικά πλοία διασκορπισμένα. Φαίνονται μόνο τα τρία από τα πέντε που ελευθέρωσαν τη Θάσο στις 18-10-1912.
(Αρχείο Ν. Ρουδομέτση)

Το εμπορικό πλοίο που ήταν γεμάτο με ζώα και κατασχέθηκε από τις ελληνικές Αρχές την ημέρα της απελευθέρωσης.
(Αρχείο Ν. Ρουδομέτση)

ΚΑΒΑΛΛΑ. "Απορις λιμένας
CAVALLA. Vno-la port

Ο ελληνικός στόλος που μετακινήθηκε από τη Θάσο στην Καβάλα στις αρχές Ιουλίου 1913.
(Αρχείο Ν. Ρουδομέτωφ. Δημοσιεύεται από τον ίδιο στα Θασιακά, τ.11, σ.220)

Άποψη του Λιμένα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Ο Λιμένας της Θάσου το 1914.
(Αρχείο Βασιλείου Καλούδη)

ΘΑΣΟΣ 1917

THASOS

Ο Λιμένας το 1917.
(Αρχείο Βασιλείου Καλούδη)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

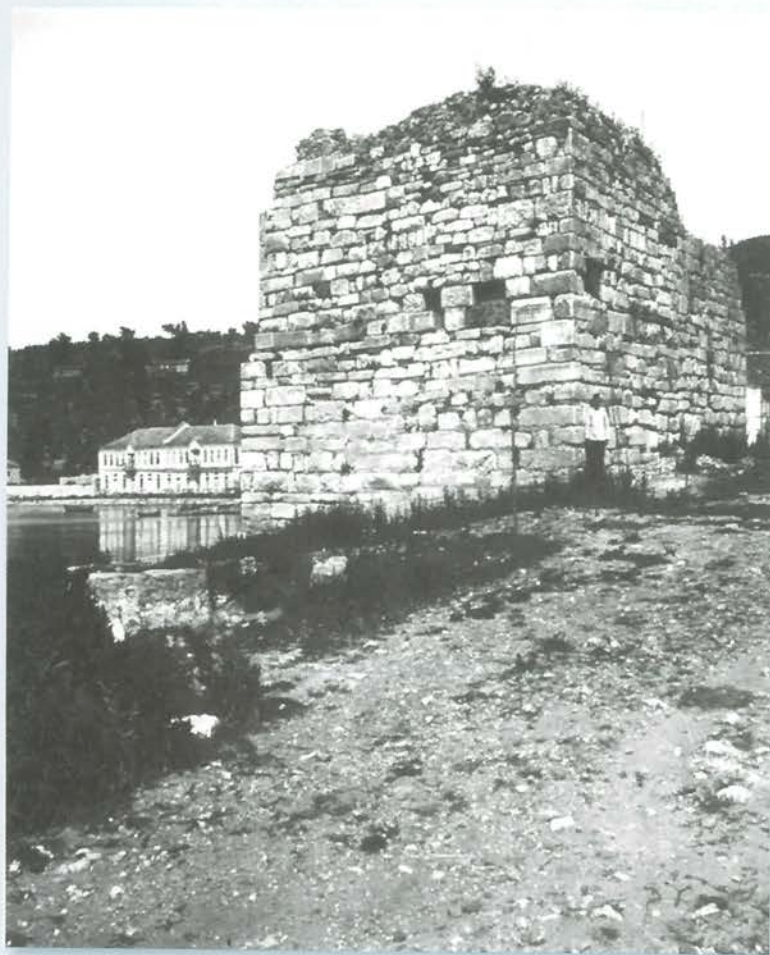

Άποψη του Λιμένα.
(Αρχείο Βασιλείου Καλούδη)

Άποψη του Λιμένα.
(Αρχείο Βασιλείου Καλούδη)

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Θάσου

Το γενουατικό κάστρο πριν γκρεμιστεί για την ανέγερση του Αρχαιολογικού Μουσείου.
(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη

Ο επιστάτης των ανασκαφών Πολύγνωτος Κλωνάρης με πολιτο-
φύλακα στην είσοδο της αποθήκης του παλιού σχολείου που
χρησίμευε ως Μουσείο.

(Από το Αρχείο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών)

